

borbe. Novi je zvučni signal Radio Zagreba bio napravljen na glazbenu frazu iz pjesme »Druže Tito, ljubičice bijela« (Vončina, 1997:79).

U listopadu 1945. godine počeo je izlaziti novi časopis, dvotjednik *Radio Zagreb*. Na naslovnici prvog broja bio je Vladimir Nazor, ondašnji predsjednik Narodnog sabora Hrvatske, a ponuđene su teme poput obnove zemlje, umjetnosti u ratu, dvadeset godina radija u SSSR-u, neke zanimljivosti i križaljka.

Cenzorske su se škare najoštrije obrušile na crkvenu glazbu, prijenosi nedjeljnih misa su ukinuti, a uvedena je emisija za selo. Zabavna je glazba, unatoč brojnim primjedbama o njezinu »nazadnjaštvu«, ipak ostavljena u programu i ponovno su svirani brojni autori iz Srbije. Mnogi su hrvatski autori, naročito oni koji su surađivali s Hrvatskim krugovalom, izbačeni iz programa, pa i uhićeni. Subotom uvečer, što je u to vrijeme bio i najslušaniji radijski termin, mogla se čuti emisija »Iz bratskog Sovjetskog Saveza«, ali uskoro je ipak prebačena u manje slušano vrijeme. Rukovodstvo Radio Zagreba odlučilo je subotnju večer posvetiti rasonodi pa su na program stigle operne arije, zabavna i plesna glazba. Zanimljivo je spomenuti kako se od studenog 1945. godine na programu mogla čuti i prva emisija glazbenih želja po nazivom »Želje slušača«. ²²⁶ Emitirana je nedjeljom od 18.00 do 19.00 sati. Iako je telefon bio već uobičajen, posebno u urbanim sredinama, želje su zaprimane pismima.

Središnji i najvažniji dio programskih sadržaja bile su obavijesno-političke emisije, višesatni politički monolozi o zadaćama u planovima opravka zemlje, pri čemu je najistaknutije mjesto uvijek zauzimala partija i njezine aktivnosti. Umjesto slušateljske pozornosti emisije su uskoro postale u cijelosti kontraproduktivne jer su kršile sva pravila radiofonije. Međutim, o tomu se šutjelo jer je politička kontrola vječito tražila »unutarnje neprijatelje« mlade države.

Tijekom 1948. godine proizveden je i prvi jugoslavenski radijski »narodni« prijamnik marke Kosmaj. Iste je godine prvi put na Zagrebačkom velešajmu sudjelovao i Radio Zagreb, izlažući režijski pult, pojačala, zvučnike i kontrolne zvučničke ormare, zapravo dio onoga što će poslije proizvoditi RIZ (Slika 55.), koji je nastao od laboratorija i radionica Radio Zagreba (Galić, 1986:178).

²²⁶ (...): Nova emisija: Želje slušača, *Radio Zagreb*, Zagreb, god. 1., br. 3, studeni, 1945.

Slika 55. Radijski prijamnici Radio industrije Zagreb (RIZ) *Jadran* (1954.) *RIZ 57* (1957.) *Pionir 60* (1960.)

Tijekom veljače 1950. godine uređeni su novi studijski prostori u Šubićevoj ulici u Zagrebu. U ožujku iste godine zaprimljena je prijava stotisućitog pretplatnika. Bilo je to vrijeme bez televizije pa je program Radio Zagreba i dalje bio najdostupniji izvor informacija. Samim tim bio je izuzetno važan instrument za promicanje aktualne ideologije. Programska je kontrola i dalje bila snažna i općeprisutna, ali je osviještena potreba za tehničkim i tehnološkim unapređenjem kvalitete emitiranja.

Obrambeni razlozi i strah od vanjskih neprijatelja naveli su državnu vlast na promišljanja novih lokacija za odašiljače, koji su trebali biti smješteni na najvišim točkama u državi. Za pokrivanje svojega »srpastog« teritorija Hrvatska je trebala mnoštvo novih odašiljača i repetitora.

Sve žešća informbiroovska propagandna mašinerija ubrzala je odluku vlade FNRJ o osnivanju Radio Jugoslavije, koja je trebala uzvratiti istom mjerom, braneći Titovu politiku izdvajanja iz Istočnog bloka. Emitiranje je počelo 19. svibnja 1951. godine, a osnovni je zadatak bio proizvoditi program namijenjen inozemstvu. To nam govori kako je ondašnja vlast bila i te kako svjesna važnosti radijskog medija i njegove korisnosti u propagiranju vlastitih političkih ciljeva. Počevši od listopada iste godine, Radio Zagreb je morao prenositi program nove postaje u vremenu od 23.00 sata do ponoći. Emitiranje vlastitih sadržaja tako je moralo završiti u 22.00 sata jer se od 22.00 do 23.00 morao reemitirati središnji dnevnik Radio Beograda.

Godine 1951. na području FNRJ emitiralo je ukupno 15 radijskih postaja (Slika 56.). Na slici nisu prikazane postaje u Prištini, Zaječaru i Ajdovšćini.

Deset godina poslije uspostavljena je podjela na osam »matičnih« (šest republičkih i dvije pokrajinske) i 37 lokalnih radijskih postaja. Radio

Slika 57. Logotip RTZ

Na Drugom programu Radio Zagreba u svibnju 1969. godine krenula je emisija »Taxi za Babilon«. ²³⁰ Bila je jedinstvena za to vrijeme jer je uvela cijeli niz inovacija u prilično rigidnu hrvatsku radiofoniju. »Taxi« je rađen »uživo«, katkad s terena, dijelom iz studija. U eteru se komuniciralo ležernije, uvedeni su džinglovi, glazbene podloge, telefonska komunikacija, top-ljestvice i slično. Emisija je predstavljala uzor moderne radijske emisije u zadanom političkom okviru. Revolucionaran je bio iskorak u dvosmjernu komunikaciju posredovanu telefonom.

Tijekom svih tih godina, počevši od prosinca 1945. godine, plaćala se radijska pretplata. Iznos se mijenjao u skladu s odlukama državnih ili republičkih tijela, uglavnom prateći porast troškova života. Krajem 1960. godine pretplatničkom je obvezom obuhvaćena i televizija.

7.2. Lokalna radiofonija

Lokalna se radiofonija u Hrvatskoj razvijala pod nadzorom i uz pomoć Radio Zagreba. Prve su lokalne postaje u Dubrovniku i Osijeku počele emitirati u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Završetkom rata počele su s radom postaje u Splitu i Rijeci, potom u Puli (1961.) i Zadru (1968.). Riječ je o regionalnim centrima koji su sastavni dio Radio Zagreba.

Međutim, Hrvatska je šezdesetih godina zahvaćena idejom razvoja lokalne radiofonije izvan sustava Radio Zagreba. Smatralo se da će osnivanje malih radijskih postaja unaprijediti javnu komunikaciju i predstavljati snažan poticaj razvoju manjih, naročito ruralnih sredina. Vončina, međutim, smatra da se uspostavljanjem lokalnih postaja u Vukovaru (1957.), Vinkovcima (1958.), Petrinji (1960.), Kninu (1962.) i Karlovcu (1962.) smišljeno

provodila dehomogenizacija Hrvatske jer je bila riječ o gradovima koji su se najviše spominjali u Domovinskom ratu (1997:224).

Naravno, o privatnom poduzetništvu nije moglo biti ni govora. Osnovnim zakonom o radiodifuznim ustanovama iz 1965. godine radijsku su postaju mogle osnovati samo društveno-političke zajednice te radne i druge samoupravne ²³¹ organizacije. U razdoblju od 1971. do 1978. u Hrvatskoj je osnovano više od pedeset takvih postaja. Radi lakšeg snalaženja u podacima o osnivačima, što smatram vrijednom ilustracijom uspostave lokalne radiofonije, ondašnja je situacija prikazana u Tablici 1.

Tablica 1. Osnivači lokalnih postaja u SRH od 1971. do 1978. godine

Godina	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1971.	57	11	6	3	8	19	2	1	7	6
1972.	59	11	6	3	9	21	2	0	7	6
1973.	57	8	7	2	9	21	3	0	7	6
1974.	54	10	6	1	7	21	2	0	7	6
1975.	54	12	7	2	5	19	2	0	7	6
1976.	54	11	6	4	6	20	2	0	5	6
1977.	52	12	3	4	5	21	2	0	5	6

Kolona 1. Ukupan broj lokalnih radijskih postaja (bez lokalnih postaja Radio Zagreba)

Kolona 2. U sastavu novinske i radioinformativne ustanove ili poduzeća

Kolona 3. U sastavu skupštine općine ili mjesne zajednice

Kolona 4. U sastavu socijalističkog saveza radnog naroda

Kolona 5. U sastavu centra za obrazovanje i kulturu ili škola

Kolona 6. U sastavu narodnih i radničkih sveučilišta

Kolona 7. U sastavu domova kulture

Kolona 8. U sastavu društva narodne tehnike

Kolona 9. Samostalne radijske postaje

Kolona 10. Postaje u sastavu RTV Zagreb (Dubrovnik, Osijek, Pula, Rijeka, Split, Zadar, Sljeme).

Izvor: Zbirne tabele za radiodifuzne ustanove u SR Hrvatskoj, Republički zavod za statistiku SR Hrvatske.

²³¹ Samoupravljanje je proces koji je u SFRJ otpočeo usvajanjem Zakona o upravljanju radnih kolektiva privrednim poduzećima u lipnju 1950. godine.

²³⁰ Emitiranje je počelo 1. svibnja 1969. godine. Uredništvo emisije potpisivao je mladi trojac Zvonko Zmazek, Vojo Šiljak i Dobroslav Silobričić. Emisija je »vozila« eterom punih 13 godina.

Vidljivo je kako su većinu lokalnih postaja osnovala narodna i radnička sveučilišta,²³² poduzeća, centri za obrazovanje i kulturu, škole itd. Osim toga mnogo je postaja bilo pri samim organima lokalne uprave te nekih političkih organizacija (kolone 3 i 4). To nam najbolje objašnjava kako je ulogu radija vidjela ondašnja država. Radijska je postaja povjerena na upravljanje onima koji su raspolagali određenim stručnim znanjima, pri čemu je trebala postati centar unapređivanja kulturnog života određenog lokaliteta. Radio ni u jednom trenutku nije izgubio političku funkciju i predstavljao je pravi izazov za lokalne organe uprave. Hrvatska je radiofonija sedamdesetih godina brojala 55 lokalnih postaja izvan sustava Radio Zagreba.

Općina Koprivnica, primjerice, imala je svoju radijsku postaju, ali i okruženje od pet manjih postaja u mjestima Novigrad Podravski, Podravska Subotica, Rasinja, Đelekovac i Gola. Nakon nekoliko godina emitiranja prestale su s radom sve postaje osim koprivničke. U općini Đurđevac također je emitiralo pet radijskih postaja. Uz đurđevačku (koja emitira i danas) postaje su bile u Molvama, Pitomači, Virju i Ždalama. U Varaždinu, Krapini, Čakovcu, Bjelovaru i Vrbovcu emitirale su po dvije postaje. Među ranim »lokalcima« nalazile su se još postaje u Hlebinama, Jesenju Gornjem i Belom Manastiru, Biogradu na Moru, Novom Marofu, Drnišu i Vrginmostu, Donjoj Stubici, a 1980. pridružila im se i postaja u Slavonskoj Požegi (Mučalo, 2002:76).

Međutim, uz njih Hrvatska je tih godina dobila i radijske »ilegalce«. Prema Pustišku (1987:178), riječ je bila o odašiljačima malih snaga kućne izrade koje su često izrađivali odsluženi vojnici vezisti. Ilegalni su programi najčešće emitirali glazbu, poruke, čestitke, želje i oglase, pri čemu su se vodili samo kriterijem čujnosti na svojem području. Bio je to zabavan hobi koji su slušatelji dobro primili. Međutim, uvijek je postojala opasnost da se »odmetnu« u nekom neželjenom smjeru pa su državne vlasti uskoro oformile posebne inspeksijske odrede koji su trebali ušutkati »ilegalce«. Inspekcije su u nekoliko akcija zapečatile prostore u kojima su ilegalci emitirali i oduzeli im opremu. Prvi hrvatski radiopirati uskoro su zauvijek ušutjeli.

²³² Izraz »sveučilišta« treba shvatiti u kontekstu ondašnje obrazovne politike, koja nema nikakve veze s današnjim sveučilištima u Hrvatskoj. Danas bismo ih mogli nazvati centrima za stručnu ili dodatnu naobrazbu.

Nagli razvitak lokalne radiofonije objašnjavao se većom potrebom »građana samoupravljača« za informiranjem. Programске suradnje s Radi Zagrebom baš i nije bilo, osim ako suradnjom ne smatramo reemitiranje njegovih glavnih informativnih emisija. To je uz političku podobnost bilo i mudra odluka jer su »lokalci« teško pronalazili vlastite sadržaje. Mogućnost reemitiranja informativnih sadržaja mogla je održati lokalni radio n životu iako je pritom služio uglavnom kao zvučnik Radio Zagreba. Vjerojatna manjkavost programskih sadržaja može objasniti mali broj sati dnevnog emitiranja, što se vidi u Tablici 2.

Tablica 2. Sati programa lokalnih postaja u SRH od 1971. do 1980. godine

Godina	do 6	7 – 12	13 – 18	19 – 24
1971.	45	7	2	3
1972.	48	3	5	3
1973.	55	0	1	1
1974.	49	3	2	0
1975.	49	3	2	0
1976.	52	1	1	0
1977.	49	2	1	0
1978.	48	1	1	0
1979.	44	1	1	0
1980.	45	0	0	0

Izvor: Zbirne tabele za radiodifuzne ustanove u SR Hrvatskoj, Republički zavod za statistiku SRH

Činjenica je da se o lokalnoj radiofoniji, izvan sustava Radio Zagreba, jako malo pisalo i uopće znalo. List RTZ, koji je počeo izlaziti 1973. godine, kao jedino službeno glasilo RTZ-a sve do 1989., malo je ili gotovo ništa prostora posvećivao takvoj radiofoniji.

Osamdesetih je godina došlo je do zamiranja lokalne radiofonije (Tablica 3.). Malene i tehnički zapuštene lokalne radijske postaje, suočene s političkom i gospodarskom krizom, jednostavno su isključivale svoje odašiljače. Zbog čvrste političke stege nikada nisu stekle važniju ulogu u informiranju sredina, u kojima su emitirale. Samim tim nikomu nisu nedostajale. Tijekom gotovo dvadeset godina lokalna se radiofonija u Hrvatskoj nije pomaknula od svojih početaka. Zanos iz šezdesetih je posustao, država nije marila za »seoske« postaje, podjednako kao ni slušatelji koji su se i dalje najčešće okupljali na frekvencijama Radio Zagreba.

Tablica 3. Broj lokalnih postaja u SRH od 1981. do 1991. godine

Godina	Broj radijskih postaja
1981.	46
1982.	46
1983.	46
1984.	46
1985.	46
1986.	48
1987.	48
1988.	50
1989.	50
1990.	49

Izvor: Zbirne tabele za radiodifuzne ustanove, Savezni zavod za statistiku, Republički zavod SRH

Iako je Zakon o informiranju iz 1982. godine, koji je imao desetak članaka posvećenih razvitku radiofonije u Hrvatskoj, određivao da se »... sredstva radijske pretplate koriste i za financiranje drugih radio-difuznih organizacija (...) koje preko svojih radio-stanica emitiraju program namijenjen javnom informiranju...« (čl. 76.), ništa se nije dogodilo. Iako je bilo još sličnih smjernica kojima se pokušalo utjecati da Radio Zagreb pomogne »lokalcima«, od toga nije bilo ništa.²³³ Ipak, neke su lokalne postaje počele

²³³ (...): Razvoj lokalne radiodifuzije, List RTZ, god. 11., br. 168 – 169, 20. veljače 1983.

emitiranjem poput Radija 101²³⁴ u Zagrebu (1984.), radija u Zlatar Bistrici (1985.), Zaprešiću (1987.) i na otoku Braču (1988.).

Isti je zakon progovorio i o reklamnim sadržajima u radijskim programima. Tako ukupno trajanje »ekonomsko propagandnih sadržaja« nije smjelo prijeći petinu ukupnog programa (članak 82.), morali su biti jasno označeni kao oglasi (članak 65.) i nisu smjeli sadržavati »elemente političkog informiranja«. Lokalne su se radijske postaje najčešće financirale iz proračuna osnivača, a preporuka o pomoći iz dijela pretplate nije naišla na odziv. Statistički podaci²³⁵ o prihodima »lokalaca« u Hrvatskoj od 1970. do 1985. kazuju kako su reklame nosile sedam do 18 posto ukupnih prihoda. Nažalost, ne znam koliki je prihod uopće bio, ali valja pretpostaviti kako taj iznos nije bio visok.

Tijekom svih tih godina hrvatska je lokalna radiofonija polagano, ali sustavno slabila. Centar radijske moći i dalje je bio Radio Zagreb i njegovi lokalni radijski centri razmješteni u svim većim hrvatskim gradovima. Tek uspostavom samostalne Republike Hrvatske i donošenjem Zakona o telekomunikacijama iz 1994. lokalna je radiofonija u Hrvatskoj priznata kao važna i vrijedna za razvoj »svojih« sredina. U svega desetak godina od uspostave samostalne Hrvatske broj se lokalnih radijskih postaja udvostručio. Međutim, lokalna se radiofonija pokazala izuzetno vrijednom u ratu koji je uslijedio nakon raspada Jugoslavije.

7.3. Ratna hrvatska radiofonija: od 1991. do 1993.

Uvodno je potrebno ukratko objasniti okolnosti koje su dovele do Domovinskog rata.

Nakon prvih višestranačkih izbora u svibnju 1990. godine u Hrvatskoj je počelo vrijeme žestokih propagandnih akcija iz Srbije, koje su usmjerene na izazivanje atmosfere nesigurnosti i straha, ponajprije među srpskim stanovništvom u Hrvatskoj. Snažna velikosrpska propaganda i njezina prisutnost u državnoj vlasti, vojsci, policiji i diplomaciji te nesprenost ondašnjeg Predsjedništva SFRJ na osudu terorističkih akcija koje

²³⁴ Radio 101 također je nastao iz piratskog radija pod nazivom Radio šlic koji je 1983. emitirao na području dijela Zagreba. Osmislio ga je i vodio Silvije Vrbanac.

²³⁵ Zbirne tabele za radiodifuzne ustanove, Savezni Zavod za statistiku, Republički zavod SRH.

su se počele događati u Hrvatskoj ukazivalo je na neizvjesnu budućnost Jugoslavije. Ustanovljenjem tzv. Kninske krajine, područja na kojem su silom i zastrašivanjem stanovništva zavladao pobunjenici, hrvatski je državni teritorij rascijepjen.

Jugoslavenska narodna armija (JNA) otvoreno se stavila na stranu anti-hrvatskih snaga, pomažući najezdu četnika. Granatiranje gradova, protjerivanje, zatvaranja u logore, mučenja i ubijanja hrvatskog stanovništva postali su sastavni dio života u Hrvatskoj.

U takvim je okolnostima Ministarstvo informiranja u travnju 1991. donijelo naredbu prema kojoj su lokalne radijske postaje, koje su to mogle, morale preuzimati i ponovno emitirati glavne informativne emisije Hrvatskog radija. Ujedno je preporučeno da nakon prestanka vlastita dnevnog emitiranja nastave s ponovnim emitiranjem programa nacionalnog radija. Ta je naredba ukinuta 20. veljače 1992., osim za postaje u ratom zahvaćenim područjima.

Budući da se situacija sustavno zaoštravala, 30. lipnja 1991. godine Ministarstvo informiranja uputilo je na adresu Hrvatske radiotelevizije i svih lokalnih radijskih postaja sljedeći dopis:

Štovana gospodo,

s obzirom na realnu pogibelj od agresije na Republiku Hrvatsku zahtijevamo da žurno razmotrite mogućnost emitiranja programa u izvanrednim okolnostima i to:

- 1. rezervne lokacije*
- 2. rezervne tehničke opreme za pokret*
- 3. samostalnog emitiranja za pojedine odašiljače.*

S oznakom »strogo povjerljivo« izvolite nam svoje planove dostaviti na adresu Ministarstva informiranja RH do utorka, 2. srpnja 1991. u 12 sati.

Učestalost minobacačkih i avionskih napada ubrzo je radijske postaje na ratom zahvaćenim područjima »spustila« u podrumske prostore. Naime, rizik je postao prevelik da bi se i dalje moglo emitirati iz uobičajenih prostora. Premještene su programske režije s telefonskim linijama te uspostavljene izravne veze s kriznim stožerima i općinskim centrima za

uzbunjivanje. Radijski su programi prešli na tzv. klizno emitiranje, što je značilo da su dotadašnji programski rasporedi ukinuti, a eter oslobođen za hitne obavijesti i novinarska izvješća. Svi radijski programi na područjima obuhvaćenim ratnim zbivanjima postali su ratni programi, u kojima su prioritet imala pravodobna upozorenja na opasnost od idućeg napada, izvještaji s terena te pomoć civilima. Mnoge su ratne lokacije radijskih postaja služile i kao sklonište od avionskih ili minobacačkih napada koji su znali trajati satima.

Istaknuto i ponosno mjesto u hrvatskoj ratnoj radiofoniji ima je mala ekipa Radio Vukovara koja je mjesecima slala potresna izvješća o borbenim akcijama i životu civila na tom području. Prostorije radija bile su uništene i snalazili su se kako su najbolje znali i mogli, po napuštenim vukovarskim podrumima. Posebno mjesto među svim hrabrim novinarima i tehničarima zauzima Siniša Glavašević, sad već legendarni vukovarski radijski novinar koji je ubijen krajem 1991. godine na Ovčari.²³⁶ Nakon duge i krvave obrane Vukovar je okupiran 18. studenoga 1991. godine.

Tijekom rata »ušutkane« su lokalne radijske postaje u Belom Manastiru, Petrinji, Drnišu i Vukovaru. Međutim, nastavile su s radom s drugih lokacija. Radio Knin i Radio Vrginmost neprijatelji su u potpunosti okupirali i počeli koristiti za svoje propagandne potrebe. Međutim, neke postaje su se i osnivale poput Žute podmornice u Osijeku koja je počela s radom u veljači 1992. godine.

Agresija je u razdoblju od srpnja 1991. do veljače 1992. godine rezultirala prekidom rada gotovo 80 posto odašiljačkih objekata HRT-a. Tijekom tog su vremena zaposjednuti, oštećeni ili u potpunosti razoreni odašiljači Belje, Lička Plješevica, Čelavac, Srđ, Promina, Tovarnik, Zadar, Moslavačka gora, Kalnik, Psunj, Deanovac, Biokovo, Labišnica, Papuk, Hvar, Mirkovica, Borinci te više od trideset objekata RTV pretvarača. Sljeme je raketirano dva puta (16. rujna i 4. listopada 1991.), Psunj pet puta (17., 18., 28. rujna, 3., 4. listopada), Srđ čak sedam puta (sve u listopadu 1991.) itd.

Prva zračna uzbuna u Zagrebu oglašena je 15. rujna 1991. godine. Dan poslije prvi je put napadnut odašiljač na Sljemenu. Napad je uslijedio u poslijepodnevnim satima (oko 16.30 sati) kad su dva neprijateljska zrakoplova

²³⁶ Njegovi posmrtni ostaci identificirani su u masovnoj grobnici 1997. godine.

mitraljirala toranj, a potom su ispalili i šest raketa koje su eksplodirale tri-desetak metara dalje. Ozlijeđenih nije bilo, a toranj je pretrpio tek neznatna oštećenja. Program nije prekinut. Bilo je to u skladu s uobičajenom ratnom vojnom strategijom koja je nalagala uništavanje odašiljačke infrastrukture radi prekida radijskih i televizijskih emitiranja.

Drugi je napad uslijedio dvadesetak dana poslije, opet u poslijepodnev-nim satima (oko 16.10 sati) i pet je raketa pogodilo cilj. Nitko nije stradao, ali su radijski i televizijski programi prekinuti zbog oštećenja na odašiljaču. Nakon nekoliko sati tišine u eteru počeo je s emitiranjem Prvi program Hrvatskog radija, dok su Drugi i Treći »šutjeli« gotovo dva tjedna. Ratni su uvjeti i na Hrvatskom radiju zahtijevali tzv. ratnu podrumsku režiju iz koje se emitirao program u vrijeme uzbuna. Tad bi se i ostale mreže (Druga, Treća, regionalne postaje) uključile u Prvi program, reemitirajući ga.

Ozbiljno oštećena odašiljačka mreža nije više uspijevala »pokriti« signalom Hrvatskog radija cijeli državni teritorij, pa je informacijska tišina predstavljala ozbiljnu prijetnju. Isti je slučaj bio s televizijskim signalom, ali i tiskom jer je dio prometnica bio blokiran i transport onemogućen. Nemogućnost čujnosti u zemlji prenijela se i na nemogućnost emitiranja izvan državnih granica. Pokušavajući se snaći u tim ratnim okolnostima, potkraj kolovoza 1991. godine HRT je počeo sa satelitskim prijenosom, što je omogućilo prijam signala hrvatskom iseljeništvu (Perčin, 1992.).

Lokalna je radiofonija 1991. brojila 43 radijske postaje koje su bile izvan sustava Hrvatskog radija. Iako ograničene čujnosti, tehnički staromodne i zapuštene, pokazale su se od velike vrijednosti. Naime, mogle su služiti kao prijenosnici signala Hrvatskog radija. Prenoseći signal od jedne do druge postaje, a potom i dalje, mogle su se barem djelomično »pokrpati« praznine u eteru.²³⁷

Početak listopada 1991. godine, nakon napada na odašiljač na Sljemenu, Hrvatski je radio počeo s ratnom programskom shemom, koja je podrazumijevala isti pristup koji su mnoge lokalne postaje već uvele. Riječ je bila o ukidanju uobičajene programske sheme i prelasku na »klizni« program.

²³⁷ Takvim je načinom emitirana i emisija »S domovinskih bojišta« koja je počela s emitiranjem u rujnu 1991. na programu Radio Sljemena. Bila je to prva »ratna« emisija uopće na programima Hrvatskog radija. Emitirana je ponedjeljkom, srijedom i petkom, u trajanju od jednog sata, s bojišnica u cijeloj Hrvatskoj.

Rasterećenje etera od svih programskih sadržaja činilo ga je dostupnim i svakom trenutku. Bilo je to vrlo važno za dopisnike iz drugih dijelova Hrvatske koji su telefonima predavali svoje izvještaje. U ratnom okruženju veza bi često bila nemoguća pa je trebalo iskoristiti svaki raspoloživi trenutak za prosljeđivanje novih informacija. Potreba brze reakcije, posebnu u oglašavanju zračnog ili minobacačkog napada, bila je važna zato što je Hrvatski radio imao silno veliku slušanost ondje gdje se mogao čuti.

Većinski sadržaj ratnoga radijskog programa činile su kratke vijesti, sređnije informativne emisije neograničenog trajanja i tek poneka autorska emisija. Izvješća su često ponavljana. Snimateljske su režije imale dano noćna dežurstva kako bi se novinari iz bilo kojeg dijela Hrvatske uvijek mogli izravno u program javiti s vijestima, naravno ako su funkcionirale telefonske veze. Dežurstva na radiju prenijela su se i na urednički sastav prema unaprijed utvrđenom rasporedu. Između se emitirala glazba, najčešće domoljubna.

Glazba u ratnoj Hrvatskoj zaslužuje posebnu pozornost. Bilo je vrlo teško odrediti koju vrstu glazbe treba emitirati u vrijeme dok se granatira Osijek ili Vukovar, a u drugim je dijelovima zemlje mir ili barem zatišje od napada. Kakvu atmosferu treba širiti radijski program? Treba li biti sućutan ili optimističan, neutralan ili pobjednički? Mnogi se sjećaju tih mjeseci kad su napadi slijedili jedan za drugim pa se u skloništima znao provesti cijeli dan. Tranzistori su uz toplu odjeću, vodu, nešto hrane i pokrivač bili obvezan dio opreme za boravak u skloništima. Koju glazbu treba emitirati dok ljudi strepe za živote svojih najmilijih i dok stižu vijesti o novim napadima i žrtvama?

Ukupna je atmosfera bila nevjerojatna za kraj 20. stoljeća. Na samom pragu Europe, u Hrvatskoj se ratovalo, ranjavalo i pogibalo. U takvim je uvjetima bilo vrlo teško postaviti programske kriterije, kako izvještavanja tako i drugih programskih sadržaja, a naročito glazbe.

Ekipa glazbenih urednika na Hrvatskom radiju prepoznala je trenutak i iz arhive su izvučene stare hrvatske narodne pjesme i budnice.²³⁸ Bilo je to, barem na neko vrijeme, najbolje rješenje kroničnog nedostatka primjerene

²³⁸ »Marjane, Marjane«, »Vila Velebita«, »Oj hrvatska mati«, »Prosto ptica zrakom leti«, »Nek se hrušti šaka mala«, »Junak sam iz Like«, »Krasna zemljo, Istro mila« itd.

glazbe. Početno nesnalaženje u okolnostima u kojima su i »muze šutjele« završilo je pjesmom Tomislava Ivčića²³⁹ »Zaustavite rat u Hrvatskoj«. Premijerno je emitirana 12. kolovoza 1991. u središnjem Dnevniku HTV-a, praćena originalnim videospotom.²⁴⁰ Pjesmu je pjevao sam autor uz pomoć Trešnjevačkih mališana, a ubrzo je dobila i engleski prepjev kako bi bila razumljiva i međunarodnoj zajednici. Takav se pristup, osobito u kroničnom nedostatku afirmativnih i promotivnih materijala o ratu u Hrvatskoj, pokazao dobrom odlukom jer je spot preuzela Eurovizija, a u kolovozu iste godine emitiran je i na CNN-u.

Idućih se mjeseci zahuktala glazbena scena u Hrvatskoj i nastao je niz pjesama²⁴¹ poznatih pod zajedničkim nazivom domoljubne glazbe. Brojni su glazbenici, bez obzira na glazbeni stil, komponirali angažirane pjesme. Zajedničkim je snagama otpjevana i »Moja domovina«,²⁴² pjesma koja je vrlo često emitirana na radijskim postajama te bila neka vrsta službene najave i odjave brojnih novinarskih priloga, ali i cijelog programa. Novi su se glazbeni sadržaji pokazali silno vrijedni i važni. Odgovarali su trenutku i »pratili« ratne izvještaje o zbivanjima na terenu.

Uz glazbene odmah su snimani i videospotovi pogodni za televizijsko emitiranje. Zahvaljujući tim radovima i Hrvatska je televizija dobila kvalitetan materijal, nužan za klizni program. Ratni je program Hrvatske radiotelevizije također bio od silne važnosti, ali samo ondje gdje je bilo moguće imati televizijski prijamnik.

Unatoč zbivanjima sve do kraja 1991. nije uvedena cenzura niti su postojale upute ili sugestije kako izvještavati. Već nakon prvih izvješća s terena bilo je jasno kako dio informacija iznesenih u najboljoj namjeri šteti hrvatskoj obrani. Na temelju neiskustva i nespremnosti za ratno izvještavanje znalo

²³⁹ Poznati pjevač popularne glazbe, poginuo u prometnoj nesreći u Zagrebu, 6. ožujka 1993. godine.

²⁴⁰ Videospot »Stop the War in Croatia« sadrži kadrove prirodnih ljepota Hrvatske koji se izmjenjuju s kadrovima ratnih stradalnika.

²⁴¹ Krajem 1991. i početkom 1992. najpoznatije su bile su »Hrvatine« (M. Mihaljević/B. Mihaljević), »Bože čuvaj Hrvatsku« (Đ. Maršan/D. Britvić/A. Baša), »Bojna Čavoglave« (Thompson), »Od stoljeća sedmog« (D. Žanko/L. Cvitić/S. Kalogjera), »Gospodine generale« (V. Kočiš Zec/S. Cvikić/D. Mandić), »Ne dirajte mi ravnice« (M. Škoro/J. Grčewich/M. Škoro), »Bili cvitak« (J. Stublić), »E moj družo beogradski« (J. Stublić/D. Jokić/N. Bratoš), »Molitva za mir« (E.T.), »Hrvatska mora pobijediti« (Psihomodo pop) itd.

²⁴² Pjesma »Moja domovina« nastala je krajem 1991. godine. Stihove je napisao Rajko Dujmić, uglazbio Zrinko Tutić, aranžman je napisao Nikša Bratoš, a otpjevao Hrvatski *band-aid* s oko 150 izvođača.

se dogoditi da novinari radi kvalitetnog informiranja nehotice agresoru dadu jasnu sliku situacije na terenu. Posebno su upitna bila izvješća koja su sadržavala informacije o pogođenim lokacijama (bolnice, stožeri, radijske i TV postaje itd.). Bilo je teško odrediti granicu do koje se u izvještaju smije ići a da se pritom ne nanese šteta, kako vojsci tako i civilima.²⁴³

Brojni se autori i danas slažu da je u tom razdoblju najteže bilo primijeniti standarde profesionalnog, uravnoteženog i nepristranog informiranja. Situacija je posebno teška kad je u pitanju vlastita zemlja ili grad odrastanja novinara izvjestitelja. Spekulacije s mogućim prešućivanjem informacija dovodile su u pitanje profesionalnu i osobnu etiku svakog novinara. Kad bi i bi li uopće trebalo »zašutjeti« ili »prešutjeti« ako je takav postupak u interesu obrane domovine? Treba li stradanja »uvećati«, a gubitke »smanjiti« u interesu morala stanovništva?

Poseban problem predstavljala je i terminologija. Kako nazivati agresora? Kovanice poput »srbokomunistička boljševička soldateska«, kojih je bilo u izobilju, bile su predugačke i teško izgovorljive za brze i kratke izvještaje. Svaki prijevod na bilo koji strani jezik, za potrebe stranih izvjestitelja, bio je gotovo nemoguć.

Postoje li u izvještavanju »mi« i »oni« ili se novinar treba distancirati od zbivanja?²⁴⁴ Na početku Domovinskog rata nije bilo konkretnih uputa. Novinari su se snalazili kako su najbolje znali, pri čemu su se neki vodili uobičajenim profesionalnim kriterijima, a drugi vlastitim uvjerenjem u ispravnost načina na koji su izvještavali. Promišljajući ovu temu, svakako treba uvažiti još jedan vrlo važan aspekt problema. Sasvim je sigurno lakše poštovati ili se zalagati za profesionalne standarde kad se rat događa negdje drugdje. Novinarima je prigovarano, podjednako kao što su se i oni međusobno prozivali kako su im izvješća »subjektivna«, »huškačka«, »nejasna«, »pogrešna«, »izdajnička«, »protuhrvatska« i sl., ali i »režimska«, »poltronska«, »propagandistička« i »diktirana iz političkih sfera«.

²⁴³ Isti je problem u Drugom svjetskom ratu mučio i nacističkoga propagandnog stratega Goebbelsa koji se ipak opredijelio za sprečavanje objavljivanja propagandistički poželjnog materijala ako bi mogao neprijatelju pružiti dragocjene informacije (Šiber, 1998:343).

²⁴⁴ Britanska premijerka Margaret Thatcher sukobila se, u vrijeme Falklandskog rata (travanj-lipanj 1982.), s novinarima BBC-a koji, smatrala je, tijekom sukoba nisu dovoljno snažno podržavali stajališta Velike Britanije. Premijerki je smetalo što britanski novinari nisu htjeli koristiti izraze poput »naši«, »naše trupe«, »neprijatelj« i slično, već su koristili neutralnije izraze poput »britanske trupe« ili »argentinske snage« (Matković, 1995:184).

Izvjestavanje u ratnoj svakodnevici Hrvatske nije bilo lagano ni jednostavno. Brojni su tekstovi analizirali, s više ili manje uspjeha, medijsku nespremnost na rat.

Problem izvještavanja pratio je i problem novinarskog boravka na bojišnicama. Naime, brojni su novinari, kako domaći tako i inozemni, jednostavno stizali na ratom zahvaćena područja, bez prethodne pripreme. Dobar dio stranih izvjestitelja nije uopće razumio podrijetlo sukoba niti njegov cilj.²⁴⁵ Međutim, ubrzo je svima postalo jasno kako se lako može poginuti ili biti ranjen. Oznaka »press« nije mogla zaštititi od minobacačkih napada ni rafalne paljbe, a mnogi su novinari bili uvjereni kako ih pretvara u metu snajperista pa je nisu željeli ni nositi. Mnogi su strani izvjestitelji ubrzo napuštali ratom zahvaćena područja, pa i zemlju. Ipak, rat je i dalje ostajao kobno privlačna novinarska tema, posebno kad se događao tako blizu srca Europe.

Prema evidenciji²⁴⁶ Ministarstva informiranja, na području Hrvatske do početka listopada 1991. boravilo je 786 stranih izvjestitelja. Mnogi od njih vrlo su se teško snalazili u hrvatskoj ratnoj svakodnevici. Ključni je problem bio jezik zbog katkad neprevodivih i kompliciranih sintagmi²⁴⁷ kojima su se služili hrvatski političari. Drugi je problem bio objašnjenje i podrijetlo uzroka rata u Hrvatskoj, koji strani novinari najčešće nisu poznavali, a kamoli razumjeli. Nažalost, nije bilo ni pripremljenih materijala iz kojih su nešto mogli doznati. Stranim su izvjestiteljima najčešće nudene emotivne subjektivne priče i procjene, nedovoljne pa i neupotrebive za izvještavanje. Tek su rijetki strani novinari shvaćali razloge i dubinu, a pogotovo razlog i razvoj ratnog sukoba.

Kaotična se situacija pokušala urediti donošenjem Uredbe o informativnoj djelatnosti za vrijeme ratnog stanja²⁴⁸ krajem listopada 1991. godine. Bio je to prvi službeni dokument u kojem se progovorilo o pravilima ratnog izvještavanja. Prema Uredbi djelovanje sredstava priopćavanja trebao je uskladiti i nadzirati Informativni stožer (IS) Republike Hrvatske

²⁴⁵ Pišem ovo iz vlastitog iskustva ratnog izvjestitelja jer sam se tijekom tih mjeseci na bojištima često susretala s kolegama iz drugih zemalja.

²⁴⁶ Novinarstvo Hrvatske u ratnim uvjetima, *Novinar*, br. 8, p. 4.

²⁴⁷ Primjeri: »srbokomunističko-boljševička soldateska«, »četničko-boljševička banda«, »paravojne formacije«, »srboboljševička vojska« itd.

²⁴⁸ Uredba je donesena 30. listopada 1991. godine (NN RH 57/91).

pod vodstvom ministra informiranja. Sastav su činile osobe koje je imenovala Vlada i stručnjaci koje je imenovao ministar. Hrvatski radio i Hrvatska televizija definirani su kao središnja radijska, odnosno televizijska postaja. Sve radijske i televizijske postaje bile su dužne svako priopćenje IS RH smjesta objaviti.

Novinarska je djelatnost uvjetovana posebnim dozvolama za izvještavanje s područja ratnih sukoba. Prema odredbi članka 10. dozvolu za izvještavanje domaćim i stranim novinarima mogla su dati samo zapovjedništva obrane na tim područjima. Zabranjeno je bilo svako informiranje u kojem bi se objavili dokumenti ili podaci o hrvatskim oružanim snagama ili obrani, koji su vojna tajna ili informacije štetne za obranu zemlje (čl. 13.). Prvi je put spomenuta i cenzura u radu stranih izvjestitelja o kojoj je trebao odlučivati Informativni stožer.

Najviše polemičkih tonova izazvali su članci o kaznenoj odgovornosti novinara, osobito članak 17.²⁴⁹ koji je za kršenje odredbi o objavi (ne)dopuštenih informacija predviđao zatvorsku kaznu u trajanju do pet godina. Novinari se nisu mogli usuglasiti je li uredba otvoreno suspendirala slobodu novinarskog izvještavanja ili je tek nespretno sročena. Bili su složni u tome kako se u ratnom izvještavanju nešto treba poduzeti, ali nisu se mogli usuglasiti o definiciji pojma »informacije«. Upravo su taj dio uredbe držali preopćenitim, neodređenim i lako »prilagodljivim« (tzv. gume-na odredba) potrebama aktualne politike.

Potaknuto brojnim raspravama u javnosti radi uvođenja nekakvog reda Ministarstvo informiranja je 14. studenoga 1991. pokušalo dodatno odrediti novinarske okvire rada na terenu. Tako je za izvještavanje s terena određena propusnica koju je trebalo pribaviti u Glavnom stožeru Hrvatske vojske, koja je bila obvezna za sve izvjestitelje, osim onih iz lokalnih medija na tom području.

Ubuduće su novinari na terenu trebali imati dozvolu zapovjedništva tog područja, a svaki je terenski obilazak mogao biti uvjetovan pratnjom osobe

²⁴⁹ Novinar koji objavi informaciju o oružanim snagama RH ili o drugom pitanju od posebnog značenja za obranu zemlje bez dopuštenja osobe zadužene za informiranje u zapovjedništvima, stožerima, jedinicama i ustanovama oružanih snaga RH i time nanese teže štete interesima obrane zemlje kaznit će se za kazneno djelo zatvorom do pet godina.

iz službe informiranja pri zapovjedništvu. Nije se smjelo prikupljati i objavljivati brojičano stanje i organizacija vojnih snaga, položaji postrojbi, naoružanje i količina streljiva, planovi operacija te kretanje transporta i opskrbi. Novinari snimatelji upozoreni su na izbjegavanje kadrova koji definiraju borbene položaje u odnosu na prepoznatljive točke u prostoru te snimanje teško ranjenih i poginulih (Mučalo, 2002:91-97).

Iako često prozivana zbog cenzorskog djelovanja, uredba je kazneno djelovala samo u slučaju *Slobodnog tjednika*.²⁵⁰ Naime, rješenjem Ministarstva informiranja prvi siječanjski broj tog tjednika u 1992. godini povučen je iz prodaje, bez mogućnosti žalbe. Bio je to prvi slučaj zabrane jedne tiskovine u samostalnoj Hrvatskoj. Razlog je bio članak pod naslovom »Stenogram Jastrebovih²⁵¹ razgovora iz Vinkovaca«, u kojem je, prema obrazloženju rješenja, bio i »dio podataka o oružanim snagama i obrani koji su vojna tajna te informacije štetne za obranu zemlje«.

Istog dana kad je objavljena i uputa za novinare objavljena je i zapovijed načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske generala Antuna Tusa o obveznom osnivanju službi informiranja pri svim zapovjedništvima operativnih zona. Ubuduće su takve službe trebale voditi brigu o broju i evidenciji novinara na operativnim područjima, njihovu informiranju i kanaliziranju podataka za objavu, pri čemu su se vojne osobe trebale suzdržavati od političkih prosudbi. Naime, reda je trebalo uvesti i među informacije koje su dolazile iz vojske. Hrvatska je vojska bila u početnoj fazi ustrojanja s malim brojem profesionalnih vojnika.

Sredinom ožujka 1992. Ministarstvo obrane donijelo je Uredbu o informiranju²⁵² kojom su određeni uvjeti i pravila o načinu komuniciranja vojnika, dočasnika i časnika Hrvatske vojske sa svim informativnim kućama, domaćim i inozemnim. Uredba je, između ostalog, nalagala obvezu »prethodnog odobrenja« za komunikaciju s novinarima, upućujući kako je prije potrebno znati »... osim informativne kuće, kakav je koncept javnog nastupa i kakva će pitanja biti postavljena«. Izuzetak od uredbe činile su jedino službe informiranja.

²⁵⁰ Slobodni tjednik je pokrenut u siječnju 1990. godine. Njegov glavni urednik i jedan od vlasnika bio je Marinko Božić.

²⁵¹ Mile Dedaković Jastreb, legendarni zapovjednik vukovarske obrane.

²⁵² Uredba je donesena 19. ožujka 1992., a potpisao ju je ondašnji ministar obrane Gojko Šušak.

Tijekom najžešćih sukoba u Hrvatskoj, od srpnja 1991. do lipnja 1992. godine, poginulo je petnaest domaćih i osam inozemnih novinara, a ok 160 novinara palo je u neprijateljsko zarobljeništvo. Nakon maltretiranja i zlostavljanja na samome mjestu događaja, uz otimanje dokumenata, novinarske opreme, novaca i vozila, bili bi pušteni. Zaštita novinara bila je česta tema rasprava tijekom Domovinskog rata. Uhićenim se novinarim teško moglo pomoći jer je »prljavi rat« vođen bez pravila.

Činjenica je da se ratna stvarnost u Hrvatskoj dočekala bez prethodnih priprema, plana ili barem ključnih odrednica za novinare. Prigovori su s najčešće upućivali na (a) neorganiziranost službi za informiranje, (b) ne postojanje središnjega (službenog) izvora informiranja, (c) nedostatak pisanih materijala (osobito na stranim jezicima) koji bi razjasnili povijesne okolnosti i uzrok sukoba i (d) nerazumljivo i ideologizirano izražavanje na konferencijama za novinstvo (Mučalo, 1999:129-133).

Državna je vlast bila nespremna za sustavnu promidžbu ratne svakodnevnice mlade države u međunarodnim okvirima. Unatoč strahotama kojima se događale nije postojala sustavno i efikasno osmišljena akcija kojom bi se pokušala senzibilizirati međunarodna zajednica.

Najčešće samoinicijativno i sporadično nicali su akcije koje su u domaću javnost iznosile dirljive priče i fotografije, plakate, spotove, prozu i poeziju. Međutim, bilo je to nedovoljno i nejasno za razumijevanje sukoba koji je međunarodna zajednica dugo i pogrešno tretirala kao građanski rat.

Domaća je umjetnička scena tih godina osim glazbe iznjedrila brojne umjetničke radove. Na Slici 58 vidimo kadar iz jednog od najpopularnijih videoradova namijenjenog Hrvatskoj televiziji, rad akademskog slikara Dalibora Jelavića.

Promidžbene su se akcije izvan zemlje najčešće svodile na pojedinačne i/ili strukovne komunikacije u kojima je upozoravano na situaciju i tražena potpora kolega, prijatelja i strukovnih udruženja.

Analize takvog stanja zamjeraju ondašnjoj vlasti na sebičnoj promociji vlastitih stranačkih simbola i akcija, s objašnjenjem kako Hrvatska ne pati od manjka propagande, nego od pretjerane težnje za propagandnim učincima. Pogrešno osmišljene poruke generirale su netočne informacije kojima se ciljano manipuliralo pa i nehotice štetilo, pogoršavajući ukupno

Slika 58. Plakat i TV spot (1991./92.)

stanje. Općenito, tema hrvatske ratne propagande zahtijeva opširnu analizu. Spominjući je, treba tek ukazati na važnost i nužnost znanstvene i/ili stručne obrade te teme.

Jenjavanjem ratnih sukoba Hrvatska se suočila s velikim problemima na svim područjima. Međunarodno priznanje, kao i ulazak u Ujedinjene narode u svibnju 1992. godine nisu donijeli kraj rata jer su dijelovi²⁵³ zemlje i dalje bili okupirani.

Međutim, proces demokratskih promjena u mladoj se državi morao nastaviti. Mediji su bili njegov sastavni dio. U radiofoniji se očekivala dozvola za uspostavu komercijalnoga privatnog sektora.

7.4. Komercijalna radiofonija

Osamostaljenjem Hrvatske pokrenuti su i procesi pretvorbe i privatizacije. Ustav je zajamčio poduzetničku i tržišnu slobodu kao temelj gospodarskog ustroja. Krajem studenog 1993. usvojen je Zakon o trgovačkim društvima kao temeljni zakon ustrojstva svih gospodarskih subjekata, osnova za brojne druge propise. Bio je to uvod u započeti postupak privatizacije i nastavak pretvorbe. Umjesto dotadašnjega društvenog vlasništva trebalo je jasno definirati nove titulare. Zakonodavac je odlučio da će zakon ući u primjenu 1. siječnja 1995. godine. Bila je to godina novog početka, ere trgovačkih društava.

²⁵³ Tzv. Autonomna oblast Krajina oslobođena je akcijama Hrvatske vojske »Bljesak« i »Oluja« u ljeto 1995. godine.

Demokratizacija medijskog prostora podrazumijevala je promjene i u radiofoniji zemlje. Sve radijske postaje koje su u to vrijeme emitirale također su bile u društvenom vlasništvu. Privatnih radija nije bilo. Apstraktnost društvenog²⁵⁴ vlasništva morala je biti zamijenjena novim i jasnir titularom, pri čemu je ponuđeno nekoliko oblika trgovačkih društava. Većina radijskih postaja opredijelila se za oblik društva s ograničenom odgovornošću (d.o.o.).

U radiofoniji je idućih mjeseci vladala neizvjesnost i očekivanje zakona. Nestrpljivo su čekani uvjeti koje je zakonodavac kanio postaviti ulagačima, cijene koncesija, trajanje, uvjeti plaćanja i sve što je i inače važno kad se imaju ozbiljne poslovne namjere. Zanimanje je, osobito unutar struke, bilo veliko. Hrvatski je radio bio izuzet iz tog procesa. Zajedno s Hrvatskom televizijom bio je u vlasništvu države i taj se status nije kanio mijenjati.

Prvi Zakon o telekomunikacijama usvojen je u lipnju 1994. godine. Imao je 12 poglavlja i ukupno 99 članaka kojima su regulirane telekomunikacijske usluge, radio i televizija. U njemu su najviše pozornosti privukle odredbe o vlasničkim odnosima. Koncesionarom komercijalne radijske ili televizijske postaje moglo je biti samo trgovačko društvo u kojem jedan član, pravna ili fizička osoba, nije smio imati više od 25 posto udjela u vlasništvu. Ograničenje je vrijedilo i za članove obitelji među kojima je postojala obveza uzdržavanja (supružnik, djeca, roditelji). Eventualno sudjelovanje u više različitih društava, nositelja koncesija, nije bilo dopušteno.

Ograničenje udjela izazvalo je brojne polemike u javnosti. Između ostalog odredba je ocijenjena kao neustavna jer je bila u suprotnosti s odredbom o zabrani ograničavanja poduzetničkih sloboda i vlasničkih prava (Alaburić, 1998:19-20). Takva se zabrana mogla iskazati samo u slučajevima zaštite interesa i sigurnosti Republike, ljudskog okoliša i zdravlja.

Izuzetak od obveze osnivanja trgovačkog društva činile su lokalne razine do deset tisuća žitelja i mogući koncesionar zainteresiran za osnivanje neprofitnog²⁵⁵ radija ili televizije. Tu je mogućnost iskoristila Hrvatska

²⁵⁴ Mnogi su autori takvu vrstu vlasništva nazivali »ničijim vlasništvom«.

²⁵⁵ Zakon o telekomunikacijama koristi izraz »neprofitabilni« radio koji u kontekstu smatramo pogrešnim pa ćemo u ovom radu koristiti izraz »neprofitni«, što znači da je riječ o radiju koji ne smije emitirati reklamne poruke, ali smije ostvarivati zaradu na neke druge, zakonom dopuštene načine. Zarada neprofitnog radija se iste godine mora potrošiti ili investirati, bez prikaza dobiti u završnom godišnjem obračunu.

biskupska konferencija koja je osnovala Hrvatski katolički radio, udruga građana koja je osnovala radijsku postaju Radio Marija te Fakultet političkih znanosti u Zagrebu koji je osnovao studentsku radijsku postaju Radio student. Te postaje emitiraju i danas.

Zakon je donio niz obveza i pravila. Koncesionari su morali imati sjedište u Hrvatskoj, članovi društva morali su biti hrvatski državljani, a strani je kapital bio ograničen na maksimalnih 25 posto. Radijsku postaju nisu mogle osnovati političke stranke i tijela državne uprave, a nisu smjele biti ni među osnivačima društva, nositelja koncesije.

Svaki je koncesionar u svojem programu morao poštovati ljudsko dostojanstvo i osnovna ljudska prava, pridonositi slobodnome mišljenju, svestranom i objektivnom informiranju te izobrazbi i zabavi. Ujedno je program morao promicati hrvatsku kulturnu baštinu i poticati slušatelje da sudjeluju u kulturnom životu. Događaji su morali biti vjerno prikazani, a različita mišljenja primjereno zastupljena. Državna tijela i predstavnici vlasti nisu smjeli utjecati na stvaranje programa. Jezik emitiranja morao je biti hrvatski, uz dopuštene izuzetke poput emisija za manjine, za strane turiste i sl. Nisu bile dopuštene emisije koje bi mogle štetiti obrani i sigurnosti države i ustavnog poretka. Program nije smio biti nepristojan, pornografski i rasistički, a djeca i mladež bila su posebno zaštićena.

Bila su to uobičajena opća programska načela, minimum koji je trebalo očekivati od komercijalnih radijskih sadržaja. Puno su važnije bile konkretne odredbe o vrstama programa i obveznim programskim kvotama. Demokratizacija medijskog prostora trebala je predstavljati iskorak u informiranju lokalnih sredina i zadovoljavanje javnog interesa na »najbolji mogući način«. Slijedom toga zakonodavac je odredio kako su lokalni koncesionari dužni najmanje 20 posto ukupnoga tjednog programa posvetiti temama iz sredine za koju emitiraju i vijestima. Koncesionar na državnoj razini bio bi obvezan emitirati jednu dnevnu središnju informativnu emisiju.

Programske su kvote, barem na početku, shvaćene vrlo ozbiljno. Vidjelo se to iz natječajne dokumentacije u kojoj se, između ostalog, morala nalaziti i konkretna programska shema. Tjedni je raspored emitiranja morao precizno prikazati satnice namijenjene pojedinim emisijama, uz kratko objašnjenje sadržaja. Upravo su informativni sadržaji činili oslonac većine shema, svojevrsnu vertikalu koja je »držala« ukupan program. Ponuda

govornih sadržaja bila je bogata raznovrsnim temama, gotovo idealna pri čitanju. Bio je to rezultat napora da se koncesija doista i dobije. Koncesionari su opravdano očekivali *ad hoc* kontrole, tim više što se program morao snimati i čuvati 60 dana.

Za provođenje novog zakona određeno je tijelo pod nazivom Vijeće za telekomunikacije. Činilo ga je devet članova koje je trebao imenovati Zastupnički dom Sabora na vladin prijedlog. Trebali su biti birani iz redova javnih, prosvjetnih, kulturnih te stručnih i vjerskih djelatnika. Predviđeno vrijeme trajanja mandata bilo je pet (pet članova) i tri godine (četiri člana). Članovima Vijeća nisu mogle biti osobe u poslovnoj ili gospodarskoj vezi s poduzećem koje obavlja djelatnost u javnim telekomunikacijama. Za svoj su rad primali naknadu koja se isplaćivala iz državnog proračuna, što upućuje na zaključak kako je Vijeće umjesto nezavisnog statusa zapravo bilo dio državne uprave.

Zadatak Vijeća bio je raspisivati natječaje, prikupljati ponude i odlučivati o novim koncesionarima. Odluke su se trebale donositi natpolovičnom većinom glasova, a potom je Ministarstvo pomorstva, prometa i veza trebalo s budućim koncesionarom sklopiti ugovor. Početku emitiranja prethodio je još i obvezan tehnički pregled opreme i prostorija, i tek je onda stizala dozvola za emitiranje. Koncesija za radio na lokalnim razinama dodjeljivala se na pet, a na državnoj razini za sedam godina. Istekom tog razdoblja ponovno se trebao raspisati natječaj na kojem je dotadašnji koncesionar opet morao konkurirati. Dodijeljeno pravo emitiranja moglo je biti suspendirano i prije, na određeno vrijeme ili trajno, ako bi se utvrdilo da je koncesionar iskazao netočne podatke, grubo prekršio propisana programska mjera ili obavljao koncesionarsku djelatnost izvan određenih pravila.

Imenovanje članova Vijeća krajem listopada 1994. godine privuklo je veliku pozornost javnosti. Predsjednikom Vijeća postao je aktualni ministar pomorstva, prometa i veza, a među članovima su bili aktivni političari i istaknuti članovi Hrvatske demokratske zajednice. Takav je sastav izazvao žučne polemike, posebno kod oporbe koja je to smatrala nedopustivim sukobom interesa, neprihvatljivim za tijelo koje je moralo biti nezavisno i nepristrano.

Kako se moglo dogoditi da u državi koja je isticala važnost medijskih sloboda, u krovnom tijelu koje je odlučivalo o slobodi medija budu aktivni

ugledni političari vladajuće stranke? Objašnjenje je u višegodišnjoj medijskoj politici HDZ-a koja je smatrala da su mediji sastavni dio državnog suvereniteta i trebaju u društvu djelovati integrativno, uspostavljanjem poretka, kontrole i jedinstva. Istodobno je postojao jak strah od njihova negativnog utjecaja pa su »opasni mediji« trebali biti podvrgnuti kontroli radi osiguranja njihova odgovornog djelovanja (Peruško, 1999:247). Bila je to paradigma državotvornoga medijskog sustava.

Prvi je natječaj Ministarstvo pomorstva, prometa i veza raspisalo u travnju 1995. godine. Predmet natječaja bilo je stotinjak koncesija za radija i televizije, za sve razine osim državne, što je objašnjeno nedostatnim tehnološkim uvjetima. U natječaju su se našli gradovi u kojima su već postojale radijske postaje. Ako su željele nastaviti emitirati, morale su konkurirati za frekvenciju. Bilo bi neozbiljno tvrditi da je Vijeće zbog političke pristranosti bilo sklonije nekim ponuđačima, ali činjenica je kako su kriteriji za odlučivanje bili nejasni, prepušteni diskrecijskom pravu samih članova. Budući da se odbijeni kandidati nisu mogli sudski sporiti, kriteriji odlučivanja ostali su tajna. Postaje poput varaždinskog Radio Sjeverozapada i labinskog Art Expressa morale su prestati emitirati jer nisu dobile koncesiju.

Usljedilo je vrijeme prepuno polemika o podobnosti i nepodobnosti, stvarnih i fiktivnih vlasnika, tvrdnji o nepotizmu i svakovrsnoj manipulaciji koncesijama, pa i navodnog plana o ciljnoj uspostavi snažne, politički podobne, radijske mreže u Hrvatskoj. Sve su rasprave ostajale na razni novinarskih komentara, pri čemu se već uobičajilo prozivati aktualnu stranku. Otvoreni prigovori o političkoj pristranosti Vijeća kulminirali su u studenom 1996., zbivanjima o produženju koncesije zagrebačkog Radija 101.

Tih su se godina u Hrvatskoj već snažno počele osjećati posljedice loše provedene privatizacije. Učestali su štrajkovi i protestna okupljanja, a tzv. tajkunizacija²⁵⁶ postala uobičajena novinarska tema. Mnogi su novinari, oštro kritizirali brojne političare, pa i predsjednika Tuđmana zbog iskorištavanja političke moći i utjecaja na svim razinama. Političari su najčešće uzvraćali sudskim tužbama, uglavnom zbog uvrede ili klevete. U takvoj

je atmosferi Vijeće za telekomunikacije, većinom glasova svojih članova, oduzelo koncesiju Radiju 101 i dodijelilo je ponuđaču Radio Globusu. Službeno objašnjenje tog postupka bilo je u nepravilno provedenoj pretvorbi i nejasnoćama o vlasniku radija.

Popularna i slušana Stojedinica bila je izrazito kritički raspoložena prema ondašnjoj aktualnoj politici Hrvatske demokratske zajednice. Imali su snažan utjecaj u zagrebačkoj javnosti, zaslužen britkim i često vrlo duhovitim komentarima na račun aktualne vlasti. Gubitak koncesije značio je eliminaciju iz hrvatskog etera i gašenje radija. Vijeće je tom odlukom potvrdilo najgore sumnje u svoj način rada i predstavilo se kao produžena ruka vlasti. Slijedilo je nekoliko dana u kojima se vodila žestoka bitka za nastavak emitiranja popularnog radija. Program je prešao na tzv. kliznu shemu, otvorenu svima koji su radiju željeli izraziti potporu. Predsjednik Franjo Tuđman nalazio se tih dana na liječenju u inozemstvu. Događaji su kulminirali 21. studenoga, velikim protestnim okupljanjem na glavnom zagrebačkom Trgu bana Josipa Jelačića.

Burna reakcija domaće i inozemne javnosti rezultirala je odustajanjem novoimenovanoga koncesionara i njegovim povlačenjem ponude. Radio 101 nastavio je emitirati, ali njegov je »slučaj« završen tek godinu dana poslije kad je 4. studenoga 1997. napokon potpisan ugovor o koncesiji.

U svega pet godina od donošenja Zakona o telekomunikacijama, a svega četiri godine od prvog natječaja, broj se radijskih postaja u Hrvatskoj gotovo udvostručio, što prikazuje i Tablica 4.

Tablica 4. Broj lokalnih postaja u Republici Hrvatskoj od 1991. do 2000. god.

Godina	1991.*	1992.*	1993.*	1994.*	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Broj radijskih postaja	43	49	63	67	78	97	110	112	120

*Označenih godina pet radijskih postaja (Knin, Drniš, Petrinja, Vukovar, Vrginmost) nisu emitirale.

Izvor: Državni zavod za statistiku RH (do 1996.) i Ministarstvo pomorstva, prometa i veza RH (od 1996. do 1999.)

Istražiti i dokazati stvarne motive za ulazak u hrvatski radijski biznis nije bilo moguće ni tad kao ni danas. Nedvojbeno, medijskog je prostora bilo puno te je porast bio logičan, pa i očekivan. Nakon pedesetak godina

²⁵⁶ Izraz koji dolazi od engleske riječi »tycoon« označava financijskog ili poslovnog magnata. U ovom kontekstu korištena je pejorativno, kao opis novih hrvatskih bogataša »proizvedenih« postupkom privatizacije.

radiofonije, u kojoj nije bilo komercijalnih postaja u privatnom vlasništvu, postojala je potreba za novim programima. Činilo se kako lokalna radiofonija, osobito u gradovima i područjima u kojima je dotad nije bilo, ima svijetlu budućnost, kako u programskom tako i u gospodarskom smislu. Koncesionari su se brzo snašli u novim uvjetima i uskoro počeli ponašati kao svaki drugi gospodarski subjekt, rukovodeći se ponudom i potražnjom. Oglašavanje je obećavalo trajan i redovit izvor prihoda, a poslovanje je bilo, kao i kod drugih trgovačkih društava, pitanje umijeća upravljačke strukture.

Uslijedilo je razdoblje snažne komercijalizacije, tim više što se vrlo brzo pokazalo kako Vijeće ne provodi kontrolu kvantitete pojedinih sadržaja. Naime, ni tad kao ni danas nisu uspostavljeni kriteriji, a ni instrumenti za takva mjerenja. Programski su sadržaji provjeravani samo u (rijetkim) slučajevima prijave. Međutim, treba podsjetiti kako je vrijeme poraća u Hrvatskoj bilo opterećeno svakovrsnim tragedijama (od potrage za bližnjima do prognaničkih i izbjegličkih sudbina). Pod utjecajem ratnih i poratnih zbivanja mnoge su teme jednostavno morale pričekati.

Među najvećim prigovorima uspostavi komercijalnog sektora radiofonije bila je netransparentnost vlasničkih odnosa u trgovačkom društvu, nositelju koncesije. Unatoč tomu što su ugovori o osnivanju društva bili javne isprave, uvid je bio ograničen i na njega se često dugo čekalo. Pozornost su izazivale vlasničke strukture postaja s velikom čujnošću. Vlasništvo u elektroničkim medijima bilo je zakonom ograničeno zbog sprečavanja koncentracije, što je bila ozbiljna zapreka za ambiciozne poslovne pothvate. Ubrzo se u javnosti pojavila tvrdnja o tzv. zamjenskim osobama, dogovornoj »posudbi« tuđeg imena radi skrivanja identiteta stvarnog nositelja vlasništva nad radijem ili televizijom. Nastajale su teze o tzv. ortaćkim ugovorima, skrivenim poslovnim dogovorima »zamjenskog« i stvarnog vlasnika postaje. Međutim, tijekom svih tih godina nikada nisu bile stvarno dokazane. Budući da je i danas koncentracija vlasništva u elektroničkim medijima strogo ograničena, a kršenje odredbi predstavlja kazne djelo, spekulacije o stvarnim vlasnicima postoje i danas.

Tijekom pretvorbe u mnogim su se vlasničkim strukturama pojavile lokalne uprave. Motive uspostave mješovitog vlasništva nije moguće precizno utvrditi, ali su se s vremenom izbistrila dva najčešća razloga. Prvi je predstavljao razmišljanje ostalih suvlasnika, osnivača društva koje se kani- lo natjecati za koncesiju, kako će prisutnost lokalne uprave dati ozbiljnost

društvu. Lokalna je uprava trebala biti jamstvo da će se zakonom zatraženo vrednovanje javnog interesa zajednice doista uvažavati. Drugi je razlog predstavljalo zanimanje lokalnih vlasti za budući medij na svojem području. Slijedila se logika prema kojoj vlasnik ili suvlasnik ima stalnu i neprekidnu moć utjecaja na medijske sadržaje, kako u smislu kontrole tako i u smislu podrške određenim vrijednostima. U kontekstu rata i poraća, a svakako u kontekstu hrvatskog osamostaljenja, mnoge su se lokalne vlasti smatrale odgovorne za medijske sadržaje na »svojem« teritoriju.

Idućih godina, uoči kraja 20. stoljeća, medijska se slika u Hrvatskoj počela stabilizirati. Završena je prva faza, gotovo prvobitna akumulacija kapitala elektroničkih medija, tijekom koje se uglavnom iscrpila ponuda snažnih i kvalitetnih frekvencija. Početkom srpnja 1999. godine stupio je na snagu novi Zakon o telekomunikacijama.²⁵⁷ Njegovo je donošenje ponajprije obrazloženo potrebom za usklađivanjem s međunarodnim propisima, osobito smjericama Europske unije. Zapravo je bila riječ o pripremi podloge za ulazak stranoga kapitala u hrvatski telekomunikacijski sektor. Tako je osmišljen Hrvatski zavod za telekomunikacije, potpuno nova državna upravna organizacija i krovno tijelo za odlučivanje o svim operativnim poslovima u telekomunikacijskim i drugim uslugama.

Radio i televizija bili su samo »podstanari« u novom zakonu u kojem je njihova djelatnost doživjela manji broj promjena. Dotadašnje je Vijeće za telekomunikacije preimenovano u Vijeće za radio i televiziju. Bilo je i dalje mjerodavno za raspisivanje natječaja i dodjelu koncesija, sastavljeno od devet članova koje je imenovao Sabor na Vladin prijedlog. Ponude su, kao i prije, morale sadržavati što detaljniju programsku shemu te uvjerljive dokaze da pravna osoba može ostvariti programske, tehničke, tehnološke, prostorne, financijske i kadrovske uvjete za obavljanje djelatnosti radija ili televizije. Protiv odluka Vijeća o dodjeli ili odbijanju koncesije nije bila dopuštena žalba, ali mogao se pokrenuti upravni spor. Odluke su se i dalje donosile natpolovičnom većinom na sjednicama otvorenim za javnost, ali za razliku od prije tajnim glasovanjem. Mehanizmi kontrole predviđenih programskih kvota i dalje su bili mrtvo slovo na papiru. Trajanje promidžbenih poruka bilo je ograničeno do 12 minuta po satu (državna razina), odnosno 18 minuta za lokalne razine.²⁵⁸

²⁵⁷ Zakon o telekomunikacijama, *Narodne novine RH* 76/1999.

²⁵⁸ Preciznosti radi, Zakon je određivao kako reklamiranje na radiju na državnoj razini smije iznositi do 15 posto, a na lokalnoj razini do 25 posto ukupnoga dnevnog programa (čl. 84).

Rad Vijeća i dalje je privlačio pozornost javnosti, ali više po inerciji. Većina je kvalitetnih koncesija bila podijeljena i počele su prve obnove ugovora. Naime, ako su koncesionari poštovali sve svoje zakonom utvrđene obveze, nije bilo razloga da se »njihove« koncesije ne produže. Tijekom tih pet godina, od 1995. do 2000., objavljeno je 11 natječaja na koje je pristiglo 250 ponuda (Mučalo, 2002:114). Posao članova Vijeća svodio se na raspisivanje natječaja, kontrolu dokumentacije i objave rezultata.

Kad je HDZ izgubio na izborima 2000. godine, aktualizirane su nekadašnje rasprave o pitanju je li politička podobnost bila ključan kriterij za dobivanje koncesije u prethodnom razdoblju. Međutim, postupak revizije nekog natječaja i dodjele koncesije nekom ponuđaču nikada nije proveden.

Ulaskom u 21. stoljeće u Hrvatskoj su 2001. emitirala 126 koncesionara za radijsku i 14 koncesionara za televizijsku djelatnost. Od toga na nacionalnoj su razini emitirale tri radijske (Hrvatski katolički radio, Otvoreni radio, Narodni radio) i jedna TV postaja (TV Nova). Sljedeća niža razina bila je županijska (pokrivenost dvije do pet županija) koja je brojila 17 regionalnih radija. Za područje Grada Zagreba, iako je definiran kao 21. županija, u to je vrijeme emitiralo šest koncesionara (Mučalo, 2002:113). Ostatak od 103 radija činile su lokalne postaje po cijeloj Hrvatskoj. Strukovno udruženje jedno je od najstarijih u Europi²⁵⁹ i nosi naziv Hrvatska udruga radija i novina (HURIN). Objedinjuje gotovo 90 posto svih koncesionara za radio u Hrvatskoj.

Napokon, u srpnju 2003. radio i televizija dobili su Zakon o elektroničkim medijima.²⁶⁰ Kvota informativnih programa ostala je ista, pa je tako nakladnik na državnoj i regionalnoj razini dnevno obavezan na 30 minuta informativnih sadržaja, a nakladnici na lokalnoj razini na najmanje 20 posto tjednog programa lokalnih vijesti i obavijesti. Reklamna su ograničenja ukinuta osim opće zabrane oglašavanja nekih proizvoda (oružje, duhan itd.) i usluga. Koncesija se može dodijeliti na razdoblje od osam do 15 godina. Naknada se i dalje plaća, odnosno uplaćuje u korist državnog proračuna. Zakon je u smislu posebnih tehničkih, prostornih, financijskih i kadrovskih uvjeta dopunjen Pravilnikom²⁶¹ iz 2007. godine. To je zbirka

minimalnih uvjeta koje svaki nakladnik mora poštovati. Primjerice, radio na državnoj, regionalnoj, županijskoj i gradskoj razini mora imati najmanje četiri zaposlene stručne osobe, dok općinska razina traži dvije.

Krovnu instituciju predstavlja Agencija za elektroničke medije (AEM), samostalna i nezavisna pravna osoba s javnim ovlastima, obavlja administrativne, stručne i tehničke poslove za Vijeće za elektroničke medije te ostale stručne poslove u svojem djelokrugu. Agencijom upravlja ravnatelj koji je ujedno i predsjednik Vijeća koje broji sedam članova. Imenuje ih Sabor na Vladin prijedlog, i to na pet godina s pravom na ponovni izbor, a svoju dužnost obnašaju kao profesionalni zaposlenici u Agenciji. Ne smiju biti državni dužnosnici niti na bilo koji način sudionici izvršne i sudbene vlasti. Prema podacima AEM-e u Hrvatskoj je u studenom 2009. godine emitiralo 156 nakladnika za radio i 23 nakladnika za televiziju.²⁶²

Glede vlasničke strukture, 14 radijskih postaja nalazi se u vlasništvu jedinica lokalne uprave i samouprave. Nadalje, 49 radija ima tzv. mješovito vlasništvo, odnosno uz pravne ili fizičke osobe u vlasničkoj se strukturi nalazi i jedinica lokalne uprave i samouprave.²⁶³ Međutim, takva prisutnost lokalnih vlasti i dalje privlači pozornost jer upućuje na (mogući) politički utjecaj. Je li to baš tako? Gotovo petnaest godina nakon uvođenja koncesija za emitiranje u Hrvatskoj dogodile su se brojne promjene, pa i napredak u političkoj kulturi. Određene su postaje ostvarile neku vrstu društvenog ugovora s lokalnim vlastima, pri čemu su se (najčešće) obvezale na redovito izvještavanje o svojem radu. U manjim je sredinama tako ostvarena transparentnost i protok informacija, a (eventualna) politička obojenost podvrgnuta je sudu javnosti. Nepristranost u izvještavanju o političkim ili gospodarskim temama, a osobito ozloglašenost svih vrsta korupcije i iznude danas je puno više pitanje razine hrabrosti i profesionalnosti urednika i novinara nego izravne intervencije.

Posebnu novost u novom je zakonu predstavljala uspostava Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija. Sredstvima prikupljenim iz državnog proračuna i na temelju odredbi iz Zakona o HRT-u financiraju se programski sadržaji od javnog interesa,²⁶⁴ i to na lokalnim i

²⁵⁹ www.hurin.hr (preuzeto u studenom 2009.).

²⁶⁰ Zakon o elektroničkim medijima, *Narodne novine RH* 122/03 (dopune i izmjene NN 79/07 i 32/08).

²⁶¹ Pravilnik o posebnim tehničkim, prostornim, financijskim i kadrovskim uvjetima za obavljanje djelatnosti radija i televizije, *Narodne novine RH* 11/2007.

²⁶² Popis radijskih nakladnika u RH 2009. godine donosim u Dodatku 9 na kraju knjige.

²⁶³ Izvor: Vijeće za elektroničke medije, studeni 2009.

²⁶⁴ Riječ je o boljem javnom informiranju, sadržajima namijenjenim nacionalnim manjinama, poticanju programa na područjima od posebne državne skrbi, poticanju kulturnog, obrazovnog, znanstvenog i umjetničkog stvaralaštva itd.

regionalnim radijskim programima. Novčane su potpore zaživjele i dodjeljuju se godišnjim javnim natječajem²⁶⁵ prema posebnim pravilima²⁶⁶. Riječ je o vrijednim i važnim novčanim potporama, kako za uspostavu predviđenih programskih sadržaja tako i za rad koncesionara. Naime, recesija je znatno smanjila prihode od oglašavanja, a i radio je gurnut na margine oglašivačke industrije. Dijelom su za to krivi i sami nakladnici koji su, bez osobite reakcije i protesta, to dopustili. Sredstva Fonda stoga su vrlo važna novčana pomoć svima koji se jave na natječaj. U nekim situacijama dodijeljena sredstva čine više od 50 posto ukupnih prihoda nakladnika. Takvu je situaciju u 2009. imalo šest nakladnika, čime je otvoreno i pitanje njihova komercijalnog statusa. Hrvatska zasad nije uvela pojam *community* radija iako neki nakladnici odgovaraju kriterijima tog statusa. Općenito, prihodi komercijalnih postaja znatno su smanjeni.

Spomenuti financijski problemi malih radija i konkurencija snažnih županijskih, regionalnih i nacionalnih postaja čine »lokalce« odličnim temeljem za moguću uspostavu trećeg sektora u Hrvatskoj. Ako se to ne dogodi, može se očekivati da će mnogi prestati emitirati ili postati laka lovinu nezaustavljivog postupka okrupnjavanja radiofonske industrije. Okrupnjavanje je samo pitanje vremena, bez obzira na zakonske odredbe. Čak i danas nitko ne može sa sigurnošću ustvrditi kako ga u hrvatskoj radiofoniji doista i nema.

Novost u hrvatskoj radiofoniji početkom 21. stoljeća bile su prve agencije za obradu i distribuciju informativnih audiosadržaja. Prvi je s radom počeo Media servis, i to početkom 2003. godine. Taj audioservis dnevno emitira vijesti i središnju informativnu emisiju, kojima opskrbljuje pedesetak postaja u zemlji, ali proizvodi i druge medijske sadržaje. Uz njega postoje još dva, znatno manja, slična servisa. To su RadioNET koji je osnovan u veljači 2006. godine i Hit mreža osnovana u listopadu 2006. godine.

Mogućnost umrežavanja, odnosno ponovnog emitiranja zajedničkih programskih sadržaja, zasad su u Hrvatskoj iskoristile samo neke postaje. Način umrežavanja radi jače čujnosti određen je zakonom (čl. 35) i projekt mora dobiti suglasnost Vijeća za elektroničke medije. Budući da je

²⁶⁵ Ove se godine (2009.) na natječaj prijavilo 155 radijskih postaja i 21 lokalna televizija i podijelile su nešto više od 30 milijuna kuna.

²⁶⁶ Pravilnik o načinu i postupku provedbe javnog natječaja (...), *Narodne novine RH* 07/08 i 11/08.

udruživanje u mreže dobrovoljno, pri čemu mora postojati određen programski ili financijski interes, mreže se često raspadaju. Danas u Hrvatskoj emitiraju tri mreže, i to Jadranska,²⁶⁷ Riječka (R1²⁶⁸) i Istarska (Radijska istarska mreža ili RIMA²⁶⁹).

Proces digitalizacije radija u Hrvatskoj odvija se sporo i oprezno. Nositelj projekta je Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije (HAKOM). Riječ je o regulatornoj agenciji u vlasništvu države koja posluje na temelju Zakona o elektroničkim komunikacijama iz srpnja 2008. godine. Digitalizacija televizije odvija se u skladu s očekivanjima, dok radijski medij predstavlja znatno složeniju problematiku, i to ne samo u Hrvatskoj već i u Europi. Opravdanost prelaska na digitalno emitiranje otvara pitanja poput odlaganja budućeg otpada analognih uređaja (koji se penju na milijune) do kvalitete signala u pokretu i realne utemeljenosti tog projekta. Upravo je stoga gašenje analognog radija u Hrvatskoj još prilično daleko. Procjena vremena potrebnog za uvođenje digitalnoga radijskog emitiranja računa se na desetak godina.

Osim koncesionara u Hrvatskoj djeluje i javni servis. Predstavlja ga Hrvatski radio, sastavni dio Hrvatske radiotelevizije, koji ima najdužu tradiciju radijskog emitiranja, a od 1939. nalazi se pod državnim okriljem. Financira se iz dijela radiotelevizijske pretplate i reklamnim sadržajima. Javni servis od uspostave samostalne Republike Hrvatske ima vlastiti zakon, često mijenjan i dopunjavan, kojim se ponajprije nastoji uspostaviti njegova javna funkcija.

7.5. Javni servis

U lipnju 1990. godine dotadašnja Radiotelevizija Zagreb preimenovana je odlukom Sabora u Hrvatsku radioteleviziju (HRT) kako se i danas zove (Slika 65.). Ima status javne ustanove, čije je ustrojstvo i rad uređeno aktualnim Zakonom o Hrvatskoj radioteleviziji,²⁷⁰ usvojenim 2003. godine. Osnivač HRT-a je Republika Hrvatska, a osnivačka prava ostvaruje Vlada. Ima tri

²⁶⁷ Čini je pet postaja. Izvor: www.jadranska.hr (preuzeto u studenom 2009.).

²⁶⁸ Čini je pet postaja iz Primorsko-goranske županije. Izvor: www.r-1.hr (preuzeto u studenom 2009.).

²⁶⁹ Nastala je u svibnju 2008. nakon izlaska pojedinih radija iz dotad postojeće Istarske radiomreže (IRMA). Čini je šest radijskih postaja. Izvor: www.rima.com.hr (preuzeto u studenom 2009.).

²⁷⁰ Zakon o HRT-u, *Narodne novine RH* 25/03.

Slika 59. Aktualni logotip Hrvatske radiotelevizije

organizacijske cjeline (podružnice), a to su Hrvatski radio, Hrvatska televizija i Glazbena proizvodnja. Financira se iz pretplate i oglašavanja.

HRT je aktivan i ugledan član (od siječnja 1993.) Europske unije radiotelevizija (EBU), najveće organizacije takve vrste u svijetu.

Snažna potreba za pretvorbom HRT-a iz državnog u medij od opće javne važnosti očitovala se sredinom devedesetih godina, nekoliko godina nakon osamostaljenja. Iako se očekivalo kako će nakon prvih višestranačkih izbora te ratnih i poratnih prioriteta ondašnja pobjednička stranka Hrvatska demokratska zajednica odmah krenuti u postupak približavanja HRT-a modelu europskih nacionalnih javnih televizija, to se nije dogodilo. HRT je nastavio raditi više kao državna radiotelevizija nego javni servis. Pod pojmom »javnog« očekivalo se emitiranje programskih sadržaja od opće javne važnosti, koji su namijenjeni (a) javnosti koja ih (b) financira i (c) nadzire.

Proces preobrazbe iz državne u javnu televiziju odvijao se sporo i u stalnoj ovisnosti o aktualnoj političkoj situaciji. Još od 1992. godine, kad je usvojen prvi Zakon o HRT-u koji spominje »javnopravnu važnost« i »ostvarivanje javnog interesa« HRT-a, ondašnji je HDZ-ov aparat u njemu postavio niz »mehanizama« koji su mu preko glasačkog stroja većinske stranke u Saboru osiguravali izravan politički utjecaj na medij. Idućih desetak godina izbor ravnatelja HRT-a uvijek je bilo pitanje unutarstranačkog dogovora te formalnog potvrđivanja u Saboru. Podjednako tako stranačka je pripadnost bila važna i za druge visoke funkcije na HRT-u. Umjesto očekivane transformacije u javni servis HDZ je čvrstom rukom upravljao HRT-om, koji se sve više potvrđivao kao stranačka televizija, detaljno izvještavajući o marginalnim aktivnostima njezinih članova (Mučalo, 2004:43).

Snažan pritisak javnosti, osobito sredinom devedesetih godina kad je Hrvatska televizija bila jedina televizija u Hrvatskoj koja je emitirala program na državnoj razini, rezultirao je sve intenzivnijim raspravama o njezinoj javnoj ulozi i tri programa na kojima je emitirala. Uz Prvi i Drugi program Treći je doživljen kao »višak« koji je trebalo dati u koncesiju. Inicijativu je pokrenuo Forum 21, zbor novinara elektroničkih medija (među kojima je bilo i novinara s HTV-a), koji je djelovao pri Hrvatskom novinarskom društvu.

Smatralo se da bi izdvajanjem Trećeg programa Hrvatska televizija bila svedena na veličinu primjereniju svojim potrebama, ali i hrvatskom medijskom prostoru. Osim toga oslobodila bi se i infrastruktura potrebna za ustanovljenje nove komercijalne televizije, nacionalnoga koncesionara u Hrvatskoj. Bila bi to druga privatna televizija na nacionalnoj razini jer je prva koncesija dodijeljena u svibnju 1999. godine. Nova TV²⁷¹ počela je emitirati 2000. godine, dok je 13 prije osnovanih komercijalnih koncesionara za televizijsku djelatnost bilo lokalnoga karaktera.

Zakon o HRT-u²⁷² iz 2001. izrijekom je odredio (članak 54.) da će se frekvencije za prijenos i odašiljanje programa u trećoj televizijskoj mreži na državnoj razini dodijeliti koncesionaru u skladu s odredbama Zakona o telekomunikacijama, i to najkasnije do veljače 2002. godine. Unatoč inicijativama da se takva odredba makne iz teksta (uglavnom djelatnika HRT-a), nije bilo odaziva ponajprije zato što se činilo kako do takvog izdvajanja neće ni doći. Tako je i bilo jer se gotovo dvije godine ništa nije promijenilo. Treća je mreža i dalje ostala u sastavu HRT-a.

Odredba o izdvajanju dotadašnje sastavnice HRT-a, organizacijske jedinice Odašiljači i veze, u posebno trgovačko društvo također nije privukla veću pozornost. Objašnjenje izdvajanja Odašiljača i veza (članak 47.) našlo se u jedinstvenosti njihove djelatnosti (odašiljačka mreža) koja bi pod komercijalnim uvjetima trebala biti podjednako dostupna i javnim i privatnim televizijskim i radijskim postajama. Ta je odredba realizirana krajem 2001. godine. Odašiljači i veze postali su trgovačko društvo, čiji je većinski vlasnik Republika Hrvatska. Iako i nadalje postoji bojazan za moguću zloupotrebu te izuzetno važne djelatnosti, pozitivan je pomak napravljen

²⁷¹ Vlasništvo medijske korporacije Centraleuropean Media Enterprises Ltd. (CME).

²⁷² Zakon o HRT-u, *Narodne novine RH* 17/01.

s aspekta definiranih cijena telekomunikacijskih usluga te uvjeta za njihovu realizaciju.

Novi je Zakon o HRT-u stupio na snagu u ožujku 2003. godine, kao dio tzv. medijskog paketa²⁷³ koji je pripremila hrvatsko Ministarstvo kulture. Bilo je potrebno pospješiti započetu transformaciju HRT-a u javni medij te jasnije definirati odnose, a osobito ovlasti i funkcije rukovodećih HRT-ovih tijela. Među razlozima za izmjenu postojećeg zakona navodio se pad profesionalizma u informativnim emisijama, političko-komentatorska pristranost nasuprot potrebi objektivne informiranosti, privatizacija pojedinih segmenata programa, nepoštovanje profesionalnih kriterija pri izboru urednika, izostanak civilizacijski potvrđenih vrednovanja pojedinih događaja, pretvaranje pojedinih u glasnogovornike političkih opcija, komercijalizacija dijela programa izvan zakonom predviđenih ograničenja itd.

Treća se mreža trebala izdvojiti iz sustava HRT-a najkasnije do 31. prosinca 2003. godine (čl. 65.).

Natječaj²⁷⁴ je raspisan dva mjeseca prije, u prosincu 2002. godine, i nije se sadržajem i uvjetima razlikovao od svih drugih do tada objavljenih natječaja za sve koncesije za radio i televiziju. Pravo sudjelovanja imale su sve pravne osobe koje su registrirane u Hrvatskoj. Prijava na natječaj trebala je sadržavati dokumente o sjedištu i pravnoj osobnosti kandidata, detaljnu programsku shemu te već spomenute »dokaze« kako koncesionar ima programske, tehničke, tehnološke, prostorne, financijske i kadrovske uvjete za obavljanje te djelatnosti. Natječaj je sadržavao i odredbu u kojoj se Vijeće obvezivalo donijeti odluku o davanju koncesije najkasnije do 1. listopada 2003. godine (Mučalo, Tomorad, 2004:53).

Objava natječaja izazvala je veliko zanimanje pa su čak 22 pravne osobe otkupile dokumentaciju, ali na natječaj je stiglo svega sedam ponuda. Osim domaćih na natječaju su konkurirale i ugledne strane medijske kompanije poput Murdochova News Corp.-a, RTL-a, SBS-a i CME-a. Zbog ograničenja udjela stranoga kapitala u koncesionaru inozemne su tvrtke potražile domaće partnere, osnivajući s njima nove pravne osobe, u skladu sa Zakonom. Pobjednik na natječaju bila je tvrtka RTL d.o.o., dio RTL grupe u

²⁷³ U to su vrijeme u nastajanju bili Zakon o telekomunikacijama, Zakon o elektroničkim medijima i Zakon o medijima.

²⁷⁴ Javni natječaj br. 14, *Narodne novine RH* (oglasne stranice) 151/2002.

vlasništvu medijskog diva Bertelsmanna AG iz Njemačke. Nova je televizija pod oznakom RTL Hrvatska počela emitirati 30. travnja 2004. godine, kao druga komercijalna i kao treća nacionalna televizija u Hrvatskoj. Takva je situacija i danas, pri čemu Hrvatska televizija emitira na dva nacionalna programa (HTV1 i HTV2) i jednom satelitskom (HRT Plus) te kroz pet regionalnih televizijskih centara.

Hrvatski radio emitira tri nacionalna i jedan satelitski program, a u svojem sastavu ima osam regionalnih radijskih postaja. Dva nacionalna programa, Prvi i Drugi program Hrvatskog radija, mozaični su programi širokog raspona tema, od političkih preko dokumentarnih do zabavnih sadržaja. Treći je program nekadašnji »zvučni časopis«, namijenjen zahtjevnom slušateljstvu sklonom ozbiljnim temama, najčešće iz kulture i znanosti. Regionalni se centri Hrvatskog radija nalaze u Osijeku, Rijeci, Splitu, Dubrovniku, Puli, Zadru, Kninu i Zagrebu (Radio Sljeme). Međunarodni program »Glas Hrvatske« emitira se 24 sata, a namijenjen je Hrvatima izvan domovine, nacionalnim manjinama i međunarodnoj javnosti. Također preuzima i reemitira glavne informativne emisije Prvog programa, neke odabrane emisije Obrazovnog i Dokumentarno-zabavnog programa te sportske prijenose važnih utakmica hrvatskih klubova i reprezentacije.²⁷⁵

Satelitsko je emitiranje počelo u studenome 1997., a emitiraju se oba programa Hrvatske televizije i Prvi program Hrvatskog radija, pokrivajući Europu te Bliski istok. »Glas Hrvatske« koristi još neke satelite kako bi se program čuo u Europi, sjevernoj Africi, Bliskom istoku, Sjevernoj i Južnoj Americi, Australiji i Novom Zelandu. Proces prelaska s analogne na digitalnu tehnologiju trebao bi biti dovršen do kraja 2010. godine.

Prema aktualnom Zakonu o HRT-u iz 2003. godine upravljanje Hrvatskom radiotelevizijom provode tri osnovna tijela, a to su (a) Programsko vijeće, (b) Ravnateljstvo te (c) glavni ravnatelj.

Programsko vijeće ima jedanaest članova, a zaduženo je za zastupanje i zaštitu javnog interesa. Njegovi se članovi biraju na temelju javnog poziva upućenog institucijama, udrugama i građanima za isticanje pojedinaca koji moraju predstavljati razne društvene grupacije. To mogu biti samo

²⁷⁵ Povijest HRT-a, www.hrt.hr (preuzeto u travnju 2009.).

hrvatski državljani, javni djelatnici koji su se u javnom životu istaknuli zalaganjem za poštovanje demokratskih prava i vladavinu prava, izgradnju i unapređenje najviših vrijednosti ustavnog poretka, razvitka civilnog društva, obranu ljudskih prava i sloboda, kao i zaštitu slobode izražavanja (Zakon o HRT-u, čl. 18.). Među njima ne smije biti državnih dužnosnika niti djelatnika HRT-a. Njihov je rad javan, a trajanje mandata u članstvu Vijeća ograničeno je na četiri, odnosno maksimalno osam godina (ponovni izbor). U njegovoj se domeni rada, između ostalog, nalazi provedba programskih načela i zakonskih obveza te davanje mišljenja o programskim sadržajima.

Ravnateljstvo HRT-a čine glavni ravnatelj HRT-a, ravnatelji Hrvatskog radija, Hrvatske televizije i Glazbene proizvodnje te predstavnik radničkog vijeća HRT-a. To tijelo odlučuje o raspolaganju imovinom, razvojnim ulaganjima, financijskom planu itd. te najmanje jedanput godišnje podnosi izvješće Vijeću HRT-a.

Glavni ravnatelj HRT-a rukovodi, predstavlja i zastupa HRT u skladu s njegovim Statutom. Uz niz drugih poslova ravnatelj je odgovoran za zakonitost i poslovanje HRT-a, a ovlašten je obustaviti izvršenje neke odluke Vijeća HRT-a ako je smatra protuzakonitom. Imenuje ga Vijeće nakon provedenoga javnog natječaja, i to na četiri godine.

Hrvatskim radijem rukovodi njegov ravnatelj koji uz direktora programa HR-a i glavnog urednika informativnog programa HR-a čini glavnu upravljačku strukturu. Odgovoran je za zakonitost i poslovanje HR-a, kao i za ostvarenje planova i programa. Direktor programa odgovoran je za ukupne programske sadržaje koji moraju biti u skladu s odredbama programske i poslovne politike HRT-a. Glavni urednik informativnog programa samostalno rukovodi i organizira program u skladu sa zakonom te odgovara za objavljene informacije. Sve tri nabrojene funkcije traju četiri godine.

Trajanje promidžbenih poruka u svakom programu HRT-a ne smije biti duže od devet minuta u jednom satu. Informativne, dokumentarne, vjerske, dječje i emisije kraće od 30 minuta ne smiju se prekidati reklamama kao ni igrani filmovi. Promidžbene poruke političkih stranaka, vjerskih zajednica i sindikata ne smiju se emitirati osim u vrijeme izborne utrke. Na programima HTV-a zabranjena je teletrogovina.

Svi vlasnici radijskih i televizijskih prijamnika na području Republike Hrvatske obvezni su plaćati pretplatu ili pristojbu. Visina pretplate iznosi 1,5 posto prosječne neto mjesečne plaće zaposlenih, a na temelju statističkih podataka za prethodnu godinu. Uz oglašavanje i prikupljanje pretplate HRT stječe prihode i proizvodnjom i prodajom emisija, filmova, serija, nosa-

Slika 60. Logotip internetskog programa Hrvatskog radija

ča zvuka i slike, organiziranjem koncerata i drugih priredbi te izvorima u skladu sa zakonom. Međutim, ključ stabilna i kontinuirana financiranja HRT-a ipak čini pretplata koja donosi 70 posto ukupnih prihoda HRT-a, dok prihodi od oglašavanja čine preostalih 30 posto.²⁷⁶

Programi Hrvatskog radija i Hrvatske televizije i danas su među najslušanim i najgledanim programima unatoč komercijalnoj konkurenciji, osobito među programima koji se emitiraju na nacionalnoj razini. Hrvatska je televizija neusporedivo više izložena kritikama i prigovorima od Hrvatskog radija, ali radio dijeli posljedice njezine izloženosti. Proteklih godina radio je stalno u njezinoj sjeni. Unatoč kontinuitetu u kvaliteti pojedinih programa, mnogim uglednim autorima i novinarima, Hrvatski se radio nije uspio nametnuti. Stara je slava iz ratnih devedesetih izbljedjela, a novu zasad nije uspio steći.

Hrvatski je radio moguće slušati i preko interneta. Slušanje programa u stvarnom vremenu emitiranja (*real audio*) nudi se za HR1, HR2, HR3, »Glas Hrvatske« i neke regionalne programe. Postoji i posebna ponuda kroz *streaming* domaćih i stranih glazbenih sadržaja, u trajanju od 24 sata, bez reklama (Slika 60.). Internetska je ponuda dopunjena radijskim sadržajima »na poziv«, pomoću kojih je moguće čuti brojne emisije koje su emitirane u programima Hrvatskog radija.

Danas se HRT suočava s pitanjem budućeg pozicioniranja na tržištu. Digitalizacija, satelitski programi te internet otvaraju ista pitanja kao i kod drugih europskih javnih servisa. Može li se i pod kojim uvjetima, a osobito s dostupnošću golemog broja raznih izvora informacija, privilegirani status javnog servisa uopće zadržati?

²⁷⁶ Što je javna televizija i zašto se plaća pristojba?, www.hrt.hr (preuzeto u travnju 2009.).

8. RADIO U 21. STOLJEĆU

Digitalnu je revoluciju najavio izum mikroprocesora, elektroničkog sklopa unutar računala koji je osmišljen sedamdesetih godina 20. stoljeća. Time su otvoreni putevi za uspostavu potpuno novog načina distribucije signala, bez obzira je li riječ o zemaljskoj ili satelitskoj komunikaciji.

Usporedno s digitalizacijom snažno je krenula i informatizacija. Probna pramreža Arpanet, koja je spojila računala četiri američka sveučilišta, na početku se činila kao da je rezervirana samo za odabrane. Međutim, kad je devedesetih godina 20. stoljeća osmišljena usluga *World Wide Web* (www), internet je munjevito osvojio svijet. Danas je riječ o megamediju koji je na globalnoj razini proizveo niz posljedica koje se još ne mogu u cijelosti ni sagledati. Informatizacija je izravno utjecala i na promjenu medijske slike svijeta jer su multimedijske mogućnosti mreže snažno nametnule nove kriterije na obje strane, i kod ponuđača i kod korisnika.

Sedamdesetih se godina dogodio još jedan važan izum. Zajedničkim je naporima Philipsa i Sonyja osmišljen optički zapis ili *compact disc* (CD). Iako je na početku služio za pohranu glazbe, ubrzo se pokazalo da je i te kako iskoristiv kao medij za spremanje podataka na računalima. Sredinom osamdesetih godina ušao je u široku i masovnu uporabu, postajući standard suvremene digitalne tehnologije.

Digitalizacija i informatizacija dva su neodvojiva procesa, a zahvaljujući njima došlo je do povezivanja različitih vrsta usluga i sadržaja. Nastupilo je vrijeme konvergencije, a najplodnije tlo jest sam internet koji predstavlja pravi prostor za dodatne inovacije. Zbog slobode internet je najdemokratičniji medij današnjice u kojem svatko ima pravo sudjelovati, komentirati i objavljivati. Naravno, ta je sloboda smjesta iznjedrila i brojne negativne, pa i kriminalne pojave.

Radijski su programi na internetu počeli sredinom devedesetih godina 20. stoljeća, često kao ponuda vlastite glazbene produkcije nepoznatih i mladih autora. Kad su prepoznate mogućnosti, mreža se ubrzano punila i drugim vrstama tonkih zapisa. Umjesto dotadašnjega »starog« masovnog medija radio je snažno ušao u vrijeme participirajućih medija i umjesto gledatelja potražio korisnike. Tonski se sadržaji pojavljuju kao *blogovi*, *podcasti* ili radijski programi, a mogu se objediniti (razmijeniti, vidjeti,

komentirati) u društvu (na internetskim društvenim mrežama) pojednako kao što korisnici mogu sami uživati ili ih čak i kreirati kroz *wiki* sadržaje ili participirajuće novinarstvo.

Radio se u svojem klasičnom smislu našao na internetu kroz tri osnovna modela: (a) reemitiranjem preko interneta postojećeg programa, (b) radijem na poziv kao vrstom tonske arhive i (c) radijskim programom ciljano osmišljenim samo za internet.

Prvi se temelji na dostupnosti već postojećeg i licenciranoga radijskog programa koji najčešće na službenoj stranici nudi mogućnost slušanja programa u stvarnom vremenu emitiranja (*real audio*, *streaming*). U dodatnoj je ponudi moguće uspostaviti komunikaciju, bilo preko telefona (neposrednu) ili elektroničke pošte (posredno). Takve stranice imaju ponudu arhivskog audiomaterijala kao i mnoštvo dodatnih multimedijskih sadržaja. Internet se javlja kao komunikacijski kanal za drukčiji način slušanja radijskog programa. Kad bismo rabili samo audiokomponentu, računalo bismo sveli na običan radijski prijamnik.

Drugi oblik radijskog programa je radio »na poziv« (*on-demand*). Riječ je o dvama izdvojenim i arhiviranim sadržajima koje možemo razdijeliti u dvije grupe. Prvu čine emisije koje su emitirane, koje netko želi preslušati jer ih je propustio ili ih ponovno želi čuti. Drugu grupu čine sadržaji koji nisu bili emitirani (često zbog trajanja), a služe kao dopuna teme o kojoj slušatelj želi čuti više. Radio na poziv često nudi, s obzirom na mogućnosti interneta, dodatan interaktivni materijal. Ta vrsta programa pripada kategoriji ciljnog slušanja ili preslušavanja tonkih sadržaja prema izboru korisnika. Podrazumijeva dodatno segmentiranje »publike« iako bi bilo prikladnije reći kako je riječ o korisnicima naprednog oblika audioarhive.

Treći oblik radijskog programa su specijalno izrađeni audiosadržaji, prilagođeni emitiranju na internetu (*web radio*, *net radio*, *e-radio*). To se ponajprije odnosi na bogatu audioponudu, ali i dodatne multimedijske sadržaje poput tekstualnih i videozapisa, posebne ponude oglašivačima, pristup sličnim linkovima te niz posebno osmišljenih ponuda u kojima može sudjelovati i slušatelj (ankete, kometari, *chatovi*). Najčešće je riječ o više ili manje kvalitetno i atraktivno izrađenim mrežnim stranicama koje, između ostalog, nude i uslugu koja formalno i sadržajno ima sve odlike radijskog programa uz dodatnu ponudu sadržaja tipičnih za internet. Sadržaji

koji su ciljno rađeni za internet ujedno predstavljaju cjelovit pojam radija na internetu ili internetskog radija.

Sve tri vrste omogućavaju slušanje radijskih ili audiosadržaja prema izboru svugdje gdje postoji internetska veza, bez posebne naknade (osim za korištenje interneta) te pripadajući računalni programi. Bilo kakva odašiljačka ili repetitorska infrastruktura tu nema nikakvu ulogu. Međutim, to nije radijski medij u klasičnom smislu poimanja radija, već više vrsta emitiranja unaprijed pripremljenog ili arhiviranog materijala.

U kulturi koja se sve više usmjerava individualnoj *online* komunikaciji te multimedijском okruženju radio dobiva brojne dodatne sadržaje koji izuzetno obogaćuju njegovu ponudu. Među njima je zasigurno najvažnija interaktivna ponuda te mogućnost izbora i »spremanja« određenih sadržaja. Najčešće ćemo ga zateći kao *podcast*, izraz koji neki smatraju kovanicom iz naziva MP3 *playera*, I-Pod-a i »broadcasta«. Čini se da je u pitanju ipak kovanica iz izraza »personal on-demand narrowcasting« ili osobni zahtjev za audiosadržajem. Riječ je o (najčešće) tonskom sadržaju koji možemo »skinuti« s interneta i pohraniti u računalo te ga u miru poslušati a da nismo uvjetovani vremenskim ograničenjima. *Podcasti* mogu sadržavati videozapise, tekstove, fotografije ili druge datoteke, a iskoristivi su ne samo za zabavu nego i za učenje, jer takve datoteke omogućavaju naknadno pregledavanje.

Danas je uobičajeno da licencirani radijski programi imaju svoju internetsku verziju pa se na mreži mogu naći milijuni stranica s ponudom *streaminga* i *podcasta*. Konvergirana ponuda traži aktivnost i sudjelovanje korisnika. Međutim, je li to doista radio? Brojna suprotstavljena mišljenja kazuju kako je radio na internetu samo jedna od inačica radijskog programa, ali ne i izvorni oblik novog tipa radija. Međutim, radijski se medij selidbom na internet obogatio za vizualnu ponudu i interakciju, što je u skladu s novim trendovima. Individualno slušanje podjednako kao i individualna komunikacija nedvojbeno odgovara ideji apsolutne slobode prava izbora na »svoj« sadržaj, što je također svjetski trend. Nedvojbeno, radio je ulaskom na internet dobio nove mogućnosti, ali bi se teško mogao smjestiti u nekadašnje kriterije za definiranje radijskog programa.

Radio se odavno smjestio i na satelite. Riječ je o digitalnoj tehnologiji koja omogućuje bogatu ponudu manje ili više specijaliziranih programa,

bolje pokrivanje područja, otklon od zemaljske infrastrukture i legislativne te veću kvalitetu zvuka, bez šumova i interferencija.

Što se u novim uvjetima događa s publikom? Nastalo je vrijeme u kojem svatko ima pravo na (a) svoj »nosač« medijskih sadržaja i pravo na izbor »svojih« sadržaja. Slijedom toga javlja se intenzivna (b) diverzifikacija medijskih sadržaja, (c) konvergencija informacijskih servisa i možda najradikalnija promjena – zahtjev za (d) interaktivnom komunikacijom kao uvjet bez kojeg se više ne može ozbiljno analizirati postojeća medijska ponuda.

Pravi problem uskoro će predstavljati golema količina dnevnih informacija, pri čemu će mediji sve više biti trijažna središta u kojima će se obavljati izbor, obrada i prosljeđivanje svih primljenih (video/audio/foto/tekst) sadržaja. Promijenila se i publika pa će uskoro biti ispravnije govoriti o korisnicima, umjesto gledateljima ili slušateljima. U kontekstu svega spomenutog vjerujem kako će uskoro zavladati potpuna personalizacija odabira medijskih sadržaja. Možemo otići i korak dalje pa se zapitati kako će se korisnici uopće snalaziti u golemoj ponudi informacija? Možda su *infodealeri* pravo rješenje?

Međutim, što se događa s analognim radijem u uvjetima digitalizacije? Rokovi za prijelaz na novu tehnologiju odveć su kratki. Televizija je već duboko u tom postupku koji bi trebao biti dovršen 2011. godine. Međutim, čini se da s radijem nije tako. Neke su europske zemlje vrlo ozbiljno počele preispitivati smisao i opravdanost prijelaza radija na digitalno emitiranje. Problemi su brojni pa se, između ostalog, spominje silna rasprostranjenost analognih prijamnika u svim verzijama i izvedbama, koji će u danom trenutku postati ozbiljna količina elektroničkog otpada. Nadalje, digitalni su prijammnici problem i automobilske industriji, posebno u uvjetima snažne recesije. Zamjena prijamnika u već proizvedenim vozilima znači povećanje prodajne cijene. Vrlo ozbiljan problem predstavlja i nestabilnost digitalnog signala u vožnji. Radijska medijska industrija zabrinuta je jer će smjena tehnologije zasigurno značiti osipanje slušatelja koji jednostavno neće htjeti ili neće moći kupiti digitalne prijammnike. Postoji još niz razloga zbog kojih se sve glasnije postavlja pitanje opravdanosti prijelaza radijskog medija u digitalnu verziju. Za sada se čini kako većina europskih zemalja, pa tako i Hrvatska, ne žure sa smjenom analognog radija.

U promišljanjima medijskog razvoja u 21. stoljeću treba spomenuti i fenomen razvoja mobilne telefonije. Slijedimo li McLuhanovu postavku o

medijima kao produžecima ljudskih osjetila, što u tom kontekstu predstavlja pojava pametnog telefona (engl. *smartphone*)?

Poučeni primjerom nagle popularnosti televizije pedesetih godina 20. stoljeća, kad se nakon kratkog šoka radijski medij ne samo oporavio već i povećao slušanost, sklona sam vjerovati da će preživjeti i ovaj test. Radio danas raspolaže kvalitetom zvuka koju dosad nikad nije imao, konvergiranoj internetskom ponudom i konkurentnošću. Osnovna su medijska obilježja zasad zadržana samo za potrebe sudionika u prometu, invalida i specifičnih poslova, ali i taj pristup ima svoj vijek trajanja.

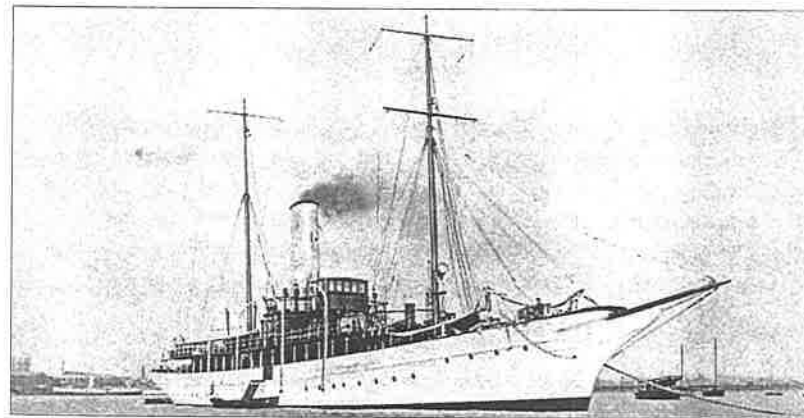
Zaključno, radio u klasičnom smislu ostat će uspomena na 20. stoljeće. Promjene su neizbježne i pravo je vrijeme za nova promišljanja i drukčije pristupe. Što god da se dogodi, vjerujem kako će radio (ili neki njegov sljednik) znati pronaći mjesto za sebe u 21. stoljeću.

DODACI

DODATAK 1.: MARCONIJEVA JAHTA ELETTRA

Elettra je bila otmjeni parobrod, jedinstven po izgledu i uređenju, dužine 67,4 metra i širine 8,36 metara. Parobrod je izgrađen 1904. godine u britanskom brodogradilištu Ramage & Ferguson Ltd. u Leithu (Škotska). Pokretao ga je parni stroj od 127 konjskih snaga, a mogao je razviti brzinu od 12 čvorova. Prvi je vlasnik bio austrijski nadvojvoda i mornarički časnik Carlo Stefano, a ime Rovanska dobio je po istoimenome mjestu Rovanska na otoku Lošinju gdje je Stefano imao vilu. Plovio je pod austrijskom zastavom sve do 1909. kad ga je kupio sir Max Eaeschter i kad je, prema britanskim izvorima, bio namijenjen uporabi u britanskom admiralitetu. Godine 1914. kupio ga je Gustavus F. Pratt i u Prvom svjetskom ratu bio je pomoćni brod za ophodnju, ploveći između britanskih i francuskih luka u La Mancheu.

Završetkom rata raspoređen je u Southamptoneu gdje ga je na dražbi kupio Marconi. Prema njegovim zamislima parobrod je preuređen u otmjeno plovilo, ali i istraživački laboratorij. Nastavio je ploviti pod britanskom zastavom. Dvije godine poslije, u listopadu 1921. godine, jahta je preimenovana u Elettru i prešla je pod talijansku zastavu.

Slika 61. Marconijeva jahta Elettra

Prije smrti Marconi je parobrod prodao talijanskom Ministarstvu pošte i telekomunikacije, vjerujući da će tako biti najbolje sačuvan. Početak Drugoga svjetskog rata dočekao je na sidrištu u Trstu, ali su ga, padom Italije, rekvirirali Nijemci i unatoč talijanskim protestima pretvorili u ratni brod. Krajem prosinca 1944. isplovio je na zadatak prema Dalmaciji, a 27. siječnja usidrio se u uvali Diklo nedaleko od Zadra. Tu se Elettra i nasukala, a sutradan su je saveznici žestoko mitraljirali iz zraka. Potonula je u plitkome moru, prepuštena podmorju i pljačkašima, te je tu ostala sve do 1962. godine.

Šezdesetih su godina počeli pregovori talijanske i jugoslavenske vlade o vađenju i povratu broda. Međutim, dotad je Elettra već bila devastirana. Ostaci su »razmijenjeni« za knjige iz zadarske biblioteke koje su fašisti odnijeli iz Zadra početkom rata. Nakon povratka u Italiju jahta je razrezana i dijelovi se danas nalaze izloženi u nekoliko muzeja u Italiji.

Izvor: Radivojević, Gradimir: Potonuli u Jadranu, www.nemo-hr.com (preuzeto u kolovozu 2008.).

DODATAK 2.: UGOVOR O INSTALACIJI I EKSPLOATACIJI JEDNE RADIOFONSKE STANICE BRODKASTINGA U ZAGREBU ILI OKOLICI

UGOVOR

O instalaciji i eksploataciji jedne radiofonske stanice Brodkastinga u Zagrebu ili okolini, zaključen između Ministarstva Pošta i Telegrafa, koje u tom slučaju predstavlja G. Dr. Benjamin Šuperina, Ministar Pošta i Telegrafa i g.g. Generalnog Direktora Đorđa Velisavljevića i Generalnog Direktora Huga Vajnbergera, Dr. Svetozara Varićaka, inženjera V. Stijasni, Dr. Iva Šterna branitelja, inženjera Dragutina Joahimstala i Vjekoslava Štefaninija koji su nominirani od Radio-Kluba u Zagrebu.

Čl. 1.

Ministarstvo Pošta i Telegrafa izdaje dozvolu imenovanoj gospodi, da mogu instalirati i eksploatirati radiofonsku emisionu stanicu Brodkasting po uslovima ovog ugovora.

DODACI

Instalacija ove stanice biće izvršena u Zagrebu ili okolini, a služice za saopštavanje radiofonskih vesti namenjenih opštoj publikaciji: dnevne vesti, meteorološki izvještaji, berzanski kursovi, muzika svake vrste i sve vesti kojima se širi nauka i umetnost, pa razonoda.

Čl. 2.

Ove instalacije sastoje se iz emisionih aparata jačine najviše 500 vata u anteni i potrebnih aparata.

Potanji opis i sistem cele instalacije priložice se u svoje vreme.

Instalacija ove stanice mora se izvršiti najdalje do 1. novembra t.g.

Čl. 3.

Sve potrebne aparate nabaviće i njihovu instalaciju izvršiti gore imenovane ličnosti o svom trošku i staranju.

Instalacije će se izvršiti prema projektu, koji će se podneti Ministarstvu Pošta i Telegrafa na odobrenje pre započetih radova. Sav rad kontrolisaće Ministarstvo Pošta i Telegrafa preko svojih naročito određenih činovnika.

Čl. 4.

Ova će se stanica koja predstavlja vrednost od 400.000 din. Puštati u saobraćaj samo u prisustvu državnog činovnika koga Ministar Pošta i Telegrafa odredi radi kontrole rada stanice.

U sporazumu sa potpisnicima ugovora može se pri stanici odrediti takav činovnik, koji će u stanici biti stalno kao manipulativni šef. Ovoga činovnika plaćaće potpisnici.

Čl. 5.

Vreme emisije ove stanice u dužini talasa rada određivaće Ministarstvo Pošta i Telegrafa u sporazumu sa potpisnicima. Ali se putem ove stanice maraju davati vesti i koncerti dnevno najmanje 90 minuta.

Čl. 6.

Za pokriće troškova oko rada ovom stanicom odobrava Ministarstvo Pošta i Telegrafa, da se potpisnicima ugovora izdaje počev od dana puštanja stanice u saobraćaj od svakog radio-telefonskog pretplatnika koji se nalazi u rastojanju do 150 km. U pravoj liniji od Zagreba – 150 din. Godišnje.

Ministar Pošta i Telegrafa ima pravo ovu sumu, koja se daje kao pomoć – reducirati ili i sasvim ukinuti, ako to nađe za potrebno.

Čl. 7.

Ministarstvo Pošta i Telegrafa ima pravo da kontroliše knjige i račune stanice i od njenih bruto prihoda da uzima 12%, a kada bude čistog prihoda, još i 20% od toga čistog

prihoda. Tom prilikom moraju se uzeti u obzir i sve daljnje investicije koje će u toku vremena pokazati nužnim za savremeno i besprekorno dejstvovanje ove stanice.

Čl. 8.

Ako bi se ova stanica upotrebila protivno ugovoru; ako bi se njome dostavljale vesti i telegrafskim putem ili ako bi se njome puštale i druge vesti sem predviđenih ovim ugovorom, kao i vesti koje se protive propisima postojećih zakona, a naročito zakona o štampi – Ministar Pošta i Telegrafa ima pravo bez ikakve sudske presude instalaciju stanice odmah onesposobiti i aparate oduzeti bez davanja ikome ma kakve naknade.

Čl. 9.

U slučaju unutrašnjih nemira, mobilizacije ili rata ima država pravo ovu stanicu uzeti sasvim pod svoju upravu. U tom će slučaju država naknaditi potpisnicima ovog ugovora štetu, koju bi oni time eventualno pretrpeli, a štetu će konstatovati iz knjiga prema prihodima ove stanice.

Čl. 10.

Ovaj ugovor napisan je u dva jednaka primerka, od kojih je po jedan dobila svaka od ugovarajućih strana.

Ministarstvo smatra koncesionarima jedino lichnosti, koje su spomenute na čelu ovog ugovora.

Čl. 11.

Ovaj se ugovor ne može preneti na druga lica bez dozvole Ministarstva Pošta i Telegrafa.

Br. 46638. 5. avgusta 1925. g. u Beogradu.

Ministar Pošta i Telegrafa

Dr. B. Šuperina. S. R.

Izvor: Poštansko-telegrafski vesnik, Beograd, br. 15/16, 1925.

DODATAK 3.: POZIV NA SUPSKRIPCIJU DIONICA I UTEMELJITELJNA OSNOVA ZA OSNIVANJE RADIO ZAGREB D.D.

POZIV

na supskripciju dionica i utemeljiteljna osnova za osnutak „Radio Zagreb d. d.“

(odobrenje Ministarstva trg. i ind. br. 523 od 26. III. 1926.)

Podpisani odlučili smo osnovati dioničarsko društvo pod imenom:

Hrvatsko-srpski: Radio Zagreb d. d.	Engleski: Radio Zagreb Ltd.
Francuski: Radio Zagreb S. A.	Njemački: Radio Zagreb A. G.
Talijanski: Radio Zagreb S. A.	

Sjedište društva jest Zagreb.

Svrha i poslovi društva jesu:

1. Poslovi i pogon radiotelefonske stanice za davanje temeljem koncesije Kr. Ministarstva Pošta i Telegrafa Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 5. VIII. 1925. br. 46638.

Ministarstvo Pošte i Telegrafa izdaje dozvolu imenovanoj gospodi, da mogu instalirati i eksplloatirati radiotelefonsku emisijonu stanicu Broadcasting po uslovima ovoga ugovora. Instalacija ove stanice bit će izvršena u Zagrebu ili okolici, a služit će za saopštavanje radiotelefonskih vijesti namijenjenih opštoj publikaciji: dnevne vijesti, meteorološki izvještaji, berzanski kurzevi, muzike svake vrste i sve vijesti kojima se žiri nauka i umjetnost pa raznodna.

2. Svi sa ovim pod 1. svršili poslovi, no društvo baviti se ne će sa trgovanjem i prometanjem radioaparata i odnosnog pribora.

Trajanje poduzeca određeno je na neodređeno vrijeme. Temeljna dionička glavnica jest Dinara 1.000.000.— razdijeljena u 1.000 kom. dionica, a nominalne Din 1.000.—, koje će glasiti na ime, a biti će predviđene kuponima i talonima, te će se izdavati po jedan, po pet, po deset i dvadeset i pet komada ujedno.

Za sada emitirati će se 500 kom. dionica à Din 1.000.— nominalne t. j. Din 500.000.—, koje se kod supskripcije imaju u gotovom u cijelosti uplatiti, dok se zahtjevak o daljnjoj emisiji dionica, te o modalitetu emisije prepušta ravnateljstvu.

Dionice se mogu supskribirati počam od 10. aprila o. g. na blagajnama

Gradske štedionice, Zagreb	Jugoslavenske banke, Zagreb
Hrvatske eskomptne banke, Zagreb	Prve hrvatske štedionice, Zagreb
Hrv.-Slav. zem. hipotekarne banke, Zagreb	Prve hrvatske obrtne banke, Zagreb
Hrv. sveopće kreditne banke, Zagreb	Slavenske banke, Zagreb
Hrv. seljačke zadružne banke, Zagreb	Srpske banke, Zagreb
Jadransko Podunavske banke, Zagreb	te sviju podružnica pomenutih zavoda.

Zaporni se rok za supskripciju određuje do 31. aprila o. g. 12 sati o podne, supskribenti odnosno dioničari mogu biti samo podanici Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ako bude supskribirano više dionica nego li iznaša predviđena dionička glavnica, utemeljitelji si pridržavaju pravo zbora kome će dionice dodijeliti, a onome kome ne će biti dionice dodijeljene, vratit će utemeljitelji pod solidarnom odgovornošću uplaćene iznose sa 5% kamata od dana uplate, najkasnije do 1. juna o. g. na blagajnama gore pomenutih zavoda.

Utemeljitelji sazivaju ovime podjednako konstituirajuću glavnu skupštinu dioničara na dan 1. maja u 12 sati o podne u prostorijama Radio Stanice (Markov trg br. 9.) sa slijedećim dnevnim redom:

1. Ustanovljenje, da je za sada emitirani dio temeljne glavnice valjanim potpisivanjem i uplatama osiguran.

2. Uglavljenje društvenih pravila.

3. Zaključak o konstituiranju društva.

4. Izbor članova ravnateljstva i nadzornog odbora.

5. Odrješnica glede odgovornosti utemeljitelja po paragrafu 152. t. z.

6. Eventualije.

Utemeljitelji, koji su pojedili provedu ove emisije Hrv. eskomptnoj banci u Zagrebu jamče solidarno za istinitost u ovoj osnovi sadržanih navoda.

Zagreb, 11. marta 1926.

UTEMELJITELJI:

Rudolf Herczeg, Zagreb
Vjekoslav Janes, Virje
Sima Lukić, Zagreb
Ing. Dragutin Katičić, Zagreb

Ing. G. Košutić, Zagreb
Dr. Ivo Ražem, Zagreb
Dr. Rudolf Rodanić, Zagreb
Prof. Vjekoslav Stefanini, Zagreb

Dr. Ivo Stern, Zagreb
Ing. Velimir Stišni, Zagreb
Zienko barun Turković, Zagreb

Izvor: Radio glasnik, god. I, br. 2, Zagreb, 24. travnja 1926. (NSK u Zagrebu).

DODATAK 4.: OPĆI PROGRAM RADIOSTANICE ZAGREB

OPĆI PROGRAM RADIO-STANICE ZAGREB

Radio-Stanica Zagreb šalje redovno komornu instrumentalnu i vokalnu glazbu.

Radio-Stanica Zagreb šalje vedru i plesnu glazbu.

Radio-Stanica Zagreb šalje predavanja o raznim važnim, zanimivim i aklu-
elnim temama.

Radio-Stanica šalje beletristiku, liriku, kratke igrokaze i priče za djecu.

Radio-Stanica davati će razne ekonomske i burzovne vijesti.

Radio-Stanica davati će najnovije dnevne vijesti.

Radio-Stanica davati će praktičnu jezičnu obuku.

Radio-Stanica daje redovnu reklamu.

Radio-Stanica, Markov trg 9, prima pretplatnike
dnevno od 11—1 sat do podne i telefonski na broj 19-49.

Uz neznatnu mjesečnu pristojbu
i sa posve jeftinim aparatima može svatko da kod kuće sluša.

Molimo svakoga,

da se što skorije javi, jer je broj pretplatnika od velike važnosti za napredak stanice
i kvalitet rasporeda.

Radio-priljemni aparati dobivaju se
u svim trgovinama radioaparata uz cijenu od Din 300.— dalje.

Program Radio-Stanice
nalazi se u Radio Glasniku, koji izlazi svake subote.

Naša stanica radi

za sada sa energijom od samo 150 watta, dok dobije potrebni priključak grad. munjare.

Molimo sve one,

koji muzički ili na bilo koji drugi način hoće da sudjeluju u našim programima, da
se prijave u uredu stanice, Markov trg 9, između 11 i 1 sat do podne ili telefonski
na broj 19-49.

Na sve upite odgovaramo radiotelefonski.

Izvor: Radio glasnik, god I, br. 8, Zagreb, 6. lipnja 1926. (NSK u Zagrebu).

DODATAK 5.:

UREDBA SA ZAKONSKOM SNAGOM O EKSPROPRIJACI- JI ZA POTREBE RADIOFONIJE

Na osnovu čl. 113 Finansijskog zakona za
1939/40 godinu Ministarski savet propisuje

UREDBU

sa zakonskom snagom o eksproprijaciji za potrebe radiofonije

Član 1

Za potrebe građenja novih ili proširenja postojećih radiostanica dopuštena je ekspro-
prijacija ili ograničenje vlasništva nekretnina ili prava na njima.

Član 2

U pogledu ekspropriacionog postupka i utvrđivanja naknade štete shodno će se pri-
menjivati zakonskim propisima o eksproprijaciji za građenje željeznica, ukoliko u
idućim članovima nije drukčije određeno.

Član 3

Pravo na eksproprijaciju za potrebe iz čl. 1 daje za svaki pojedini slučaj Ministar
pošta, telegrafa i telefona.

Odluku iz st. 1 Ministar pošta, telegrafa i telefona donosi po slobodnoj oceni.

Član 4

Sprovođenje eksproprijacije spada u nadležnost banskih uprava odnosno Uprave
grada Beograda.

Vlast iz st. 1 pokreće postupak po predlogu lica koje je po postojećim zakonskim
propisima ovlašteno za građenje ili proširenje radiostanice i kome je po čl. 3 dato
pravo na eksproprijaciju.

Predlogu ima se priložiti:

- 1) Eksproprijacioni plan;
- 2) Spisak nekretnina koje dolaze u obzir za eksproprijaciju, sa zemljišno-knjižnim
i katastarskim oznakama, u koliko takve postoje, sa označenjem veličine, kulture
i svih prava ovlašćenika, a naročito sa označenjem onih delova tih nekretnina za
koje se traži eksproprijacija;
- 3) Spisak pripadaka i objekata na nekretninama navedenim pod 2.)

Član 5

Na raspravi ima se utvrditi predmet i obim eksproprijacije kao i visina naknade štete. Na raspravu pozvaće se dva veštaka, od kojih jednog određuje Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona, a jednog banska uprava odnosno Uprava grada Beograda. Rasprava se vodi po propisima Zakona o opštem upravnom postupku.

Član 6

Posle obavljene rasprave banska uprava odnosno Uprava grada Beograda donosi odluku u pogledu predmeta i obima eksproprijacije kao i u pogledu visine naknade štete.

Protiv odluke iz st. 1 stranke nemaju prava žalbe, a ni tužbe Upravnom sudu.

Stranka koja ne bude zadovoljna odlukom u pogledu naknade štete, može radi utvrđivanja visine naknade štete u roku od šest meseci od dana dostave odluke iz st. 1 podneti tužbu redovnom građanskom sudu.

Član 7

Tražilac eksproprijacije, čim položi kod suda kauciju u visini naknade štete određene odlukom iz čl. 6, može tražiti da mu banska uprava odnosno Uprava grada Beograda eksproprijisane nekretnine preda u posed i može otpočeti sa građenjem.

Član 8

Stranke mogu za vreme trajanja postupka zaključiti poravnanje. Ukoliko je stranka država ili državno preduzeće u pogledu zaključenja poravnania važe propisi koji važe u pogledu zaključivanja ugovora.

Član 9

Po propisima ove Uredbe mogu se eksproprijisati i sva postrojenja, instalacije, nekretnine sa zgradama, rezervni materijal i celokupni inventar namenjen potrebama za rad emisionih stanica u Beogradu i Zagrebu društva Radio A.D. u Beogradu i Radio D.D. u Zagrebu kojima su Uredbom o oduzimanju koncesija društvima Radio A.D. Beograd i Radio D.D. Zagreb oduzete koncesije.

Član 10

Ova Uredba stupa na snagu danom obnarodovanja u »Službenim novinama«.

Msbr. 908
14. augusta 1939 godine
u Beogradu

Predsednik Ministarskog saveta
i Ministar unutrašnjih poslova,

Dragiša Cvetković, s.r.lzvor: Službene novine Kraljevine Jugoslavije, Beograd, br. 186, 17. kolovoza 1939.

DODATAK 6.:

ORSON G. WELLES I RADIODRAMA »RAT SVJETOVA«

George Orson Welles (1915. – 1985.) rođen je u gradu Kenosha u američkoj državi Wisconsin, u kratkom braku pijanistice i mehaničara. Nakon razvoda šestogodišnji je Welles neko vrijeme živio s majkom, a nakon nje zine smrti ponovo s ocem. Nesretno je djetinjstvo bilo dodatno opterećeće no očevim alkoholizmom, a potom, 1928., i samoubojstvom. Ipak, zahvaljujući obiteljskim prijateljima nastavio je školovanje u školi Todd (Woodstock, Illinois), prilično naprednoj za ono vrijeme, u kojoj ga je snažno privukla gluma. Nakon završetka školovanja boravio je godinu dana u Dublinu u Irskoj, glumeći sporedne uloge.

Poznanstvo s Johnom Housemanom, koji mu je postao prijatelj i poslovni suradnik, razmahalo je entuzijazam prema novom i alternativnom kazalištu. Nakon nekoliko uloga 1934. pojavio se na radiju kao narator i glumac. U kolovozu 1937. Houseman i Welles osnovali su kazalište The Mercury Theatre u New Yorku.

Nakon nekoliko *off*-predstava i na temelju dotadašnjega radijskog iskustva Wellesu je CBS ponudio ugovor za produkciju tjedne, jednosatne serije radiodrama. Kazališna je grupa svojem imenu dodala »on the air« i otpočela sa serijalom u ljeto 1938. godine. Welles je imao potpunu slobodu pri izboru djela pa su nastale adaptacije klasika poput »Drakule«, »Huckleberry Finna«, »Srca tame«, »Otoka s blagom«, »Grofa Monte Christo« itd. Unatoč trudu nisu privukli osobitu pozornost sve do 31. listopada 1938. godine, dana uoči popularnoga američkog praznika Noći vještica (*Halloween*).

Slušatelji su obaviješteni kako je profesor Farrell s observatorija Mount Jennings u Chicagu upozorio na niz eksplozija uočenih na planetu Mars, a čini se kako je i neki zapaljivi plin velikom brzinom krenuo prema Zemlji. Navode je potvrdio i profesor Pierson s Princeton observatorija.

Potom je emitiranje opet »vraćeno« na prijenos plesne glazbe. Međutim, ne zadugo jer je usred izvođenja (očito pažljivo odabrane!) popularne

skladbe »Stardust« program opet prekinut najavom spikera o uključenju u program uglednog astronoma, profesora Piersona, koji će prenijeti nove informacije o aktualnim zbivanjima. U iščekivanju »profesora« nakratko je opet uključena glazba, a potom je slijedila standardna radijska najava o spremnosti za uključenje novinara Carla Phillipsa i njegova gosta iz observatorija u Princetonu.

Razgovor s Piersonom, unatoč umirujućim tonovima, budio je izvjesne sumnje, pa i zabrinutost zbog mogućih posljedica eksplozija na Marsu. Tijekom intervjuja stigla je i dojava o snažnom potresu koja je tek usput prokomentirana kao »vjerojatna posljedica eksplozije na Marsu«. Potom opet glazba pa novi prekid. Ovog je puta spiker obavijestio javnost o padu golemoga svjetlećeg objekta, najvjerojatnije meteora, na farmu u blizini Grover's Milla. Očekivalo se javljanje s mjesta događaja njihova novinara Carla Phillipsa. Tako je i bilo, pa se novinar ubrzo javio s mjesta događaja. Izvijestio je o neobičnu predmetu u obliku cilindra, kad je izvještaj prekinuo neobičan zvuk. Uzbudjenim glasom obavijestio je slušatelje da se »nešto događa«. Trenutak potom bio je užasnut onim što je vidio.

»Nebesa, nešto poput sive zmiye izvire iz sjene! Evo još jednog... i još jednog... i još jednog! Izgledaju kao kraci hobotnice... vidim im tijela... Veliko je... veliko je kao medvjed i svjetluca kao mokra koža... Ali lice, to... Ono...ono je neopisivo! Jedva se prisiljavam gledati u njega. Užasno je. Oči su im crne i miču se kao zmiye... usta imaju oblik slova V... curi im slina... Čudovište ili već što jest, jedva se kreće... možda gravitacija... Ne nalazim riječi... vučem mikrofon za sobom dok ovo govorim... prekinut ću javljanje dok ne nađem novi položaj... pričekajte, molim vas... vraćam se za minutu....« (Cantril, Gaudet, Herzog, 1940:16-17).

Drama je nastavljena u istom tonu. Kratke rečenice, uzbudjenje, zaprepaštenost, brojni usklici, uzvici, zbunjenost, pogreške u novinarskom izvještavanju... sve je to kreiralo atmosferu istinske šokiranosti onim što je izvjestitelj »vidio« na terenu. Uslijedile su dojave (spiker iz studija) o pokretima policije i vojske, ranjenim i poginulim osobama, pokrenuta su i ambulantska vozila... Svako »uključenje« s terena pratili su zvukovi razaranja, krikovi, eksplozije. Uskoro su slušatelji čuli obavijest o smrti novinara Phillipsa jer je identificirano njegovo spaljeno tijelo, a vojni je vrh potvrdio da je riječ o invaziji s Marsa.

Slika 62. Spomenik radiodrami »Rat svjetova«

Za mjesto zbivanja radijske drame odabran je gradić u New Jerseyu, Grover's Mill. Inače, priča kaže da su scenaristi odabrali taj gradić pukom slučajnošću, na temelju igranja dječje igre zabadanja olovke u zemljopisnu kartu. Međutim, pokazao se odličnom lokacijom, od koje su Marsovci lako i brzo napredovali prema New Yorku, rušeći i uništavajući sve pred sobom.

U Grover's Millu je 1998. godine na mjestu slijetanja Marsovaca postavljen i spomenik radijskoj drami. To je ujedno i jedini spomenik u Americi koji je podignut u spomen na događaj koji se nikada nije dogodio.

Završetkom dogovorenog serijala u prosincu 1938. godine, a nakon 22 radijske drame u produkciji The Mercury Theatra on the Air, tvrtka The Campbell's Soup Company ponudila je glumačkoj ekipi sponzorski ugovor

Slika 63. O. Welles kao C. F. Kane (1941.)

za daljnje produkcije. Bila je riječ o jednosatnim tjednim emisijama pod nazivom »The Campbell Playhouse«. U tom je serijalu i pod tim nazivom napravljeno 56 radioemisija. Zadnja je emitirana 31. ožujka 1940. godine.

Welles se u dobi od 23 godine preselio u Hollywood i u suradnji s Hermanom Mankiewiczem napisao scenarij prema kojem je 1940. godine snimljen »Građanin Kane« (*Citizen Kane*). Glavni lik u filmu bio je medijski mogul Charles Foster Kane, kojeg je glumio sam Welles.

Film počinje scenom Kaneova umiranja u njegovu golemom i praznom dvorcu, pri čemu ispušta iz ruke ukrasnu staklenu kuglu u kojoj lebde mrvice »snijega« i izgovara riječ »ružin pupoljak« (engl. *rosebud*).

Tu počinje radnja u kojoj novinar počinje tragati za značenjem tajanstvene riječi što ga vodi u rekonstrukciju Kaneova života. Iako je imao niz nominacija, film je dobio »Oscara« samo za scenarij, 1941. godine.

Lik Charlesa Fostera Kanea utemeljen je na životu američkoga novinara i magnata Williama Randolpha Hearsta (1863. – 1951.). Neki filmski

elementi Kaneove pohlepe, megalomanije i egocentrizma pripisuju se dijelom i drugim moćnicima tog vremena poput Howarda Hugesu i Josepha Pulitzeru. Nakon projekcije za novinare, kad je film već bio dovršen i trebao krenuti u distribuciju, Hearst je doznao za njegov sadržaj. Profesionalno i osobno pogođen (film ima i priču koja je bila identična Hearstovu privatnom životu), nije birao metode kojima bi ga uništio. Ucjenama i prijeljama donekle je uspio spriječiti distribuciju po lancima najvećih kinodvorana, ali nije uspio u namjeri da se original filma uništi.

Prikazujući se po nezavisnim i malim kinodvoranama, film nije postao poznat niti slavan, a RKO je bilježio velike gubitke. Drugi svjetski rat prekinuo je, na neko vrijeme, zanimanje za sudbinu filma, ali nakon Hearstove smrti 1951. godine »Građanin Kane« opet je postao predmet analiza i rasprava. Danas je riječ o filmskom klasiku, čija stvarna vrijednost nije samo u odličnom scenariju i vrhunskoj Wellesovoj glumi, već u kameri, tehničarima i strukturiranju priče.

Welles je tijekom godina borbe s Hearstom izgubio svoj zvjezdani status i nikada više nije imao onu autorsku slobodu kakvu je dobio kod »Kanea«. Sve više u dugovima, postao je crna ovca Hollywooda, koja je bila problematična za suradnju i samim tim pod kontrolom studijskih cenzora. Većina njegovih filmova tog razdoblja znatno je kraćena i dijelom ponovno montirana. Godine 1947. odlučio je otići u Europu, u potrazi za manjim, nacionalnim kinematografijama. Tako se našao, kao glumac i kao redatelj, na području Jugoslavije. Uz uloge u nekim talijansko-jugoslavenskim koprodukcijama glumio je u filmu Veljka Bulajića »Bitka na Neretvi« (1969.) i »Tajni Nikole Tesle« (1980.) redatelja Krste Papića.

Krećući se često na relaciji Europa – Amerika, Welles je ostvario još niz uglednih uloga i redateljskih pothvata, kako na filmu tako i u kazalištu te radiju. Ipak, njegova je slava potamnijela, a on sam bio je u vječitoj potrazi za novcem. Godine 1971. američka mu je Akademija filmskih umjetnosti dodijelila počasnog »Oscara« za doprinos filmskoj umjetnosti. Welles je, s objašnjenjem da je izvan grada, po nagradu poslao redatelja Johna Houstona. Prilikom preuzimanja nagrade Houston je Akademiju nazvao »licemjernom« jer nagrađuje čovjeka kojemu više nitko ne želi dati posao. Welles je umro od srčanog udara u svojem domu u Hollywoodu, 10. listopada 1985. godine, u dobi od sedamdeset godina.

DODATAK 7..
 PODRIJETLO NAZIVA PIRATSKOG RADIJA
 RADIO CAROLINE

Prema informacijama²⁷⁷ objavljenim na službenoj stranici www.radiocaroline.co.uk naziv Radio Caroline potječe od samog Ronana O'Rahillyja kojemu je taj naziv pao na pamet kad je ugledao fotografiju djeteta koje se nesmetano igralo ispod radnog stola Johna F. Kennedyja usred Ovalnog ureda. Fotografiju je, prema istom izvoru, objavio američki magazin *Life* 1963., a O'Rahilly je zaključio kako je riječ o maloj Carolini, kćeri američkog predsjednika Kennedyja. Bila je to situacija koja je očito asocijala O'Rahillyja izravno na projekt piratskog radija kojim se u to vrijeme bavio.

Međutim, takva fotografija nikada nije bila objavljena na naslovnici *Lifea*, podjednako kao što na slici koja je mogla pokrenuti O'Rahillyjevu

Slika 64. John Jr. pod radnim stolom svojeg oca Johna Kennedyja u Ovalnom uredu (1963.)

maštu nije Caroline, već njezin mlađi brat John Jr. Kennedy. Fotografija djeteta koje se igra ispod radnog stola jednog od najmoćnijih ljudi svijeta slijedila je ideju o »malom čovjeku« koji se »igra« vlastima pred nosom: O'Rahilly se doista na neki način »igrao« radijem, pred nosom engleskih vlasti.

Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:JFK_jr_under_resolute_desk.jpg

²⁷⁷ Don't Get Mad, Get Event, www.radiocaroline.co.uk (preuzeto u siječnju 2009.).

DODATAK 8.:
 PROPUSNICA ZA IZVJEŠTAVANJE S RATIŠTA
 NA TERITORIJU RH

 REPUBLIKA HRVATSKA
 GLAVNI STOŽER HRVATSKE VOJSKE
 Z A G R E B
 KLASA: 080-09/91-01/38
 URBROJ: 5120-03/22-91-14
 Zagreb, 16. 11. 1991. god.

P r o p u s n i c a

za zapadnu MARIKE MUČALO u
 cilju istraživanja ratništva na
 cijeloj teritoriji Republike Hrvatske.

ZA GLAVNI STOŽER
 HRVATSKE VOJSKE

Tipična propusnica s početka Domovinskog rata.

Izvor: Autorica knjige

DODATAK 9.:
POPIS RADIJSKIH NAKLADNIKA U RH 2009. GODINE

Red. br.	Ime nakladnika	Područje koncesije
1.	Radio Bljesak	Općina Okučani
2.	IC Zaprešić – Radio Zaprešić	Šire područje grada Zaprešića
3.	Kult d.o.o. – Kult radio	Grad Varaždin
4.	Hrvatski radio Otočac	Šire područje grada Otočca
5.	Radio Drava	Grad Koprivnica
6.	Ross d.o.o. – Radio 057	Grad Zadar
7.	Radio Vallis Aurea	Grad Požega
8.	Janus d.o.o. – Radio Plus	Grad Osijek
9.	OŠ Stjepana Cvrkovića – Radio Cvrčak	Općina Stari Mikanovci
10.	Radio otok Krk	Šire područje grada Krka
11.	POU Sinj – Hit radio	Šire područje grada Sinja
12.	Hilaris d.o.o. – Radio Imotski	Grad Imotski
13.	Morski zvuk d.o.o. – Radio Riva	Šire područje grada Splita
14.	M-Media d.o.o.	Grad Čakovec
15.	Radio VFM Vinkovci	Šire područje grada Vukovara
16.	Hrvatski Radio Čakovec	Međimurska županija
17.	CIK dr. Božo Milanović d.o.o. – Radio Istra	Istarska županija
18.	Športski radio – Radio Cibona	Grad Zagreb
19.	Pro radio d.o.o. – Radio Laus	Grad Dubrovnik
20.	Studio M	Grad Prelog
21.	SMC d.o.o. – Radio Maximum FM	Grad Kastav
22.	Planex radio d.o.o. – Radio Megaton	Općina Vidovec
23.	Obiteljski radio	Zagrebačka županija i Grad Zagreb
24.	Radio postaja grada Kraljevice – Porto Re	Grad Kraljevica
25.	HR Valpovština	Grad Valpovo
26.	Radio Sjeverozapad	Grad Varaždin
27.	Media-Mix-Radio 105	Šire područje grada Mursko Središće
28.	Val Media d.o.o. – Radio Val	Općina Vela Luka
29.	Fakultet političkih znanosti – Radio Student	Dio grada Zagreba

Red. br.	Ime nakladnika	Područje koncesije
30.	Radio Kaj	Krapinsko-zagorska i Zagrebačka županija
31.	Zagrebački radio Plavi 9	Grad Zagreb
32.	Radio Blato	Općina Blato
33.	Studio Minsk d.o.o. – Stella maris	Grad Umag
34.	HR Vukovar	Vukovarsko-srijemska županija
35.	S-Tel d.o.o. – Radio Quirinus	Sisačko-moslavačka županija
36.	HR – Radio Gospić	Ličko-senjska županija
37.	IC Virovitica d.o.o. – Radiopostaja Virovitica	Virovitičko-podravka županija
38.	Županijski radio Požega	Požeško-slavonska županija
39.	Županijski radio Šibenik	Šibensko-kninska županija
40.	Radio Max	Općina Maruševac
41.	Radio Marija Bistrica	Općina Marija Bistrica
42.	Radio Pitomača	Općina Pitomača
43.	Radio Mrežnica	Šire područje grada Duga Resa
44.	Radio Benkovac	Šire područje grada Benkovca
45.	Otočni radio Kornati	Općina Murter
46.	Udruga Radio Marija – Radio Marija	Grad Zagreb, grad Split i grad Virovitica
47.	Ilok ton d.o.o. – Radio Ilok	Grad Ilok
48.	Međimurje donat d.o.o. – Radio Međimurje	Općina Kotoriba
49.	Radio Varaždin	Varaždinska županija
50.	Glas Slavonije – Slavonski radio	Osječko-baranjska županija
51.	Radio Dalmacija	Regija Dalmacija
52.	Radio Koprivnica	Koprivničko-križevačka županija
53.	Slavonska posavina d.o.o. – Radio Slavonija	Brodsko-posavska županija
54.	Radio Hrvatsko Zagorje – Krapina	Šire područje grada Krapine
55.	Radio Ludbreg	Grad Ludbreg
56.	Radio Daruvar	Grad Daruvar
57.	Radio D. J. Crikvenica – Kvarnerski radio	Grad Crikvenica
58.	Radio Donji Miholjac	Grad Donji Miholjac
59.	Hrvatski radio Županja	Šire područje grada Županje
60.	Radio Našice	Grad Našice
61.	Radio Velika Gorica	Šire područje grada V. Gorica
62.	Radio Senj	Grad Senj
63.	MT Eter d.o.o. – Radio Martin	Šire područje grada D. Sela
64.	Radio Zlatar	Grad Zlatar

Red. br.	Ime nakladnika	Područje koncesije
65.	Krugoval 93,1 Garešnica	Grad Garešnica
66.	Radio Križevci	Grad Križevci
67.	Radio Sisak	Grad Sisak
68.	HR – Radiopostaja Nova Gradiška	Grad Nova Gradiška
69.	Radio Stubica	Šire područje grada D. Stubica
70.	Radio KL Eurodom – Radio KL	Grad Split
71.	Radio centar – Studio Poreč	Grad Poreč
72.	Supetar d.d. – Radio Brač	Šire područje otoka Brača
73.	Radio Baranja	Grad Beli Manastir
74.	Novosti d.o.o. – Radiopostaja Vinkovci	Grad Vinkovci
75.	Radio Sveti Ivan Zelina	Grad Sv. Ivan Zelina
76.	Radio Vrbovec	Grad Vrbovec
77.	Media centar d.o.o. – Radio Centar	Grad Zadar
78.	Radio Banovina	Područje Banovina
79.	Radio Novi Marof	Grad Novi Marof
80.	Radio Ivanec	Grad Ivanec
81.	Radio Grubišno Polje	Grad Grubišno Polje
82.	IC Hrvatska radiopostaja Čazma d.o.o. – Hrvatska radio postaja Čazma	Grad Čazma
83.	Obiteljski radio Ivanić – Radio Ivanić Grad	Grad Ivanić Grad
84.	Radio Jaska	Grad Jastrebarsko
85.	Moslavački list d.o.o. – Radio Moslavina	Šire područje grada Kutine
86.	Radiopostaja Nedelišće – Radio 1	Šire područje grada Čakovec
87.	Radio Ogulin	Šire područje grada Ogulina
88.	Nautic radio	Grad Vis
89.	Radio Đurđevac	Grad Đurđevac
90.	Radio Makarska rivijera	Grad Makarska
91.	Megamix d.o.o. – Radio Hvar	Šire područje grada Hvara
92.	Croata d.o.o. – Radio Biograd na moru	Šire područje grada Biograda
93.	Radio Đakovo	Grad Đakovo
94.	Radio postaja Drniš	Grad Drniš
95.	Radio Brod	Grad Slavonski Brod
96.	Radio Star TV d.o.o. – Radio Eurostar	Grad Buje
97.	Novi radio	Grad Đakovo
98.	Hrvatski radio Karlovac	Šire područje grada Karlovca
99.	Radio 101	Grad Zagreb i županija
100.	BB Radio	Bjelovarsko-bilogorska županija
101.	Matis d.o.o. – Radio Samobor	Grad Samobor

Red. br.	Ime nakladnika	Područje koncesije
102.	Radio Zabok	Grad Zabok
103.	Novi radio Zadar d.o.o. – Novi radio	Zadarsko-kninska županija
104.	Infantino d.o.o. – Radio Maestral	Grad Pula
105.	Bosco d.o.o. – Primorski radio	Šire područje grada Opatije
106.	Reful radio – Radio Svid	Grad Rijeka
107.	Jadranka d.d. – Radio Mali Lošinj	Grad Mali Lošinj
108.	Radio Biokovo	Grad Vrgorac
109.	Radio Labin	Grad Labin
110.	Arena radio	Grad Pula
111.	Arting d.o.o. – Radio Rovinj	Grad Rovinj
112.	Radio Rab	Grad Rab
113.	Radio Korčula	Grad Korčula
114.	DTR d.o.o. – Radio Zona Buzet	Grad Buzet
115.	Delta d.o.o. – Radio Delta	Grad Metković
116.	Radio Orahovica	Grad Orahovica
117.	Radio postaja Novska	Grad Novska
118.	Ragan d.o.o. – Radio postaja Pag	Grad Pag
119.	Nika Šibenik d.o.o. – Radio Ritam	Grad Šibenik
120.	Hrvatski katolički radio	Državna razina (DR-3)
121.	Gradski radio	Grad Osijek
122.	Petrinjski radio	Grad Petrinja
123.	Radio Gorski kotar	Grad Delnice
124.	Difuzija d.o.o. – Radio Dunav	Grad Vukovar
125.	Rapsodija d.o.o. – Radio Borovo	Općina Borovo
126.	Radio Banska kosa	Grad Beli Manastir
127.	Radio M – Udruga Mladeži	Općina Vela Luka
128.	Lekenik d.o.o. – RTL radio	Općina Lekenik
129.	Radio Trogir	Grad Trogir
130.	Zagrebački radio	Dio grada Zagreba
131.	Zagorski radio – Radio 1	Grad Oroslavlje
132.	Narodni radio	Državna razina (DR-2)
133.	Otvoreni radio	Državna razina (DR-1)
135.	Radio Kaštela	Šire područje grada Kaštela
136.	Radio 052	Grad Pazin
137.	Radio postaja Ploče	Grad Ploče
138.	Mea Media d.o.o. – Radio Aktiv	Šire područje grada Varaždina
139.	Mosor studio d.o.o.	Grad Knin
140.	Mali Miki d.o.o. – Radio Jadran	Grad Trogir

Red. br.	Ime nakladnika	Područje koncesije
141.	Prahn Inc d.o.o. – Radio Sveta Nedelja	Općina Sveta Nedelja
142.	Radio Slunj	Grad Slunj
143.	Radio Terezija	Grad Bjelovar
144.	Radio Ragusa	Dubrovačko-neretvanska županija
145.	Zagorska sportska mreža d.o.o.	Grad Krapina
146.	Radio Salona	Grad Solin
147.	Radio Trsat	Šire područje grada Rijeke
148.	Mosor studio d.o.o. – Radio Din-Don	Dio grada Omiša
149.	Radio Alfa d.o.o.	Grad Virovitica
150.	Mega-Erp d.o.o. – Pomorski radio Bakar	Dio grada Bakra
151.	Vanga d.o.o. – Radio Giardini	Grad Pula
152.	Poma d.o.o. – Radio 047	Šire područje grada Karlovca
153.	Glas Podravine	Grad Koprivnica
154.	Radio Slobodni Hvar	Mjesto Hvar
155.	Slatinski informativni centar	Grad Slatina
156.	Radio Narona	Šire područje grada Opuzena

Izvor: www.e-mediji.hr (preuzeto u listopadu 2009.)

POPIS SLIKA

- Slika 1. Samuel F. Morse.....21
 Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Samuel_Morse.jpg
This image (or other media file) is in the public domain because its copyright has expired.
- Slika 2. Alexander G. Bell 25
 Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Alexander_Graham_Bell.jpg
This image (or other media file) is in the public domain because its copyright has expired.
- Slika 3. Teatrofon.....29
 Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Theatrophone_-_Perron.jpg
This image (or other media file) is in the public domain because its copyright has expired.
- Slika 4. Novinarski i glazbeni sadržaji Telefona Hírmondó 31
 Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Telefon_Hirmondo_-_Stentor_reading_the_day%27s_news.jpg
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Telefon_Hirmondo_-_Concert_room.jpg
This media file is in the public domain in the United States.
- Slika 5. Obiteljsko slušanje telefonskog servisa 32
 Izvor: http://en.citizendium.org/wiki/Image:Telephone_herald_listeners.jpg
This image is in the public domain in the United States, because it was first published in the United States prior to January 1 1923.
- Slika 6. Glazbena kutija Olbrich 33
 Izvor: Fototeka Muzeja grada Zagreba (br. 5755), Zbirka Ivan Gerersdorfer.
- Slika 7. Fonautograf 34
 Izvor: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Phonautograph-cent2.png>
This image (or other media file) is in the public domain because its copyright has expired.
- Slika 8. Thomas A. Edison.....36
 Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Thomas_Edison.jpg
This image comes from the Portrait Gallery of the Perry-Castañeda Library of the University of Texas at Austin. According to the collection's title page, the image is in the public domain and no permission is needed to use it.
- Slika 9. Fonograf (Amerika).....37
 Izvor: Fototeka Muzeja grada Zagreba (br. 5768), Zbirka Ivan Gerersdorfer.

Slika 10.: Grafon.....	39
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Graphophone1901.jpg <i>This image (or other media file) is in the public domain because its copyright has expired.</i>	
Slika 11. Smeđi i crni cilindri.....	40
Izvor: Fototeka Muzeja grada Zagreba, Zbirka Ivan Gerersdorfer.	
Slika 12. Stroj na novčić.....	42
Izvor: Fototeka Muzeja grada Zagreba (br.6398), Zbirka Ivan Gerersdorfer.	
Slika 13. Slušači fonografa.....	46
Izvor: Izvor: Fototeka Muzeja grada Zagreba, Zbirka Ivan Gerersdorfer.	
Slika 14. Emile Berliner.....	55
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Emile_Berliner_with_disc_record_gramophone_-_between_1910_and_1929.jpg <i>This file has been released into the public domain by the copyright holder, its copyright has expired, or it is ineligible for copyright. This applies worldwide.</i>	
Slika 15. Gramofon Deutsche Grammophon.....	57
Izvor: Fototeka Muzeja grada Zagreba, (br. 5771), Zbirka Ivan Gerersdorfer.	
Slika 16. Logotipi poznatih diskografija početkom 20. stoljeća.....	64
Izvori: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b0/EdisonRecordSleeveLivingArtist.jpg http://en.wikipedia.org/wiki/File:Columbia1116D.jpg http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/13/VictorODJLabel.jpg	
Slika 17. His Master's Voice.....	64
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:VictorTalkingLogo.jpg <i>This media file is in the public domain in the United States.</i>	
Slika 18. Portabl gramofon HMV (oko 1920.).....	67
Izvor: Fototeka Muzeja grada Zagreba, (br. 6355), Zbirka: Ivan Gerersdorfer.	
Slika 19. Džuboks Wurlitzer.....	68
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Wurlitzer_1015.jpg <i>I, the copyright holder of this work, hereby release it into the public domain. This applies worldwide</i>	
Slika 20. Magnetofon Grundig TK 46.....	71
Izvor: http://radiomuseum-croatia.com/root_files/kolekcija_mumlek/ostalo/mag_grundig.html (slika preuzeta uz odobrenje)	

Slika 21. Heinrich Hertz.....	72
Izvor: http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Heinrich-hertz.jpg <i>This image (or other media file) is in the public domain because its copyright has expired.</i>	
Slika 22. Nikola Tesla.....	80
Izvor: http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:N.Tesla.JPG <i>This image (or other media file) is in the public domain because its copyright has expired.</i>	
Slika 23. Tesla u laboratoriju u Colorado Springsu (1899.).....	85
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Tesla_colorado_adjusted.jpg <i>This media file is in the public domain in the United States. This applies to U.S. works where the copyright has expired, often because its first publication occurred prior to January 1, 1923.</i>	
Slika 24. Teslin toranj na Long Islandu (oko 1902.).....	88
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Wardenclyffe_Tower.jpg <i>This media file is in the public domain in the United States. This applies to U.S. works where the copyright has expired, often because its first publication occurred prior to January 1, 1923.</i>	
Slika 25. M. Guglielmo Marconi.....	93
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Guglielmo_Marconi.jpg <i>This media file is in the public domain in the United States. This applies to U.S. works where the copyright has expired, often because its first publication occurred prior to January 1, 1923.</i>	
Slika 26. Titanic.....	97
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Titanic_southhampton.jpg <i>This media file is in the public domain in the United States. This applies to U.S. works where the copyright has expired, often because its first publication occurred prior to January 1, 1923.</i>	
Slika 27. Reginald A. Fessenden.....	104
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Fessenden.JPG <i>This image (or other media file) is in the public domain because its copyright has expired.</i>	
Slika 28. David Sarnoff.....	110
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:DavidSarnoff_1922.jpg <i>This image is in the public domain in the United States. In most cases, this means that it was first published prior to January 1, 1923.</i>	
Slika 29. Frank Conrad.....	111
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Frankconrad.jpg <i>This image is in the public domain in the United States. In most cases, this means that it was first published prior to January 1, 1923.</i>	

Slika 30. Kristalni detektor (oko 1920.)	113
Izvor: http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Radio_receiver_07.jpg Dopušta se umnožavanje, dijeljenje i/ili mijenjanje ovog dokumenta pod uvjetima GNU-ove licencije za slobodnu dokumentaciju. Podliježe i općem odricanju autorskih prava.	
Slika 31. Aktualni logotip BBC-a.....	127
Izvor: www.bbc.co.uk	
Slika 32. Reklama za radijske prijavnike (1925.)	133
Izvor: <i>Radio šport</i> , br. 4, 1925., (NSK u Zagrebu).	
Slika 33. Rani radijski prijavnici	135
Izvor: http://radiomuseum-croatia.com/root_files/kolekcija_mumlek/radioprijemnici/280908/radio_dvocjevni.html (preuzeto uz odobrenje)	
Slika 34. Dvorište Radio Zagreba (1926.).....	136
Izvor: Fototeka Muzeja grada Zagreba (br.1871). Autor fotografije Josip Donegani.	
Slika 35. Zgrada RZ-a s antenom	140
Izvor: Fototeka Muzeja grada Zagreba (br. 1856). Autor fotografije First.	
Slika 36. Studio Radio Zagreba.....	141
Izvor: Fototeka Muzeja grada Zagreba (br. 43361). Autor fotografije nepoznat.	
Slika 37. Režija Radio Zagreba.....	142
Izvor: <i>Radio vjesnik</i> , god. I, br. 4., 9. 10. 1926., (NSK u Zagrebu).	
Slika 38. Reklama za slušalice (1926.).....	145
Izvor: <i>Radio glasnik</i> , god. I, br. 5, Zagreb, 16. 5. 1926., (NSK u Zagrebu).	
Slika 39. Zvučnici (1927./30.).....	146
Izvor: http://radiomuseum-croatia.com/root_files/images/kolekcija_nova_gramofoni/P1010017.jpg http://radiomuseum-croatia.com/root_files/images/210908/zvucnik.jpg http://radiomuseum-croatia.com/root_files/images/210908/121008/ZVUCNIK_TELEFUNKEN_1.jpg (fotografije preuzete uz odobrenje Z. Mumleka)	
Slika 40. Poziv za »govorenu reklamu za radio stanicu« (1926.).....	147
Izvor: <i>Radio vjesnik</i> , Zagreb, br. 15, prosinac 1926., (NSK u Zagrebu).	
Slika 41. Reklama za Penkalin gramofon (1927.)	149
Izvor: <i>Radio vjesnik</i> , br. 19, 23. siječnja 1927., (NSK u Zagrebu).	
Slika 42. Novi studio Radio Zagreba u Vlaškoj ulici (oko 1940.).....	159
Izvor: <i>List RTZ</i> , god.13, 15.5. 1985. (NSK u Zagrebu).	

Slika 43. Radijski prijavnici tridesetih godina 20. stoljeća.....	166
Izvor: http://radiomuseum-croatia.com (fotografije preuzete uz odobrenje Z. Mumleka)	
Slika 44. Izvođenje radiodrame	175
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Opname_van_een_hoorspel_Recording_a_radio_play.jpg <i>This image (or other media file) is in the public domain because its copyright has expired.</i>	
Slika 45. George Orson Welles.....	178
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Orson_Welles_1937.jpg <i>As the restrictions on this collection expired in 1986, the Library of Congress believes this image is in the public domain.</i>	
Slika 46. Radio Balilla (1937.)	198
Izvor: http://www.balillaregistroitaliano.it/storia.html	
Slika 47. Volksempfänger VE-301 (1933.).....	203
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Volksempfaenger_02_KMJ.jpg <i>Permission is granted to copy, distribute and/or modify this document under the terms of the GNU Free Documentation License.</i>	
Slika 48. Franklin D. Roosevelt.....	207
Izvor: http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:FDR_in_1933.jpg <i>This work is in the public domain because it was published in the United States between 1923 and 1963 with a copyright notice, and its copyright was not renewed.</i>	
Slika 49. Pregled programa Državne krugovalne postaje Zagreb	255
Izvor: <i>Hrvatski krugoval</i> , Zagreb, br. 38, 20. rujna 1942., (NSK u Zagrebu).	
Slika 50. Džepni radijski prijavnici Regency TR-1 (1956.)	261
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Regency_transistor_radio.jpg <i>Permission is granted to copy, distribute and/or modify this document under the terms of the GNU Free Documentation License.</i>	
Slika 51. Kasetofon i kasetna	262
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Tdkc60cassette.jpg http://en.wikipedia.org/wiki/File:RadioShack_Tape_Recorder.jpg <i>Permission is granted to copy, distribute and/or modify this document under the terms of the GNU Free Documentation License.</i>	
Slika 52. Walkman TPS-L2 (1979.)	263
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:WalkmanTPS-L2.jpg <i>Permission is granted to copy, distribute and/or modify this document under the terms of the GNU Free Documentation License.</i>	

Slika 53. Brodovi Mi Amigo (lijevo) i Caroline (desno)	282
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Mi_Amigo_kleine.jpg Permission is granted to copy, distribute and/or modify this document under the terms of the GNU Free Documentation License.	
Slika 54. Shivering Sand: lokacija offshore radija.....	284
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Maunsell1.jpg Permission is granted to copy, distribute and/or modify this document under the terms of the GNU Free Documentation License.	
Slika 55. Radijski prijammnici Radio industrije Zagreb (RIZ)	295
Izvor: http://radiomuseum-croatia.com (slike preuzete uz odobrenje)	
Slika 56. Radijske postaje FNRJ	296
Izvor: <i>Radio Zagreb</i> , Zagreb, br. 20, listopad 1951., (NSK u Zagrebu).	
Slika 57. Logotip RTZ-a	298
Izvor: <i>List RTZ</i> , svi brojevi od 1973. do 1989., (NSK u Zagrebu).	
Slika 58. Plakat i TV spot (1991./92.)	314
Izvor: Satnija Hrvatski umjetnici, (ur. Jelavić, D.), UHUDDR, Zagreb, 1997.	
Slika 59. Aktualni logotip Hrvatske radiotelevizije.....	326
Izvor: www.hrt.hr	
Slika 60. Internetski program Hrvatskog radija	331
Izvor: www.hrt.hr	
Popis tablica:	
Tablica 1. Osnivači lokalnih postaja u SRH od 1971. do 1978. godine	299
Tablica 2. Sati programa postaja u SRH od 1971. do 1980. godine.....	301
Tablica 3. Broj lokalnih postaja u SRH od 1971. do 1991. godine	302
Tablica 4. Broj lokalnih postaja u RH od 1991. do 2000.godine.....	319
Popis shema:	
Shema 1: Ustrojstvo tajnih postaja Büro Concordia	242

Popis dodataka:

Dodatak 1.: Marconijeva jahta Elettra	339
Izvor: Radivojević, Gradimir: Potonuli u Jadranu, www.nemo-hr.com , (preuzeto u kolovožu, 2008.).	
Dodatak 2.: Ugovor o instalaciji i eksploataciji jedne radiofonske stanice Brodkastinga u Zagrebu ili okolini	340
Izvor: <i>Poštansko-telegrafski vesnik</i> , Beograd, br. 15/16, 1925.	
Dodatak 3.: Poziv na supskripciju dionica i utemeljiteljna osnova za osnutak Radio Zagreb d.d.	343
Izvor: <i>Radio glasnik</i> , god. I, br. 2, Zagreb, 24. travnja 1926., (NSK u Zagrebu).	
Dodatak 4.: Opći program radiostanice Zagreb	344
Izvor: <i>Radio glasnik</i> , god I, br. 8, Zagreb, 6. lipnja 1926., (NSK u Zagrebu).	
Dodatak 5.: Uredba sa zakonskom snagom o eksproprijaciji za potrebe radiofonije	345
Izvor: <i>Službene novine Kraljevine Jugoslavije</i> , Beograd, br. 186, 17. kolovoza 1939.	
Dodatak 6.: Orson Welles i radiodrama »Rat svjetova«.....	347
Dodatak 7.: Podrijetlo naziva piratskog radija Radio Caroline	352
Izvor: Don't Get Mad, Get Event, www.radiocaroline.co.uk (preuzeto u siječnju 2009.) i istraživanja autorice.	
Dodatak 8.: Propusnica za izvještavanje s ratišta u RH	353
Izvor: M. Mučalo	
Dodatak 9.: Popis radijskih nakladnika u RH 2009. godine	354
Izvor: www.e-mediji.hr (preuzeto u travnju 2009.)	

LITERATURA:

1. Address to the Democratic National Convention in Chicago. July 20, 1944., www.presidency.ucsb.edu, (preuzeto u listopadu, 2008.).
2. Agencija za elektroničke medije, www.e-mediji.hr, (preuzeto u travnju 2009.). Alaburić, Vesna: Sloboda izražavanja u RH, Priručnik o slobodi javne riječi, Press Data, Hrvatsko novinarsko društvo, Zagreb, 1998.
3. Albarran, Alan B., Pitts, Gregory G., *The Radio Broadcasting Industry*, Allyn & Bacon, USA, 2001.
4. Albig, William: *Public Opinion*, Read Books, USA, 2007.
5. Andreis, Josip: *Historija muzike*, Školska knjiga, 1966., Zagreb.
6. Athitakis, Marc: Jukebox Hero Louis T. Glass, <http://graylocke.tripod.com>, (preuzeto u lipnju 2008.).
7. Augestad, Kate: Music technology and vocal performance, www.kulturtekniker.hivolda.no (preuzeto u lipnju 2008.).
8. Aylesworth, H. Merlin: Broadcasting in the Public Interest, *The Annals*, American Academy of Political and Social Science, Vol. 177, 1935., (114-118).
9. Aylett, Glenn: Hitler's Radio, www.radiodiffusion.org (preuzeto u lipnju 2008.).
10. (ba): Stvara se javno mnijenje za našu radiostanicu, *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, br. 267, 17. veljače 1937.
11. Barbrook, Richard: British Radio in the 1990's, *Science as Culture*, 15 (3), 1992., (241-262), prijevod: O. Strpić, <http://boo.mi2.hr>, (preuzeto u veljači 2009.).
12. Bardoel, Johannes, d'Haenens, Leen: Reinventing public service broadcasting in Europe: prospects, promises and problems, *Media, Culture & Society*, Vol. 30 (3), 2008., (337-355).
13. Bartlett, G. Kenneth: Social Impact of the Radio, *The Annals*, American Academy of Political and Social Science, vol. 250, p. 89-97, 1947.
14. Baudino, E Joseph, Kittross, M. John: Broadcasting's Oldest Station: An Examination of Four Claimants, *Journal Of Broadcasting*, 21(1), 1977., (61-82).
15. Bauman, Richard, Feaster, Patric: Oratorical Footing in a New Medium: Recordings of Presidential Campaign Speeches, 1896-1912, 11th Symposium about Language and Society, Austin, 2003. <http://studentorgs.utexas.edu> (preuzeto u rujnu 2008.).
16. Bauman, Richard, Feaster, Patric: Fellow Townsmen and My Noble Constituents!: Representations of Oratory on Early Commercial Recordings, *Oral Tradition*, University of Missouri, Vol. 20, No. 1, 2005.
17. Beasley, Maurine, Belgrade, Paul: Eleanor Roosevelt: First lady as Radio Pioneer, Educational Resources Information Center, US Department of Education, Memphis State University, 1985. <http://eric.ed.gov> (preuzeto u rujnu 2008.).

18. Beckwith, Roger: The »Riverside« Midget Disc Recorders, http://www.btinternet.com/~roger.beckwith/bh/repwar/wr_midget.htm, (preuzeto u listopadu 2008.).
19. Benjamin, Louise: Working it out Together: radio policy from Hoover to the Radio Act 1927, *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, Vol. 42, 1998. (222-234).
20. Bergmeier, J. P. Horst, Lotz, E. Rainer: Hitler's Airwaves, Yale University Press, 1997.
21. Berliner, Emile: The Gramophone: Etching the Human Voice, 1888., www.memory.loc.gov, (preuzeto u srpnju, 2008.).
22. Birch, Beverley: Guglielmo Marconi, Radio Pioneer, Blackbirch Press, SAD, 2001.
23. Briggs, Asa, Burke Peter: A Social History of the Media, from Gutenberg to the Internet, Polity Press, Cambridge, UK, 2005 (reprint: 2006, 2007).
24. Brown, J. Robert: Manipulating the Ether, The Power of Broadcast Radio in Thirties America, McFarland & Company, SAD, 1998.
25. Burden, R. Michael: The Biggest Aspidistra in the World, <http://members.aol.com>, Part 1, (preuzeto u kolovozu 2008.).
26. Candidates Speak for Phonograph, *The New York Times*, 30. lipnja 1920., <http://query.nytimes.com>, (preuzeto u lipnju, 2008.).
27. Cannistraro, Philip V.: The Radio in Fascist Italy, *Journal of European Studies*, No. 2, 1972., (127-154).
28. Cantril, Hadley, Allport, Gordon Willard: The Psychology of Radio, Ayer Company Publishers, New York and London, 1935.
29. Cantril, Hadley, The Invasion From Mars: A Study In The Psychology Of Panic, Transaction Publishers, 1940., (prvo izdanje).
30. Chapman, Robert: Selling the Sixties: the pirates and pop music radio, Routledge, 1992.
31. Cheney, Margaret: Tesla – čovjek izvan vremena, Biovega, Zagreb, 2003.
32. Churchill Winston: Blood, Toil, Tears and Sweat, First Speech as a Prime Minister, May 13 1940., www.winstonchurchill.org (preuzeto u studenom, 2008.).
33. Community Radio: Annual Report on the Sector, http://ofcom.org.uk/radio/ifi/rbl/commun_radio/cr_annualrpt (preuzeto u ožujku 2009.).
34. Cowen, Ben: The First Sound Bites, www.sciencenews.org (preuzeto u rujnu, 2008.).
35. Craig, Douglas B.: Fireside Politics, Radio and Political Culture in the US, 1920-1940., The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 2000.
36. Crook, Tim.: International Radio Journalism, Routledge, London & New York, 1998.
37. Crook, Tim: British Radio Drama – A Cultural Case History, 1999., www.irdp.co.uk/britrad.htm, (preuzeto u lipnju 2009.).
38. Curran, James, Seaton, Jean: Power Without Responsibility, Routledge, UK, šesto izdanje, 2003.
39. Delmer, Sefton: Black Boomerang (e-knjiga), www.seftondelmer.co.uk, (preuzeto u kolovozu 2008.).
40. De Martinville, Edouard Scott: Principes de phonautographie, www.academie-sciences.fr/archives (preuzeto u travnju, 2008.).
41. Denison, Thomas S.: The Telephone Newspaper, World's Work, SAD, travanj, 1901., www.earlyradiohistory.us (preuzeto u travnju, 2008.).
42. Die Arbeit der Partei – Propaganda im Kriege, Unser Wille und Weg, 11 (1941), www.calvin.edu (preuzeto u rujnu 2008.).
43. Dill, C. Clarence: Radio and the Press: A Contrary View, *The Annals*, American Academy of Political and Social Science, Vol. 177, 1935., (170-175).
44. Don't Get Mad, Get Even, www.radiocaroline.co.uk (preuzeto u siječnju 2009.).
45. Double Sided Discs in Europe and USA, www.vinyl-record-collectors.net, (preuzeto u srpnju, 2008.).
46. Douglas, J. Susan: Listening In, Radio and the American Imagination, University of Minnesota Press, 1999.
47. Dunaway, David: Community Radio at the Beginning of the 21st century: commercialism vs. community power, *The Public*, vol. 5, no. 2, 1998., (87-103), <http://www.javnost-thepublic.org/media/datoteke/1998-2-dunaway.pdf> (preuzeto u veljači 2009.).
48. Durstine, S. Roy: The Future of Radio Advertising in the United States, *The Annals*, American Academy of Political and Social Science, vol. 177, p. 147-153, 1935.
49. Đorđević, M. Ž.: Radiofonske emisije stanice i radio industrija, *Radio glasnik*, god. I, br. 5, Zagreb, 16. 5. 1926. (stranice bez numeracije).
50. Edison, A. Thomas: The Phonograph and its Future, *North American Review*, No 126, May-June 1878., www.phonozoic.net (preuzeto u svibnju, 2008.).
51. Electrophone in England, *Electrical Review*, London, 5. listopada 1901., www.earlyradiohistory.us, (preuzeto u travnju 2008.).
52. Encyclopedia BBC coat of arms, www.nationmaster.com (preuzeto u listopadu 2008.).
53. Engel, Friedrich K.: A Hundred Years of Magnetic Sound Recording, www.aes.org, (preuzeto u srpnju 2008.).
54. Ennis, H. Philip: The Seventh Stream, Wesleyan University Press, 1992.
55. Famous Cases Iva Toguri d'Aquino and »Tokyo Rose«, www.fbi.gov (preuzeto u rujnu 2008.).
56. Fang, Irving: A History of Mass Communication, Six Information Revolutions, Focal Press, USA, 1997. Filipović, Z. (ur.): I bi svjetlo!, Naklada ZORO, Sarajevo 2006.
57. Free Radio Berkeley, <http://www.freeradio.org> (preuzeto u siječnju 2009.).
58. Galić, Roman: Tehnički razvoj radija i televizije u Jugoslaviji 1926-1986, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
59. Garratt, Gerald Reginald Mansel: The Early History of Radio, from Faraday to Marconi, IEE, UK.
60. Godfrey, Donald G.: Canadian Marconi: CFCF, The Forgotten Case, *Canadian Journal of Communication*, 8 (4), 1982., (56- 71).

61. Goebbels, Joseph: Der Rundfunk als achte Großmacht, www.calvin.edu (preuzeto u lipnju 2008.).
62. Goodman, Mark: The Radio Act of 1927 as a Product of Progressivism, Media History Monographs, Elon University, School of Communications, SAD, Vol.2, No.2, 1998-1999., www.scripps.ohiou.edu (preuzeto u rujnu, 2008.).
63. Govor dr. Vladka Mačeka, *Novosti*, god. 35, Zagreb, br. 99, 9. 4. 1941.
64. Govor predsjednika Republike dr. Franje Tuđmana na otvaranju 74. zagrebačkoga međunarodnog jesenskog velesajma, *Večernji list*, 15. rujna 1998.
65. Gürtl, Dragan: Glazbeni rad naše krugovalne postaje, *Hrvatski krugoval*, god. I, br. 27/28, 21.12. 1941.
66. Hadamovsky, Eugen: Die politische Arbeit des Rundfunksprechers, Handbuch des deutschen Rundfunks 1939/40, Heidelberg, Kurt Vowinckel Verlag, 1939., p. 26-30, www.calvin.edu (preuzeto u rujnu 2008.).
67. Handl, Cino: Četvrt vijeka Radio Zagreba, *Radio Zagreb*, Zagreb, br. 3, 1. – 15. veljače 1951.
68. Hankins, L. Thomas, Silverman, J. Robert: Instruments and the Imagination, Princeton University Press, SAD, 1995.
69. Harbord, G. James: The Commercial Uses of radio, *The Annals*, Academy of Political and Social Science, vol. 142, 1929., (57-63).
70. Hearst canned Speech opened at Kingston, 30. listopada 1906., <http://query.nytimes.com>, (preuzeto u lipnju 2008.).
71. Herzstein, Robert Edwin: The War That Hitler Won, Hamish Hamilton, London, 1979.
72. Hitrec, Hrvoje, Jelavić, Dalibor i dr.: Satnija Hrvatski umjetnici, Udruga hrvatskih umjetnika dragovoljaca Domovinskog rata, Zagreb, 1997.
73. Hong, Sungook: Wireless, From Marconi's Black-Box to the Audion, The MIT Press, USA, 2001.
74. Horvat, Rudolf: Hrvatska na mučilištu, Školska knjiga, Zagreb, 1992.
75. Huber, J. Franz (ed.): Propagandisten-Fibel, Herausgegeben vom Gaupropagandaamt Oberdonau der NSDAP, Wels: Leitner & Co, 1942., www.calvin.edu (preuzeto u rujnu 2008.).
76. It All Started at Pittsburgh, www.kdkaradio.com (preuzeto u rujnu 2008.).
77. Ivanović, Goran: Američki nekomercijalni radio: Mainstream (public) vs. Community radio, *Medijska istraživanja*, Zagreb, god. 6., br. 1, 2000. (63-73).
78. Jackaway, L. Gwenyth: Media at War, Greenwood Publishing Group, London, 1995.
79. Jakubowicz, Karol: Public service broadcasting: a new beginning, or the beginning of the end? KnowledgePolitics, 2006., www.knowledgepolitics.org.uk (preuzeto u ožujku 2009.).
80. Javni natječaj br. 14, *Narodne novine* (oglasne stranice), 151/2002.
81. Javorović, Božidar: Velikosrpska najezda i obrana Hrvatske, Defimi, Zagreb, 1995.

82. J. P.: Krugoval u novoj Hrvatskoj, *Hrvatski radio list*, god. I, br. 12, 7. 9. 1941.
83. Keith C. Michael i Krause M. Joseph: The Radio Station, Focal Press, Boston, 1989.
84. Kelly Mary, Mazzoleni, Gianpietro, McQuail, Denis: The Media in Europe, The Euromedia Research Group, SAGE Publications, 2004.
85. Killmeier, A. Matthew: Voices between the Tracks: Disc Jockeys, Radio and Popular Music 1955-60, *Journal of Communication Inquiry*, 25, 2001.
86. Krizman, Bogdan: Pavelić i ustaše, Globus, Zagreb, 1978.
87. Krnic, Ivan: Radio Zagreb, *Hrvat*, Zagreb, god. 10., br. 2795, 3. svibnja 1929.
88. Kovačić, Vladimir: U početku našeg rada, *Radio Zagreb*, br. 1, 1940., (Arhiva NSK u Zagrebu).
89. La Radio in Italia, <http://www.museodellaradio.com/curiosita.htm>, (preuzeto u rujnu 2008.).
90. Larson, Jodi: American Tune: Postwar Campaign Songs in Changing Nation, *The Journal of Popular Culture*, Vol. 42, No. 1, 2009, (3-26).
91. Latković, Radovan: Državna radio postaja Zagreb u službi ustaške Hrvatske, *Hrvatski radio list*, br. 1, Zagreb, 13. 6. 1941.
92. Latković, Radovan: Krugovalna služba u NDH, *Hrvatski krugoval*, god. II, br. 15, Zagreb, 12. 4. 1942.
93. Lazarsfeld, F. Paul, Berelson, Bernard, Gaudet, Hazel: The People's Choice, Columbia University Press, New York, 1948., (II. edition).
94. Lomas, Robert: Tesla – čovjek koji je izumio 20. stoljeće, V. B. Z, Zagreb, 2006.
95. Macan, Trpimir: Povijest hrvatskog naroda, NZ Matice Hrvatske i Školska knjiga, Zagreb, 1992.
96. Macanović, Hrvoje: Borba za koncesiju, *Radio Zagreb*, Zagreb, god. 7., br. 4, 1951.
97. Major Ed Rouse: Psychological Operations/Warfare, <http://www.psywarrior.com/psyhist.html>, (preuzeto u listopadu, 2008.).
98. Mankowski, Jose: The 70th Anniversary of FDR's Fireside Chats, www.museum.tv (preuzeto u listopadu 2008.).
99. Marconi's Life, www.marconicalling.com, (preuzeto u kolovozu 2008.).
100. Matković, Damir: Televizija – igračka našeg stoljeća, AGM, Zagreb, 1995.
101. Matković, Hrvoje: Povijest Jugoslavije, Naklada Pavičić, Zagreb, 1998.
102. McLeod, Elisabeth: Broadcasting History Resources, (zbirka članaka namijenjena povjesničarima i istraživačima elektroničkih medija), www.midcoast.com (preuzeto u rujnu 2008.).
103. McLeod, Elisabeth: Documenting Early Radio, A Review of Existing Pre-1932 Radio Recordings www.midcoast.com (preuzeto u rujnu 2008.).
104. Millard, Andre.: America On Record: A History of Recorded Sound, Cambridge University Press, 1995.
105. Message to Congress on Appropriations for National Defense, *May 16, 1940*, www.presidency.ucsb.edu (preuzeto u listopadu 2008.).

106. Milestones in AT&T History, www.corp.att.com. (preuzeto u ožujku 2008.).
107. Morecraft, J. H.: The March of Radio, *Radio Broadcast*, 1926., 24. svibnja (u Godman, Mark: The Radio Act of 1927 as a Product of Progressivism).
108. Morris, Nancy: US Voices on UK Radio, *European Journal of Communication*, 14, 1999.
109. Mučalo, Marina, Tomorad, Darko: Analiza procesa dodjele koncesije za treću mrežu HRT, *Politička misao*, FPZG, God. 41, br. 2, 2004., (47-63).
110. Mučalo, Marina, Javni servisi ili komercijalni sadržaji?, *Politička misao*, Fakultet političkih znanosti, God. 41, br.1, 2004., (42-54).
111. Mučalo, Marina: Novinarstvo u ratnim uvjetima, *Politička misao*, Fakultet političkih znanosti, God. 36, br. 2, 1999., (120-135).
112. Mučalo, Marina: Radio u Hrvatskoj, Biblioteka Politička misao, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2002.
113. Muljević, Vladimir (predgovor) u Kučera, Oton: *Telegraf i telefon bez žica*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008. (e-knjiga), <http://www.matica.hr/www/wwwwizd2.nsf/AllWebDocs/kuceratelegrafitefon> (preuzeto u rujnu 2009.).
114. Mundy, Greg: »Free-Enterprise« or »Public Service«? The Origins of Broadcasting in the U.S., U.K. and Australia, *Australian and New Zealand Journal of Statistics*, Australian Sociological Association, Vol. 18, No. 3, 1982, (279-301).
115. Naredba bana Šubašića, *Novosti*, god. 35, Zagreb, br. 98., 8. 4. 1941.
116. Odgovor Uprave Radio Zagreba, *Hrvat*, god. 10., br. 2798, 6. svibnja 1929.
117. O'Neill, J. John: *Nenadmašni genije*, Jugoslavensko društvo za unapređenje nauke i tehnike, Beograd, 1956.
118. Padovani, Cinzia: A Fatal Attraction: Public Television and Politics in Italy, Rowman & Littlefield Publishers, UK, 2004.
119. Pavlović, Đuro: Ilegalna radio stanica CK KPH, List RTZ-a, br. 13/15, Zagreb, 1974.
120. Peck, E. Robert: Policy and control - a case study: German broadcasting 1923-1933, *Media, Culture & Society*, Vol. 5, 1983., (349-372).
121. Perčin, Nikola: Neuništivi – neoborivi, *Novinar*, HND, Zagreb, 1992., br. 5 – 6, p. 17.
122. Pershing, John J.: From the Battlefields of France, www.firstworldwar.com, (preuzeto u lipnju 2008.).
123. Peruško Čulek, Zrinjka: *Demokracija i mediji*, Barbat, Zagreb, 1999.
124. Povey, P. J, Earl, R. A.: *Wintage Telephone of the World*, Institution of Electrical Engineers, USA, 1988.
125. Povijest HRT-a, www.hrt.hr (preuzeto u travnju 2009.).
126. Poziv na upis dionica, *Radio glasnik*, Zagreb, br. 1, 12. travnja 1926.
127. Pravilnik o načinu i postupku provedbe javnog natječaja (...), *Narodne novine RH* 07/08 i 11/08.
128. Pravilnik o posebnim tehničkim, prostornim, financijskim i kadrovskim uvjetima za obavljanje djelatnosti radija i televizije, *Narodne novine RH* 11/2007.

129. Pravilnik o privatnim radio-telegrafsko-telefonskim prijemnim aparatima, *Radio šport*, Zagreb, br. 1., 1924.
130. Pravilnik o privatnim radio-telegrafskim i telefonskim aparatima, *Poštansko-telegrafski vesnik*, Beograd, br.11, 1924.
131. Prometheus Radio Project: Freeing the airwaves from corporate control, www.prometheusradio.org (preuzeto u siječnju 2009.).
132. Prpić, Jure: Krugoval u novoj Hrvatskoj, *Hrvatski radio list*, Zagreb, br. 12, 7. 9. 1941.
133. Pustišek, Ivko: Istorija zakonodavstva o radio-difuziji u Jugoslaviji, Savremena administracija, Beograd, 1987.
134. Raboy, Marc: Radio kao emancipacijska kulturna praksa, u Strauss, N., Mandl, D. (ur.): *Radiotext(e)*, Autonomedia, 1993., <http://boo.mi2.hr>, prijevod teksta: Göttlicher, K., (preuzeto u siječnju 2009.).
135. Radio Listeners in Panic, Taking War Drama as Fact, www.nytimes.com, October 31, 1938. (preuzeto u listopadu 2008.).
136. Radivojević, Gradimir: Potonuli u Jadranu, www.nemo-hr.com (preuzeto u kolovožu, 2008.).
137. Raeburn, Michael: *Povijest opere*, Golden marketing, Zagreb, 2002.
138. Ražem, Ivo: Poslovni izvještaj, *Radio vjesnik*, br. 35, 15. svibnja 1927.
139. Rešenje o osnivanju radio-stanice Radio-Jugoslavija, *Službeni list FNRJ* 25/1951.
140. Robert, Steven: Distant Writing, A History of the Telegraph Companies in Britain between 1838 and 1868, www.distantwriting.co.uk (preuzeto u ožujku, 2008.).
141. Rosenberg, A. Robert (ur.): *The Papers of Thomas A. Edison, The Wizzard of Menlo Park*, Vol. 4, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1998.
142. Rosenstone, Robert: The Times They Are A-Changing: The Music of Protest, *The Annals*, American Academy of Political and Social Science, Vol. 328, 1969., (131-144).
143. Ruotolo, Mario: Il Contesto d'epoca Italia: Regime Facista, www.iulm.it, (preuzeto u rujnu 2008.).
144. Ryfe, David M.: Franklin Roosevelt and The Fireside Chats, *The Journal of Communications*, Blackwel Synergy, vol. 49, no. 4, 1999., 80-103.
145. Sakolsky, Ron, Dunifer, Stephen (ur.): *Seizing the Air Waves: A Free Radio Handbook*, AK Press, 2001.
146. Schoenherr, Steven: Recording Technology History, www.history.sandiego.edu (preuzeto u srpnju 2008.).
147. Schoenherr, Steven: The History of Magnetic Recording, www.history.sandiego.edu (preuzeto u srpnju 2008.).
148. Silverstein, Barrett A.: Radio Begins, www.ncmuseumofhistory.org, (preuzeto u srpnju 2008.).
149. Skoko, Božo: Uloga televizijskih sučeljavanja u predizbornoj kampanji za predsjedničke izbore – hrvatska iskustva 2005., *Politička misao*, Fakultet političkih znanosti, God. 42, br. 1, 2005., (61-83).

150. Smulyan, Susan: *Selling Radio: Commercialization of American Broadcasting 1920-1934*, Smithsonian Institution Press, Washington DC, 1994.
151. Soley, C. Lawrence, Nichols, C. John: *Clandestine Radio Broadcasting: A Study of Revolutionary and Counterrevolutionary*, Electronic Communications, Praeger Publishers, USA, 1986.
152. Steffen, J. David: *From Edison to Marconi*, McFarland&Company, Inc., North Carolina, USA, 2005.
153. Sterling, Christopher H, Kittross, Michael J.: *Stay Tuned: A History of American Broadcasting*, Lawrence Erlbaum Associates, Routledge, London & New York, 2001.
154. (St.): Osnutak, organizacija, izgradnja i ciljevi zagrebačke radiostanice, *Radio vjesnik*, Zagreb, br. 2, 25. rujna 1926.
155. Stern, Ivo: Izvještaj o programatskom radu stanice, *Radio vjesnik*, br. 35, 15. svibnja 1927.
156. Streibert, C. Theodore, Lewis, Fulton Jr.: Radio as a News Medium, *The Annals*, American Academy of Political and Social Science, Vol. 213, 1941., (54-61).
157. Škarić, Ivo: Temeljni suvremenog govorništvu, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
158. Šiber, Ivan: Osnove političke psihologije, Politička kultura, Zagreb, 1998.
159. Što je javna televizija i zašto se plaća pristojba?, www.hrt.hr (preuzeto u travnju 2009.).
160. Tarleton, John: Stephen Dunifer (intervju): Sloboda radija, <http://boo.mi2.hr>, preveo: Strpić, O. (preuzeto u siječnju 2009.).
161. Telegraphy in Europe in 1875., *The New York Times*, 11. lipnja 1877., <http://query.nytimes.com> (preuzeto u ožujku 2008.).
162. Tesla, Nikola: The Problem of Increasing Human Energy, *The Century Magazine*, New York, lipanj, 1900., www.tfcbooks.com (preuzeto u kolovozu 2008.).
163. Tesla, Nikola: The Transmission of Electrical Energy Without Wires, *Electrical World and Engineer*, 5. ožujka 1904., www.tfcbooks.com (preuzeto u kolovozu 2008.).
164. Tesla, Nikola: The Transmission of Electrical Energy Without Wires, as a Means for Furthering Peace, 7. siječnja 1905., www.tfcbooks.com (preuzeto u kolovozu 2008.).
165. The American Presidency Project: Address to the Democratic National Convention in Chicago, July 20, 1944., www.presidency.ucsb.edu (preuzeto u listopadu 2008.).
166. The American Presidency Project: First Fireside Chat (Banking), March 12, 1933., www.presidency.ucsb.edu (preuzeto u listopadu 2008.).
167. The American Presidency Project: Message to Congress on Appropriations for National Defense, May 16, 1940, www.presidency.ucsb.edu (preuzeto u listopadu 2008.).
168. The modern reality of the pirate radio, www.ofcom.org.uk (preuzeto u veljači 2009.).
169. The Pirates Set Sail, <http://radio.eric.tripod.com> (preuzeto u siječnju 2009.).
170. The telephone at the Paris Opera, *Scientific American*, 31. 12. 1881., www.earlyradiohistory.us (preuzeto u travnju 2008.).
171. The Queen and the Electrophone, *The Electrician*, London, 26. svibnja 1899., www.earlyradiohistory.us (preuzeto u travnju 2008.).
172. Titanic Tragedy, www.marconiusa.org (preuzeto u kolovozu 2008.).
173. Transactions of the American Institute of Electrical Engineers, 1902: Annual Dinner of the Institute at the Waldorf-Astoria, Jan 13, 1902, in honor of Guglielmo Marconi, www.earlyradiohistory.us (preuzeto u srpnju 2008.).
174. Thomson, David: *Rosebud: The Story of Orson Welles*, Knopf, 1996.
175. Turow, Joseph: *Media Today*, Houghton Mifflin Company, USA, 2003.
176. Turow, Joseph: *Media Today*, (3. izdanje), Routledge, New York and London, 2008.
177. Vernon, Paul: Odeon Records-Their »Ethnic« Output, www.mustrad.org.uk (preuzeto u srpnju 2008.).
178. Ugovor o instalaciji i... u Beogradu, *Poštansko telegrafski vjesnik*, Beograd, br.7, 1924.
179. Ugovor o instalaciji i .... u Zagrebu, *Poštansko-telegrafski vjesnik*, Beograd, br. 15/16, 1925.
180. Ugovor o koncesiji, *Poštansko-telegrafski vjesnik*, Beograd, br. 5, 1928.
181. Uredba o informativnoj djelatnosti za vrijeme ratnog stanja, *Narodne novine RH*, br. 57, 1991.
182. Uredba o oduzimanju koncesija društvima Radio a.d. Beograd i Radio d.d. Zagreb, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, br. 186, 17. kolovoza 1939.
183. Uredba sa zakonskom snagom o eksproprijaciji za potrebe radiofonije, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, br. 186, 17. kolovoza 1939.
184. Vončina, Nikola: Dvanaest prevratnih godina: 1941.-1953., Treći program Hrvatskog radija (posebno izdanje), Zagreb, 1997.
185. Vončina, Nikola: Prilozi za povijest radija u Hrvatskoj, Radio Zagreb 1926.-1941., Zbornik Trećeg programa Radio Zagreba, Zagreb, 1986.
186. Zakon o elektroničkim medijima *Narodne novine* 122/03., 79/07. i 32/08.
187. Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji, *Narodne novine* 17/2001.
188. Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji, *Narodne novine* 25/2003.
189. Zakon o javnom informiranju, *Narodne novine SRH* 11/1982.
190. Zakon o javnom informiranju, *Narodne novine RH* 83/1992.
191. Zakon o pretvorbi poduzeća u društvenom vlasništvu, *Narodne novine RH*, 19/1991.
192. Zakon o privatizaciji, *Narodne novine RH*, 21/1996.
193. Zakon o telekomunikacijama, *Narodne novine RH*, 53/94.
194. Zakon o telekomunikacijama, *Narodne novine RH*, 76/99.
195. Zakon o trgovačkim društvima, *Narodne novine RH*, 111/1993.
196. Walker, Jesse: *Rebels on the Air: An Alternative History of Radio in America*, NY University Press, 2001.
197. Waterbury, John I.: The international Preliminary Conference to Formulate Regulations Governing Wireless Telegraphy, *North American Review*, Nov 1903., www.earlyradiohistory.us, (preuzeto u srpnju 2008.).

198. Watkins, Thayer: The Economic History of the Radio Industry, www.sjsu.edu (preuzeto u lipnju 2008.)
199. Weber, Mark: President Roosevelt's Campaign To Incite War in Europe: The Secret Polish Documents, The Journal of Historical Review, 1983., Vol.4, No. 2, 135-172.
200. Welcome to the Home of the Psywarrior, Psychological Operation: www.psywarrior.com/ (preuzeto u listopadu 2008.)
201. Westinghouse Radio Station, 1920, www.ieeehghn.org, (preuzeto u rujnu, 2008.)
202. WW II Secret Intelligence, Special Operation Executive, Gustav Siegfried Eins, http://clutch.open.ac.uk/schools/emerson00/soe_gs1_1.html, (preuzeto u ožujku 2009.)
203. www.clandestineradio.com (preuzeto u siječnju 2009.)
204. www.e-mediji.hr (preuzeto u rujnu 2009.)
205. www.fcc.gov (preuzeto u veljači 2009.)
206. www.hurin.hr (preuzeto u studenom 2009.)
207. www.ofcom.org.uk (preuzeto u veljači 2009.)
208. (...): Crkva i radio, *Radio vjesnik*, Zagreb, br. 15, 25. prosinca 1926.
209. (...): Hrvatska prosvjetna društva traže koncesiju za radiostanicu u Zagrebu, *Hrvatski dnevnik*, god. 2., br. 231, 12. siječnja 1937.
210. (...): Kako je zagrebačka radio-stanica spašena od razaranja, *Radio Zagreb*, god. II, br. 8, 1946.
211. (...): Natječaj za najbolju radio dramu, *Radio vjesnik*, br. 12, 1926.
212. (...): Nova emisija: Želje slušača, *Radio Zagreb*, Zagreb, god. I., br. 3, studeni 1945.
213. (...): Novinarstvo Hrvatske u ratnim uvjetima, *Novinar*, HND, Zagreb, br. 8, 1991.
214. (...): Novost u eteru, *Radio vjesnik*, br. 27, 1927.
215. (...): O početku rada stanice, *Radio glasnik*, Zagreb, br. 5, 16. svibnja 1926.
216. (...): Prva godina rada zagrebačke radiostanice, *Radio vjesnik*, br. 35, 15. svibnja 1927.
217. (...): Radio nije odlučio bitku za Francusku, ali..., *Radio Zagreb*, Zagreb, br. 4, 6. srpnja 1940.
218. (...): Radio u pokrajini, *Radio Zagreb*, Zagreb, br. 2, 15. listopada 1945.
219. (...): Razvoj lokalne radio-difuzije, *List RTZ*, god. 11., br. 168 – 169, 20. veljače 1983.
220. (...): Svaki 15. Zagrepčanin imade radio-aparat, *Radio Zagreb*, Zagreb, br 9, 11. kolovoza 1940.
221. (...): Zagrebačka radio stanica treba doći u naše ruke, *Hrvatski dnevnik*, god. 2., br. 257., 7. veljače 1937.

POJMOVNIK

- Agencija Havas (franc. *Agence Havas*) 18, 19, 381
- Akustika 32
- AM radio 259
- aspidistra 247
- Aspidistra 247, 248, 368
- Associated Press* (AP) 19, 181, 381
- AT&T 26, 27, 107, 116, 119, 162, 170, 192, 193, 261, 372
- audioservis 324
- Automatski parlafon (engl. *automatic parlaphone*) 41
- autoradio 163
- Autorska prava 14, 58, 82, 88, 282
- Axis Sally 233
- Balilla radio 198, 363
- BBC World Service 130, 238, 275
- Bežična komunikacija (engl. *wireless*) 7, 11, 12, 17, 72, 73, 77, 83, 86, 95, 107, 110, 112, 120, 121
- Bežični telegraf (engl. *wireless telegraph*) 73
- Billboard Advertising* 61
- Biltmorski dogovor (engl. *Biltmore's agreement*) 185
- bilježenje zvuka 32, 34, 35, 43
- British Broadcasting Corporation (BBC) 14, 99, 106, 109, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 145, 164, 165, 166, 172, 174, 180, 191, 193, 229, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 248, 250, 259, 275, 278, 279, 281, 283, 286, 288, 291, 309, 362, 369
- broadcast 8XX 113
- Brodcasting (engl. *broadcasting*) 99, 106, 117, 119, 120, 122, 124, 129, 130, 136, 151, 162, 173, 187, 237, 242, 266, 271, 274, 280, 285, 289, 367, 368, 370, 371, 372, 374
- Büro Concordia* (njem.) 234, 241, 242, 364
- Cilindri 16, 38, 39, 40, 41, 45, 46, 48, 54, 55, 56, 58, 63, 69, 360
- Clandestine radio* (engl.) 250, 260
- Columbia Broadcasting System ili CBS 119, 162, 167, 168, 177, 180, 182, 183, 184, 187, 211, 214, 215, 216, 218, 223, 228, 238, 267, 273, 347
- Community 275, 276, 277, 289, 290, 368, 369, 370
- Community radio* (engl.) 8, 275, 276, 277, 278, 288, 289, 290, 324, 369
- Compact disc ili CD (engl.) 263, 264, 332
- Crawfordova komisija 124
- Čujnost 32, 116, 119, 129, 147, 152, 162, 166, 200, 228, 254, 275, 277, 278, 288, 289, 300, 306, 324
- Detektor zvuka 113, 115
- Digitalizacija 103, 264, 267, 290, 325, 331, 332
- Digitalni način snimanja 263, 264
- Diskografija 270
- Diskografija, glazbena industrija 63, 64, 67, 264, 360
- DJ ili *deejay* (engl.) 13, 264, 270, 272, 283, 285, 286
- Domoljubna glazba 307, 308
- Državni servis 103, 274
- Elektricitet, električna struja 17, 18, 72, 80, 83, 85, 92, 93
- Električni način snimanja 68
- Elektrofon (engl. *electrophone*) 28, 369, 375
- Elektromagnetizam, elektromagnetski valovi 68, 72
- Elettra 99, 339, 340, 365
- Fireside chats* (engl.) (isto što i razgovori uz kamin) 207, 211
- FM radio 118, 259, 266, 267, 278, 279
- Fonautograf (franc. *phonautographie*) 34, 359
- Fonograf (engl. *phonograph*) 36, 37, 42, 359

- Fonografska debata 49, 51
 Format 41, 54, 271
 Frekvencija 106, 117, 164, 165, 180, 321
- Glas Amerike (*Voice of America*) 228, 265
 Glazbena industrija 7, 59, 61
 Glazbena kutija 33, 359
 Govorni sadržaji 7, 112, 162, 166, 171, 172, 180
 Govorni strojevi 50
 Grafofon (engl. *graphophone*) 38, 39
 Gramofon (engl. *gramophone*) 7, 54, 56, 57, 58, 65, 67, 149, 360, 362
 Gramofonska ploča 63
- Hearstov vodvilj 48
High fidelity ili Hi-Fi (engl.) 270
 Hindenburg 188, 189
His Master's Voice (engl.) Glas njegova gospodara 64, 65, 360
 Hollywood 163, 351
 Hrvatska radiotelevizija (HRT) 305, 306, 323, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 372
 Hrvatski krugoval 252, 254, 256, 363, 370, 371
 Hrvatski radio 154, 242, 251, 253, 293, 307, 311, 325, 326, 329, 354, 355, 356, 371, 373
- Ilegalni radijski programi 199, 227, 246, 250, 260, 279, 280, 285, 286, 300
 Informativni sadržaji, informativne emisije 316
 Interferencija 76, 215, 266, 335
- Javni servis 8, 13, 102, 200, 273, 274, 291, 325, 326
 Jazz 48
 Jukebox (engl.) 41
- Kasetofon, kasete 146, 189, 262, 263, 363
 KDKA 53, 105, 106, 111, 114, 115, 116
 Klizni program, klizna shema 308
 Komercijalizacija 8, 191, 266, 287, 289, 328
 Komercijalna radiofonija 8, 13, 266, 267, 290, 314
 Komercijalne radijske postaje 288
 Koncesija 156, 157, 315, 317, 318, 321, 322, 323, 327, 346, 375
- Koncesionari 316, 317, 320, 322
 Kristalni set 112
- L'Araldo Telefonico 31
 Licencija 31, 126, 210, 265, 273
 Lili Marlen 247
 Limeni orkestri (engl. brass bands) 61
 Logotip 63, 64, 127, 298, 326, 331, 362, 364
 Lokalna radiofonija, lokalci 8, 269, 298, 303, 320
 Lord How How 235
 LPFM, low power FM broadcast 277, 278
- Magnetizam 85
 Magnetni način snimanja 70
 Magnetofon, magnetofonska vrpca 7, 69, 70, 71, 189, 261, 262, 263, 264, 360
 Maunsellove utvrde 284
 Međunarodna telekomunikacijska unija (ITU) 23, 164, 227
 Međunarodna unija za radiofoniju 149
 Međunarodni radijski program 265
 Mehanički način snimanja 68
 Mikrofon 43
 Mikroradio (engl. *micro radio*, *micropower radio*) 277
 Ministarstvo propagande (ProMi) 197, 202, 204, 234, 239, 241
 Moderna radiofonija 13
Mutual Broadcasting System (MBS) 119, 187, 223
- Nacionalna radiofonija 103, 107, 109, 195
 Narodni radijski prijammnik (njem: *Volksempfänger*) 198, 203, 363
 Narrowcasting (engl.) 271, 334
 National Association of Broadcasters (NAB) 170, 266, 278
National Broadcasting Company (NBC) 119, 120, 162, 168, 182, 183, 187, 207, 210, 215, 216, 218, 223, 259, 267, 273
- Nipper 64, 65
 Nosač zvuka 35, 36
 Novinske agencije 20, 181
- Odašiljač 95, 114, 124, 129, 138, 140, 147, 149, 150, 158, 159, 166, 183, 197, 216, 227, 228, 234, 241, 246, 247, 248, 253, 254, 256, 257, 268, 277, 280, 285, 286, 287, 295, 302, 304, 305, 306, 327

- Odašiljačka mreža 234, 306, 327
 Odeon 65, 66, 375
 Odjel za glasine (engl. *Rumor Comitee*) 244
 Ofcom 287, 288, 290, 368, 374, 376
 Oglašavanje 8, 109, 129, 168, 172, 189, 190, 191, 285, 290, 320, 331
- Paleofon (franc. *paleophone*) 35
Payola skandal (engl.) 272
 Piratski radio 280, 285
 Politička promidžba 193
 Politički sadržaji 13, 166, 192, 210, 218
 Portabl gramofon 67, 360
 Predsjednička kampanja 49, 53, 219, 226
 Press Radio servis (engl. *Press-Radio Bureau*) 185
 Pretplata 108, 122, 127, 137, 197, 298, 331
 Prijenosni snimač 16, 237
 Propaganda 102, 202, 203, 227, 229, 231, 235, 241, 243, 248, 265, 291, 303, 369
 Publika 84, 208, 225, 272, 279, 286, 335
- Radijska industrija 118, 146, 225
 Radijska mreža 267
 Radijska oprema 107, 110, 111, 112, 113, 116, 121, 166, 236
 Radijska produkcija 163
 Radijska propaganda 197, 200, 232, 234, 243
 Radijska publika 208
 Radijska tehnologija 169
 Radijske aktivnosti 228
 Radijske emisije 168, 298
 Radijske kampanje 215
 Radijske komunikacije 179
 Radijske mreže 119, 162, 182, 185, 210, 211, 214, 218, 224, 267, 268, 269, 318
 Radijske postaje 13, 54, 99, 102, 108, 113, 117, 119, 121, 131, 135, 137, 139, 152, 156, 160, 169, 171, 175, 181, 185, 188, 195, 200, 201, 204, 218, 228, 240, 242, 243, 246, 248, 253, 254, 256, 259, 266, 268, 269, 270, 272, 275, 276, 278, 282, 285, 288, 290, 296, 299, 302, 303, 304, 305, 306, 311, 315, 318, 364
 Radijske reklame 220
 Radijske sapunice (engl. *radio soap*) 176
 Radijske tehnike 12, 101, 146
 Radijske vijesti 124
- Radijski nastupi 217
 Radijski novinari 187, 217
 Radijski predsjednik 206
 Radijski prijammnici 134, 172, 203
 Radijski programi 106, 180, 204, 205, 250, 287
 Radijski sadržaji 184, 190
 Radijski signal 205
 Radijski slušatelji 204
 Radijski valovi 118
 Radijski voditelj 270
 Radio 101 303, 319, 356
 radioamateri 77, 78, 104, 112, 165
 Radioamateri 77, 78, 101, 104, 112, 113, 165
Radio Corporation of America (RCA) 79, 107, 110, 111, 115, 119, 192, 193, 248, 258, 259, 269
 Radiodrama, radijska drama 124, 162, 174, 188, 349
 Radiofoničnost 171, 174, 206
 Radiofonija, radiofonski sustav 152
 Radioklub Zagreb 132
 Radiokomunikacija 21, 78, 98
 Radio Luxembourg 129, 130, 158, 236, 279
Radio music-box (engl.) 110
 Radio na poziv (engl. *on demand*) 333
 Radio Normandie 129
 Radiotelegrafija, radio telegrafisti 227
 Radiotelevizija Zagreb 297, 325
 Radio Vatikan 196
 Radio Velebit 241, 242
 Radio Zagreb 103, 131, 133, 135, 137, 138, 139, 140, 143, 144, 145, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 171, 242, 251, 253, 254, 257, 293, 294, 295, 296, 297, 302, 303, 364, 365, 370, 371, 375, 376
- Rat medija 158
 Ratna radiofonija 8, 230, 235, 240
 Ratno izvjestiteljstvo 237
 Rat struja 82, 83
 Rat svjetova (engl. *War of the Worlds*) 177, 188, 349, 365
 Razgovori uz kamin (engl. *fireside chats*) 211, 214
Real audio (engl.) 331, 333
 Reitovski model (engl. *reithian*) 123
 Reklama, reklamiranje 51, 52, 119, 122, 124, 133, 145, 146, 149, 189, 190, 191, 289, 290, 331, 362

- Satelitski radio 290
 Savezna komisija za komunikacije (*Federal Communications Commission*) 119, 210, 267
 Savezna komisija za radio (*Federal Radio Commission*) 118
 Savršeni fonograf 40
 Slušalice 28, 133, 145, 362
 Snimanje 7, 15, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 68, 69, 71, 73, 75, 77, 79, 81, 83, 85, 87, 89, 91, 93, 95, 97, 99, 118, 168, 169, 170, 174, 188, 189, 224, 237, 264, 312
 Spiker, spikiranje 43, 44, 46, 47, 140, 171, 178, 219, 251, 257, 348
 Sportski prijenos 145
 Spot 48, 217, 308, 314, 364
 Stereo zvuk 27
Streaming (engl.) 331, 333
 Stroj na novčić (engl. *nickel-in-the-slot machine, automatic coin-operated machine*) 42
 Studio (radijski) 115, 140, 141, 145, 159, 163, 173, 174, 354, 355, 356, 357, 358, 362
 Tajne radijske postaje 102, 243
 Teatrofon (fran. *théatrophone*) 27
 Tehnika i tehnologija 16
Telefon Hírmondó (mađ.) 16, 30, 80
 Telefonija 15, 17, 27, 107, 120
 Telefonski servisi 7, 16, 28, 31
 Telegrafija 15, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 96, 107, 120, 227
 Televizija 13, 258, 260, 267, 268, 269, 292, 298, 308, 311, 315, 321, 322, 324, 326, 327, 329, 331, 335, 371, 374
 Titanic 97, 98, 361, 375
 Tokijska ruža 229
 Tonski zapis 36, 37, 39, 43, 45, 46, 47, 48, 53, 55, 56, 68, 70
 Tranzistorska tehnologija, tranzistor 261, 265
 Velika trojka (engl. *The Big Three*) 45
 Vibrograf (engl. *vibrographe*) 33
 Victor 45, 51, 52, 58, 61, 62, 63
 Vijeće za radio i televiziju 321
 Vijeće za telekomunikacije 317, 319, 321
 Vijesti 15, 16, 18, 19, 20, 22, 29, 30, 86, 109, 120, 123, 124, 125, 127, 128, 132, 136, 137, 142, 144, 151, 152, 155, 162, 166, 171, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 194, 195, 196, 199, 228, 231, 232, 235, 237, 239, 241, 244, 246, 248, 249, 251, 252, 277, 289, 307, 322, 324
 Viktorijanski internet 15
 Vosak, voštani 38
Walkman (engl.) 263, 363
 Web radio 333
Whistle stop (engl.) 49, 50
Wireless (engl.) 12, 17, 73, 76, 77, 86, 94, 95, 107, 110, 111, 122, 370, 375
 Zabavni sadržaji 199, 289
 Zakon o elektroničkim medijima 322, 328, 375
 Zakon o HRT-u 325, 326, 327, 328, 330
 Zakon o telekomunikacijama 293, 315, 321, 328, 375
 Zvučna kulisa 12
 Zvučnici 124, 146, 197, 204, 231, 254, 362
 Zvukovna propaganda 291
 Žanr 173, 177
 Žičana komunikacija 7, 17

KAZALO OSOBNIH IMENA

- Arco, Georg von 74, 75
 Armstrong, Edwin Howard 115, 259
 Arnold, William 41
 Axis, Sally 233
 Begović, Božena 140
 Bell, Alexander Graham 11, 25, 26, 27, 38, 41, 148, 261, 359
 Berliner, Emile 54, 55, 56, 57, 58, 62, 360, 368
 Branly, Edouard 73
 Bryan, William Jennings 47, 49, 50, 51
 Caruso, Enrico 63
 Churchill, Winston 125, 199, 235, 236, 239, 368
 Conrad, Frank 111, 112, 115, 116, 361
 Cooke, William 18
 Cros, Charles Emile-Hortensius 35, 54
 De Forrest, Lee 77
 Della Porta, Giovan Battiste 32
 Delmer, Sefton 243, 244, 245, 246, 249, 368
 De Martinville, Edouard Leon Scott 34, 35, 369
 Dewey, Thomas Edmund 224, 225, 226
 Ducretet, Eugène 94
 Dunifer, Stephen 119, 273, 277, 373, 374
 Easton, Edward D. 41, 61
 Edison, Thomas Alva 11, 32, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 44, 45, 50, 52, 54, 61, 75, 80, 81, 82, 89, 90, 148, 359, 369, 373, 374
 Fessenden, Reginald Aubrey 104, 361
 Field, Cyrus West 23
 Fleming, John Ambrose 77
 Gaisberg, Frederic William 57
 Gillars, Mildred 233
 Glass, Louis 41, 42, 43, 367
 Hadamovsky, Eugen 231, 370
 Havas, Charles Louis 18, 19
 Hearst, William Randolph 48, 351, 370
 Helmholtz, Herman von 34
 Herrold, Charles (Doc) 105
 Hertz, Heinrich Rudolf 11, 12, 16, 17, 34, 72, 73, 361
 Hitler, Adolf 130, 158, 160, 179, 200, 201, 202, 205, 223, 231, 236, 237, 238, 242, 243, 252, 257, 367, 368, 370
 Hoover, Herbert Clark 117, 182, 183, 216, 217, 218, 368
 Hughes, Charles Evan 48, 49
 Johnson, Elridge Reeves 56, 57, 58, 62, 63
 Joyce, William 232
 König, Karl Rudolf 34, 35
 Kovačić, Vladimir 158, 371
 Kučera, Oton 132, 135, 136, 372
 Latković, Radovan 252, 253, 254, 256, 371
 Lazarsfeld, Paul Felix 167, 168, 222, 371
 Lindbergh, Charles 182, 184, 186
 Lindström, Carl 66
 Lynn, Vera 239, 240
 Marconi, Marchese Guglielmo 11, 16, 17, 73, 74, 75, 79, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 101, 109, 110, 111, 121, 122, 194, 196, 339, 340, 361, 368, 369, 370, 371, 374, 375
 McKinley, William 43, 44, 46, 47
 Morrison, Herbert 188
 Morse, Samuel Finley 11, 12, 18, 20, 21, 22, 359

- Murrow, Edward 228, 238
 Mussolini, Benito Amilcare Andrea 99,
 193, 194, 195, 199, 241, 249, 252
- O'Rahilly, Ronan 281, 352
- Pathé, Charles i Emile 65
 Pershing, John Joseph 53, 372
 Petit, Ademor 58
 Phillips, Sam 97, 268, 269
 Plugge, Leonard 129
 Poulsen, Valdemar 69, 70, 73
 Preece, William Henry 94
 Puskas, Tivadar (Theodor) 11, 29, 30, 80
 Randall, Carles Adams 41
 Ranieri, Luigi 31
 Righi, Augusto 73, 93
 Roosevelt, Franklin Delano 102, 182, 183,
 184, 185, 188, 199, 206, 207, 208,
 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215,
 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224,
 225, 226, 228, 259
 Roosevelt, Theodore 47, 52
- Sarnoff, David 110, 111, 258, 259, 361
 Seaman, Frank 62
- Shirer, Wiliam 228, 238
 Slaby, Adolf 74, 75
 Smith, Oberlin 69, 70, 161, 173, 216
- Taft, William Howard 47, 49, 50, 51, 52
 Tainter, Charles 38, 39, 40
 Tesla, Nikola 11, 17, 73, 79, 80, 81, 82, 83,
 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
 361, 368, 371, 374
 Toguri, Iva Ikuko 229, 230, 369
- Vail, Alfred 21, 22
- Watson, Thomas 25
 Welles, George Orson 177, 178, 179, 180,
 347, 350, 351, 363, 365, 375
 Westinghouse, George 82, 83, 86, 90, 111,
 113, 114, 115, 116, 119, 166, 189,
 192, 258, 376
 Whitestone, Charles 18, 22
 Willkie, Wendell Lewis 221, 222, 223, 225
 Wilson, Woodrow 52, 53, 215
 Wolff, Bernard 19
- Young, Thomas 33
 Zworkyn, Vladimir 258

TRAGOM STRUKE

MARINA MUČALO
RADIO – MEDIJ 20. STOLJEĆA

NAKLADNIK
ZAGREBAČKI HOLDING
PODRUŽNICA AGM
MIHANOVIĆEVA 28, ZAGREB

ZA NAKLADNIKA
BOŽE ČOVIĆ

LEKTURA I KOREKTURA
IVA UDIKOVIĆ

OBLIKOVANJE I GRAFIČKA PRIPREMA
NEDELJKO ŠEVIĆ

TISAK
URIHO, ZAGREB

ZAGREB, SIJEČANJ 2010.

© AGM 2010

ISBN 978-953-174-373-0
CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 727638

MARINA MUČALO (19. lipnja 1960. Split) gimnaziju je završila u Splitu a na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala 1986. godine. Magistrirala (1996.) i doktorirala (2000.) komunikacijske znanosti s temom *Utjecaj privatizacije na razvitak radiofonije u Republici Hrvatskoj*. Tijekom školovanja bavila se košarkom: igrala je za splitsku »Jugoplastiku«, zagrebački »Monting« te državnu reprezentaciju.

Uspjesima u košarci stekla je status vrhunske sportašice. Kao novinarka Radio Zagrebu, u redakciji Radio Sljemena zaposlena od 1987. godine. U vrijeme Domovinskog rata bila je ratna izvijestiteljica i autorica emisije *S domovinskih bojišta*. Zlatnim perom Društva novinara Hrvatske nagrađena je 1990. godine, a godišnjom nagradom Hrvatskog radija 1992. godine. Docentica je na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, pročelnica studija novinarstva (od 2005. do 2009. godine). Na preddiplomskom i diplomskom studiju predaje predmete povezane s radijskim medijem. Uz brojne znanstvene i stručne radove objavila knjige. *S domovinskih bojišta* (1993.) i *Radio u Hrvatskoj* (2002.)

marina.mucalo@fpzg.hr